

**Crna Gora: Izgradnja autoputa Bar-Boljare –
Procjena uticaja na životnu sredinu i društvo**

**Analiza razlika i dokumentacija za objavljivanje
dionica Mateševo – Andrijevice**

**Ažurirano
OKVIR ZA OTKUP ZEMLJIŠTA I PRESELJENJE**

**Usklađivanje sa promjenom trase od tunela Trešnjevik do
Andrijevice**

Konsultant

PASECO SP LTD
26, Fokionos Negri str.,
11361 Athens, Greece

mart, 2025. godine

Sadržaj

1	Ciljevi, lokacija, opravdanost, pozadina i benefiti projekta	9
1.1	Glavne komponente projekta	11
1.2	Metodološki pristup i kriterijumi za procjenu otkupa zemljišta u vezi sa projektom	12
1.3	Privremeni obuhvat Projekta i povezani uticaji na zemljište zasnovano na Idejnom projektu izmijenjenom kroz Idejno rješenje za izmjenu trase od tunela Trešnjevik do Andrijevice (sa kartama, opisom i fotografijama)	13
1.4	Projekat eksproprijacije.....	16
1.5	Dosadašnji i budući napori da se izbjegnu i umanje uticaji nedobrovoljnog preseljenja	16
1.6	Zašto je potreban Okvir za otkup zemljišta i preseljenje	17
1.7	Ciljevi ovog Okvira za otkup zemljišta i preseljenje	18
2	Pravni okvir	19
2.1	Ustav Crne Gore	19
2.2	Zakon o eksproprijaciji	19
2.3	Zakon o autoputu Bar-Boljare	21
2.4	Drugi zakoni i propisi relevantni za proces preseljenja.....	21
2.5	Pregled uslova EBRD-a	24
2.6	Pregled razlika (uporedna analiza zakonodavstva Crne Gore i politika EBRD-a, uz identifikaciju potencijalnih razlika i predloženih mjera za njihovo prevazilaženje)	25
3	Načela, ciljevi i postupci otkupa zemljišta, naknada i pomoć	38
3.1	Datum presjeka	39
3.2	Popis i socio-ekonomsko istraživanje.....	39
3.3	Evidentiranje sezonskog ili povremenog korišćenja zemljišta/resursa.....	41
3.4	Uvažavanje ranjivih lica	42
3.5	Mjere za ponovno sticanje uslova za egzistenciju kada projekat utiče na iste	42
3.6	Zajednički objekti, komunalne usluge i javna infrastruktura	43
3.7	Izbjegavanje prisilnog iseljenja	44
3.8	Naknada u vrijednosti zamjene	45
3.9	Opis procesa	45
4	Privremena strategija za preseljenje i naknadu	47
4.1	Pravo na naknadu	47
4.2	Matrica prava na naknadu.....	48
4.3	Procjena imovine na koju projekat utiče (principi, metodologija, načini sprovođenje procjene) i novčana naknada	54
4.3.1	Zemljište	54
4.3.2	Objekti	54

4.3.3	Voćke i vinogradi	54
4.3.4	Proces plaćanja	55
4.4	Prava – Dodatna razmatranja	55
5	Plan za otkup zemljišta i preseljenje	58
5.1	Osnovni zahtjevi za izradu Plana za otkup zemljišta i preseljenje	58
5.2	Proces izrade i odobravanja Plana za otkup zemljišta i preseljenje	58
5.3	Sprovođenje Plana za otkup zemljišta i preseljenje	58
6	Javna rasprava i objavljivanje	60
7	Žalbeni mehanizam	61
7.1	Registrowanje žalbi	61
7.2	Žalbena procedura	63
7.3	Monitoring i izvještavanje o žalbama	65
8	Način sprovođenja, monitoring i procjena	66
9	Monitoring, procjena i izvještavanje	67
10	Budžet i vremenski okvir	70
Aneks 1- Primjer upitnika za socio-ekonomsko istraživanje.....		71
Aneks 2 - Minimalni sadržaj plana za otkup zemljišta i presenje (LARP).....		79
Aneks 3 – Obrazac za podnošenje žalbi.....		83
Aneks 4 – Obrazac za praćenje evidencije.....		84

Spisak tabela

Tabela 1: Procijenjeni uticaji nedobrovoljnog otkupa zemljišta i preseljenja zasnovani na Idejnom projektu prije izmjene trase	14
Tabela 2: Procijenjeni uticaji nedobrovoljnog otkupa zemljišta i preseljenja zasnovani na Idejnom projektu nakon izmjene trase u augustu 2024. godine	14
Tabela 3: Objekti uz autoput na udaljenosti do 100 m od kolovoza	16
Tabela 4: Lista važnih zakona Crne Gore koji su od značaja za preseljenje	21

Spisak slika

Slika 1: Mapa projekta	11
Slika 2: Pregled katastarskih opština	13
Slika 3: Koraci i faktori koji se uzimaju u obzir pri određivanju mogućnosti za obnovu sredstava za život	43
Slika 4: Proces eksproprijacije korak po korak	46

SKRAĆENICE

EBRD	Evropska banka za obnovu i razvoj
ESIA	Procjena uticaja na životnu sredinu i društvo

Glavne definicije

Adekvatno stanovanje	Sigurnost prava posjeda pruža stanarima pravnu zaštitu od prinudnih iseljenja, uznemiravanja i drugih prijetnji. Adekvatno stanovanje se mjeri prema sljedećim kriterijumima: (i) dostupnost usluga, materijala, objekata i infrastrukture: stanari adekvatnog stanovanja moraju imati pristup bezbjednoj vodi za piće, sanitarnim i higijenskim objektima, energiji za kuvanje, grijanje i osvjetljenje, mogućnostima za čuvanje hrane, odlaganje otpada, odvodnjavanje terena i hitne službe; (ii) pristupačnost cijene: trošak stanovanja ne smije ugroziti mogućnost stanara da zadovolje druge osnovne potrebe, niti smije ugroziti njihovu sigurnost prava posjeda, na primjer, tako što bi visoka kirija dovela do zakonitog iseljenja zbog neplaćanja; (iii) uslovnost za stanovanje: adekvatno stanovanje mora garantovati fizičku sigurnost stanara i obezbijediti odgovarajući prostor i zaštitu od hladnoće, vlage, vrućine, kiše, vjetra i drugih prijetnji zdravlju i strukturnoj stabilnosti; (iv) pristupačnost: adekvatno stanovanje mora biti dostupno svima, uz uvažavanje specifičnih potreba ranjivih i marginalizovanih grupa, kao što su starije osobe, osobe sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom i djeca; (v) lokacija: stanovanje mora biti smješteno tako da omogući pristup radnim mjestima, zdravstvenim ustanovama, školama, vrtićima i drugim društvenim servisima. Ne smije biti locirano u zagađenim ili opasnim područjima; (vi) usklađenost sa kulturnim identitetom: stanovanje mora omogućiti izražavanje kulturnog identiteta, na primjer, kroz metode izgradnje kuća i upotrebu odgovarajućih građevinskih materijala.
Korisnik eksproprijacije	Uprava za saobraćaj pri Ministarstvu saobraćaja, koja zastupa Državu i u njeno ime sprovodi eksproprijaciju
Datum presjeka	Datum presjeka za Kategorije 1 i 2 Lica na koja projekat utiče biće dan kada se vlasnicima nepokretnosti koje su predviđene za eksproprijaciju pošalje i uruči zvanično obavještenje o pokretanju postupka eksproprijacije, te kada se isti upiše u Katastar. Ulaganja izvršena nakon datum presjeka neće biti nadoknađena, osim ako su neophodna radi zaštite zdravlja i života. Pored toga, MONTEPUT će objaviti informaciju o datumu presjeka, kojom će obavijestiti javnost da osobe koje se nasele na područje obuhvaćeno projektom nakon datuma presjeka mogu biti predmet uklanjanja, te da fiksna imovina dodata nakon tog datuma neće biti predmet naknade. Ukoliko osoba(e) zauzmu područje projekta nakon datuma presjeka, neće imati pravo na naknadu i/ili pomoć u preseljenju. Takođe, fiksna imovina (kao što su izgrađeni objekti, usjevi, voćke i šume) uspostavljena nakon datuma presjeka neće biti predmet naknade.
Naknada	U novcu ili naturi – ima za cilj da nadoknadi gubitak fizičke imovine kao što su zemlja ili objekti. Prvenstveno se odnosi na trošak isplate za eksproprijisanu zemlju (uključujući drveće i usjeve koji se ne mogu ubrati), stambene jedinice, građevinske objekte i drugu fiksnu imovinu, uključujući imovinu pribavljenu za privremene potrebe projekta. Takođe uključuje troškove nastale radi neposrednog pribavljanja zamjenske imovine
Ekonomsko	Gubitak imovine (uključujući zemlju) ili pristupa imovini koji dovodi do gubitka

raseljavanje	prihoda ili uslova za egzistenciju usljed eksproprijacije ili ograničenja pristupa prirodnim resursima povezanih sa projektom. Osobe ili preduzeća mogu pretrpjeti ekonomsko raseljavanje iako ne dođe do njihovog fizičkog premještanja.
Pravo na naknadu	Naknada i drugi oblici pomoći na koje Lica na koja projekat utiče imaju pravo, u skladu sa ovim Okvirom, u zavisnosti od odgovarajuće kategorije podobnosti.
Eksproprijacija	Postupak putem kog javni organ, uz isplatu naknade, zahtijeva od pojedinca, domaćinstva ili zajednice da se odreknu prava na nepokretnosti (zemljište i objekte) koje koriste ili posjeduju, na osnovu prava države na eksproprijaciju.
Prinudno iseljenje	Odnosi se na činjenja i/ili nečinjenja koja uključuju prisilno, trajno ili privremeno, nedobrovoljno raseljavanje pojedinaca, grupa i zajednica iz domova i/ili sa zemljišta i zajedničkih resursa koje koriste ili od kojih zavise, čime se eliminiše ili ograničava sposobnost pojedinca, grupe ili zajednice da boravi ili radi u određenom domu, prebivalištu ili lokaciji, bez obezbjeđivanja odgovarajućih pravnih ili drugih oblika zaštite u skladu sa Uslovom za realizaciju 5 (2023). Odnosi se na trajno ili privremeno uklanjanje pojedinaca, porodica i/ili zajednica protiv njihove volje iz domova i/ili sa zemljišta koje zauzimaju, bez obezbjeđivanja i pristupa odgovarajućim oblicima pravne i druge zaštite, uključujući sve relevantne procedure i principe definisane u ovom Okviru. Sprovođenje prava države na eksproprijaciju, prinudne eksproprijacije ili sličnih ovlašćenja od strane Zajmoprimca neće se smatrati prinudnim iseljenjem ako je u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i odredbama ovog LARF-a, te ako se sprovodi na način koji poštuje osnovne principe pravičnog postupka (uključujući davanje blagovremenog obavještenja, stvarne mogućnosti za podnošenje prigovora i žalbi, i izbjegavanje upotrebe nepotrebne, nesrazmjerne ili prekomjerne sile). Prinudno iseljenje podrazumijeva prisilno raseljavanje pojedinaca, grupa i zajednica iz njihovih domova, sa zemljišta i/ili zajedničke imovine (bilo da su formalno u njihovom vlasništvu ili ih neformalno koriste), bez obezbjeđenja odgovarajuće pravne i druge zaštite, ili bez poštovanja osnovnih principa utvrđenih u ovom standardu. Sljedeći elementi su ključni za ono što čini prinudno iseljenje: ▪ prisilna ili nedobrovoljna priroda iseljenja, ▪ nepostojanje, nedovoljnost ili nedostupnost pravnih sredstava i zaštite. Takva pravna sredstva i zaštite uključuju, ali nisu ograničena na: pristup advokatu; blagovremeno i adekvatno zvanično obavještenje; pristup privremenom smještaju; prelaznu pomoć u vidu hrane, zdravstvenu zaštitu i omogućavanje pristupa školi za djecu školskog uzrasta; kao i posebnu podršku za ranjive osobe, uključujući bolesne i osobe sa invaliditetom Šta se ne smatra prinudnim iseljenjem: Projekat može da se pribjegne sudu kako bi dobio zvaničnu presudu, nakon čega slijedi sprovođenje zakona od strane nadležnih pravosudnih organa, u

	skladu sa procesima i procedurama utvrđenim nacionalnim zakonodavstvom. Kada se ovaj postupak prati, bilo koji potencijalni rizici za ljudska prava povezani sa javnim intervencijama upotrebom sile treba da se procijene i ublaže.
Dobra međunarodna praksa	Odnosi se na primjenu profesionalnih vještina, truda, razboritosti i vizije koje bi razumno mogli očekivati od stručnjaka sa iskustvom u istoj vrsti posla, u istim ili sličnim okolnostima, kako na globalnom tako i na regionalnom nivou. Rezultat takve primjene trebalo bi da bude da Projekat koristi najprikladniju tehnologiju u specifičnim okolnostima projekta.
Nedobrovoljno preseljenje	Preseljenje se smatra nedobrovoljnim kada pojedinci ili zajednice na koje projekat utiče nemaju pravo da odbiju otkup zemljišta koje za posljedicu ima raseljavanje. Ovo se dešava u slučajevima zakonite eksproprijacije ili ograničenja upotrebe zemljišta zasnovanih na pravu države na eksproprijaciju; i u slučajevima nagodbe u kojima kupac može pribjeći eksproprijaciji ili nametnuti zakonska ograničenja u upotrebi zemljišta ako pregovori sa prodavcem ne uspiju.
Otkup zemljišta	Otkup zemljišta obuhvata potpunu kupovinu nepokretnosti i kupovinu prava pristupa, kao što je prava prolaza, na osnovu prava države na eksproprijaciju
Uslovi za egzistenciju	Odnosi se na čitav spektar načina na koje pojedinci, porodice i zajednice obezbjeđuju uslove za egzistenciju, kao što su prihod od rada, poljoprivrede, ribolova, sakupljanja plodova iz prirode, ili drugi uslovi za egzistenciju zasnovani na korišćenju prirodnih resursa (usluge ekosistema), sitna trgovina i razmjena dobara.
Ponovno sticanje uslova za egzistenciju	Ponovno sticanje uslova za egzistenciju obuhvata skup mjera koje će se sprovesti radi rješavanja ekonomskog raseljavanja, sa ciljem da se poboljšaju ili, najmanje, ponovno steknu uslovi za egzistenciju i životni standard Lica na koja projekat utiče na nivo koji su imali prije raseljenja.
Naknada za preseljenje	Novčana naknada za troškove koji su direktno povezani sa preseljenjem domaćinstva ili poslovne djelatnosti – izračunava se kao dio ukupnog paketa naknade za troškove preseljenja domaćinstava i poslovanja.
Fizičko raseljavanje	Gubitak kuće, stambenog objekta ili skloništa usljed otkupa zemljišta, koji zahtijeva da lice(a) na koje(a) projekat utiče pređe(u) na drugu lokaciju
Lice na koje projekat utiče	Lice na koje projekat utiče je svako lice koje, kao rezultat sprovođenja Projekta, trpi određene uticaje.
Upravljač projektom	Odnosi se na državnu agenciju odgovornu za sprovođenje Projekta, u ovom slučaju MONTEPUT
Vrijednost zamjene	Vrijednost zamjene predstavlja metod procjene kojim se obezbjeđuje naknada dovoljna za zamjenu imovine, uključujući sve neophodne transakcione troškove povezane sa tom zamjenom. Tamo gdje postoje funkcionalna tržišta, vrijednost zamjene odgovara tržišnoj vrijednosti utvrđenoj putem nezavisne i stručne procjene nekretnina, uvećanu za

	troškove kao što su porezi, takse, notarske i pravne usluge, troškovi registracije, razumni troškovi preseljenja, putovanja i svi drugi troškovi koji mogu nastati usljed transakcije ili prenosa vlasništva. U slučajevima gdje funkcionalna tržišta ne postoje, vrijednost zamjene se može utvrditi alternativnim metodama, kao što su: proračun vrijednosti prinosa sa zemljišta ili sredstava proizvodnje, ili vrijednost zamjenskog materijala i rada bez amortizacij) koji su potrebni za izgradnju objekata ili druge fiksne imovine, uz dodatak transakcionih troškova. U svim slučajevima kada fizičko raseljavanje dovede do gubitka stambenog prostora, vrijednost zamjene mora biti dovoljna da omogući kupovinu ili izgradnju objekta jednakog ili višeg standarda u odnosu na oštećeni, ili da obezbijedi smještaj koji zadovoljava minimalne standarde kvaliteta i bezbjednosti u zajednici – u zavisnosti od toga šta je povoljnije za lice na koje projekat utiče.
Plan za otkup zemljišta i preseljenje	Dokument koji precizira procedure koje treba slijediti i mjere koje je potrebno preduzeti radi ublažavanja negativnih uticaja, naknade gubitaka i obezbjeđivanje pogodnosti razvoja za osobe i zajednice na koje projekat utiče.
Ograničenja u korišćenju zemljišta	Odnosi se na ograničenja ili zabrane u korišćenju građevinskog zemljišta koje su direktno uvedene i stavljene na snagu kao dio Projekta. One mogu uključivati korišćenje zemljišta u okviru službenosti ili sigurnosnih zona.
Izmjena trase	Izmjena trase odnosi se na predložene izmjene trase od tunela Trešnjevik do Andrijevice, koje imaju za cilj izbjegavanje i umanjivanje socijalnih uticaja, razdvajanja zajednice, narušavanja kohezije i fizičkog premještanja.
Sigurnost prava posjeda	Sigurnost prava posjeda je mjera zaštite preseljenih lica, u najvećoj mogućoj mjeri, od prinudnih iseljenja na njihovoj novoj lokaciji (na primjer, socijalni stanovi dodijeljeni licima koja su preseljena, a koja nisu imale prava na imovinu koju su prethodno koristila).
Prekid povezanosti	Prekid povezanosti se odnosi na prekid povezanosti zajednica sa zemljištem koje koriste, infrastrukturom, socijalnim mrežama i drugim resursima, što je obično rezultat izgradnje linearnih projekata poput ovog.
Zainteresovane strane	Svi pojedinci, grupe, organizacije i institucije koje su zainteresovane za projekat, a na koje projekat potencijalno može da utiče ili imaju mogućnost da utiču na njegovo sprovođenje.
Dodatak za prelazni period	Označava jednokratnu novčanu naknadu kao dodatnu finansijsku ili drugu pomoć sa ciljem olakšavanja prilagođavanja Lica na koja projekat utiče nakon nedobrovoljnog raseljavanja uzrokovanog projektom.
Neiskoristiva / preostala zemlja	Djelovi zemljišta koji nisu eksproprijisani, ali su ostali neupotrebljivi ili se ne mogu razviti (privremeno ili trajno) zbog realizacije Projekta ili procesa eksproprijacije.
Osjetljive grupe / pojedinci	Grupe ili osobe na koje projekat može u većoj mjeri nepovoljno uticati u poređenju sa drugima, zbog njihovih socijalno-ekonomskih karakteristika kao što su, ali nisu ograničene na: pol, seksualna orijentacija, rod, rodni identitet, kasta, raso, etničko, autohtono ili socijalno porijeklo, genetske osobine,

	starosna dob, rođenje, invaliditet, vjeroispovijest ili uvjerenje, političko ili bilo koje drugo mišljenje, aktivizam, pripadnost nacionalnoj manjini, članstvo u sindikatu ili drugom obliku radničke organizacije, imovinsko stanje, državljanstvo, jezik, bračni ili porodični status, zdravstveno stanje, kao i migracioni ili ekonomski status
--	--

1 Ciljevi, lokacija, opravdanost, pozadina i benefiti projekta

Autoput Bar–Boljare u dužini od 168 km, čiji je dio dionica Mateševo–Andrijevića, predstavlja ogranak Trans-evropskog magistralnog puta (TEM) koji prolazi kroz Crnu Goru. Ova saobraćajnica je dio evropskih trasa E-80 i E-65, koje čine SEETO Putni pravac 4, i povezuje jadransku obalu (Luka Bar) sa granicom sa Srbijom (Boljare), kao i sa lukama na Dunavu (Koridor VII i Koridor X), te na kraju sa čitavom mrežom tzv. panevropskih koridora i integracijom proširenja TEN-T mreže na Zapadnom Balkanu.

Namjera Crne Gore da izgradi autoput Bar – Boljare datira još iz 2001. godine, kada je odlukom Skupštine odlučeno da se pristupi izradi Prostornog plana („Službeni list CG“, br. 45/01). Plan – Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine – usvojen je 2008. godine („Službeni list CG“, br. 24/2008¹), pri čemu je prostor za autoput rezervisan definisanjem posebnog koridora. Cilj je bio da se prostor zaštiti od drugih prostornih zahtjeva i namjena (Prostorni plan, str. 133). Strategija razvoja saobraćaja Crne Gore (2019–2035) takođe uključuje završetak dionice „Mateševo – Andrijevića“ kao dijela autoputa Bar – Boljare u jedinstvenu listu prioriternih infrastrukturnih projekata².

Budući da je vremenski okvir Prostornog plana iz 2008. godine bio do 2020. godine, Vlada Crne Gore je 19. oktobra 2023. utvrdila nacrt (novog) Prostornog plana Crne Gore sa vremenskim okvirom do 2040. godine. Nakon objave nacrta, uvida javnosti i završetka perioda za konsultacije, Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine je usvojilo i objavilo konačni nacrt (novog) Prostornog plana 29. januara 2024. godine³.

Istorija razvoja dionice Mateševo-Andrijevića mora se posmatrati i razumjeti u kontekstu cjelokupnog autoputa Bar-Boljare, ali i sa stanovišta dionice Smokovac-Mateševo dužine 41 km, koja je završena i u funkciji od 13. jula 2022. godine. Izgradnja dionice Smokovac-Mateševo bila je, kao i dionice Mateševo-Andrijevića, ograničena upotrebom zemljišta i usmjerena principima definisanja prostornog okvira za autoput i principima korišćenja zemljišta koji su definisani Prostornim planom Crne Gore do 2020. godine. Dakle, principi definisanja koridora autoputa, uključujući ograničenja, granice i upotrebu zemljišta, bili su na snazi od 2008. godine i obuhvatali su cijelu dionicu autoputa dužine 168 km.

Razvoj autoputa Bar-Boljare uticaće na privlačenje tranzitnih dobara i saobraćajnih tokova, skraćivanje tranzitnog vremena i ostvarivanje ušteda, što će za dovesti do boljeg iskorišćavanja ekonomskog potencijala Crne Gore i privući nova strana direktna ulaganja.

Projekt se razvija u okviru zakonodavnih zahtjeva Crne Gore, kao i zahtjeva Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), budući da se očekuje da projekat dobije finansiranje od ove međunarodne finansijske institucije. Zbog toga se pripremaju instrumenti za procjenu uticaja i upravljanje rizicima koji su

¹ <https://www.gov.me/dokumenta/c53c7c1d-1c2c-4c4d-b29c-9bd4aabce2b6>

² <https://www.gov.me/dokumenta/39f31ac4-a0b6-4228-bff1-47c82e6c5534>

³ <https://www.gov.me/clanak/prostorni-plan-crne-gore>

usklađeni sa zahtjevima EBRD-a kako bi se ispunili standardi za projekte koji su klasifikovani kao kategorija „A”⁴ u skladu sa Politikom zaštite životne sredine i društvenih aspekata (2019).

Vlada Crne Gore, preko državnog preduzeća za upravljanje putevima MONTEPUT, namjerava da završi izradu glavnog projekta i izvede radove na dionici između Mateševa i Andrijevice (u daljem tekstu: „Projekat”). MONTEPUT je upravljač Projektom i, između ostalog, snosi ukupnu odgovornost za sprovođenje ovog Okvira za eksproprijaciju i preseljenje.

Ovaj Okvir se odnosi na dužinu autoputa od 23,5 km⁵. Polazna tačka je na ulaznom portalu tunela dužine 555 m, nakon petlje Mateševo na kraju prethodne dionice Smokovac–Mateševo, a završava se petljom u Andrijevi. Projekat prolazi kroz dvije administrativne opštine, Kolašin i Andrievicu, i potrebe za eksproprijacijom zemljišta i preseljenjem utiču na lica i njihovu imovinu u 8 katastarskih opština, sa detaljima koji su dati u poglavlju 1.3.

Aktivnosti sprovedene u cilju pripreme obavezne dokumentacije za dionicu Mateševo–Andrievicu mogu se posmatrati kroz **dvije uzastopne razvojne faze**, bez preklapanja tih faza.

Prva faza je započela izradom Generalnog projekta (Louis Berger SAS–Pariz, Simm Engineering – Podgorica) 2008. godine, kada su ispitana tri alternativna rješenja trase. Projektantske aktivnosti su nastavljene 2018. godine u okviru tehničke pomoći koja je podržana grantom iz Investicionog okvira za Zapadni Balkan (WBIF)⁶.

Druga faza započela je u prvoj polovini 2024. godine, a obilježena je: (1) namjerom Vlade Crne Gore da zatraži finansijsku podršku od EBRD-a za izgradnju dionice Mateševo–Andrievica, što je zahtijevalo procjenu usklađenosti aktivnosti projekta sa, između ostalog, Politikom zaštite životne sredine i društvenih aspekata EBRD-a (2019) i primjenjivim zahtjevima za izvršenje, te posljedično (2) odlukom MONTEPUT-a da istraži moguće alternative u nastojanju da odgovori na pritužbe koje su podnijele tri od osam naselja.

Ovaj ažurirani Okvir se temelji na verziji iz septembra 2024. godine koja je pripremljena na osnovu odobrenog Idejnog projekta (2023) i u kojoj su procijenjeni uticaji relevantni za odluku koju je donio MONTEPUT u avgustu 2024. godine. MONTEPUT je angažovan na aktivnostima izmjene trase iz Idejnog projekta na potezu od Tunela Trešnjevnik do Andrijevice, sa ciljem da se odgovori na pitanja koja su ranije brinula stanovnike tri od osam zahvaćenih naselja i na njihove pritužbe. U takvim pritužbama se navodilo da varijanta usvojena u Idejnom projektu (odobrenom od strane DKR-a) nije bila konsultovana sa javnošću, te da će imati štetne posledice po funkcionalni i prostorni integritet tri naselja, te tako izazvati prekid povezanosti i značajna fizička izmještanja. Izmijenjena trasa je detaljno predstavljena zainteresovanoj javnosti tokom septembra 2024. godine (održana su 4 sastanka sa građanima iz 8 lokalnih zajednica zahvaćenih projektom). Detaljni zapisnici sa sastanaka se čuvaju i dostupni su u arhivi projekta, dok su ključni nalazi sažeti u projektnoj dokumentaciji. Ipak, ne postoji konsenzus o izmijenjenoj trasi, a povremene pojedinačne bojazni i kritike, kao i suprotna mišljenja o odluci da se trasa promijeni, mogli su se čuti tokom sastanaka sa zajednicama i u

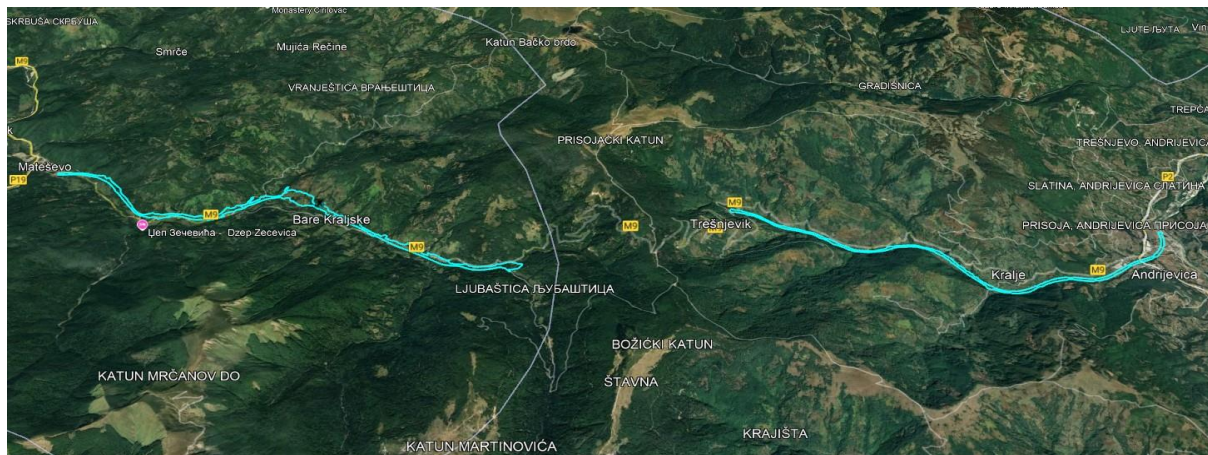
⁴ Razvoj na „zelenim” parcelama ili veliki projekti proširenja ili transformacije-konverzije, koji mogu izazvati značajne ili dugoročne ekološke i društvene rizike i uticaje

⁵ Ukupna dužina autoputa Bar–Boljare iznosi približno 168 km i predstavlja stratešku vezu od Luke Bar na jadranskoj obali do Boljara, u blizini granice sa Srbijom

⁶ Investicioni okvir za Zapadni Balkan (WBIF) je inicijativa Evropske unije koja okuplja korisnike iz regiona, međunarodne finansijske institucije i bilateralne donatore s ciljem jačanja evropske perspektive Zapadnog Balkana. Zbog svoje saradničke prirode, u skladu s pristupom „Tim Evropa”, WBIF je prepoznat kao glavni mehanizam za sprovođenje ambicioznog Ekonomskog i investicionog plana za Zapadni Balkan.

formalnim pritužbama, što zahtijeva od MONTEPUT-a da nastavi sa saradnjom tokom faze glavnog projekta.

Ovaj Okvir obuhvata posljedice mijenjanja trase kako ih je pojasnio MONTEPUT u avgustu 2024. godine.

Slika 1: Mapa projekta

1.1 Glavne komponente projekta

MONTEPUT je u procesu izbora PNI (projektovanje, nabavka i izgradnja) izvođača radova koji će nastaviti projektni proces i razviti Glavni (Detaljni) projekat. Kao odgovor na bojazni lokalnih zajednica u vezi sa značajnim uticajima prekida povezanosti i fizičkog raseljavanja, a u cilju očuvanja održivog funkcionisanja tri naselja – Gnili Potok, Kralje i Slatina – MONTEPUT je razmotrio tehnički i finansijski izvodljive opcije i predložio idejno rješenje sa izmjenom trase od izlaza iz tunela Trešnjevik do Andrijevice. Ova promjena obuhvata 12,5 km dionice i dodaje 222 metra njenoj ukupnoj dužini. Od izlaza iz tunela Trešnjevik, trasa se premješta ispod regionalnog puta R19 i prati tok rijeke Kraštica.

Glavni projekat će uključiti izmjene trase. To znači da će se izvršiti prilagođavanja kako bi se uvažile predložene promjene. Osim toga, pored izmjene trase, sprovede se dodatna mikro i lokacijska prilagođavanja na osnovu geotehničkih, tehničkih i drugih ispitivanja i mjerenja, kako bi se dodatno uzele u obzir relevantne okolnosti i bojazni zainteresovanih strana. Ovo se posebno odnosi na stambene objekte koji se nalaze van obuhvata Projekta, a koji nisu predviđeni za eksproprijaciju, ali bi mogli biti izloženi negativnim uticajima (vizuelnim, bukom, bezbjednosnim i sl.) zbog njihove blizine trasi, bilo tokom izgradnje ili tokom eksploatacije.

Tabela 1 pruža informacije o procijenjenim uticajima nedobrovoljne eksproprijacije zemljišta i preseljenja na osnovu Idejnog projekta prije izmjene trase. Tabela 2 prikazuje informacije o procijenjenim uticajima nedobrovoljne eksproprijacije i preseljenja na osnovu Idejnog projekta nakon izmjene trase u avgustu 2024. godine. Tabela 3 navodi stambene objekte koji se koriste stalno, sezonski ili su napušteni, a koji se nalaze uz trasu autoputa na udaljenosti do 100 metara od najbližeg kolovoza.

Pored toga, postoji pet objekata koji ne ispunjavaju kriterijume u pogledu sadržaja nijedne od tri tabele, a koji su trenutno obuhvaćeni projektom eksproprijacije u svrhu izmještanja regionalnih i lokalnih puteva. Oni nijesu uključeni jer MONTEPUT namjerava da preispita projektna rješenja za izmještanje i trasiranje puteva, kako bi se umanjili, a po mogućnosti i izbjegli uticaji na eksproprijaciju i preseljenje u navedenim slučajevima.

1.2 Metodološki pristup i kriterijumi za procjenu otkupa zemljišta u vezi sa projektom

Utjecaji na prava na zemljište i imovinu tipični su za projekte izgradnje puta kroz neizgrađeno područje koji se sprovode u planinskim područjima. Procjena se oslanjala na tačnost izrađene tehničke dokumentacije (tj. odobreni Idejni projekt, dopunjen Idejnim rješenjem za izmjenu trase od izlaznog portala tunela Trešnjevik do Andrijevice iz avgusta 2024. godine). Crteži, katastarske karte i video snimci dronom koje je dostavio MONTEPUT, kao i terenski obilazak koje su obavili članovi konsultantskog ESIA tima, pomogli su u realizaciji procjene.

Vođeni Uslovom za realizaciju 5 EBRD-a, identifikovani su sljedeći tipovi uticaja:

Nedobrovoljni otkup zemljišta i preseljenje⁷, kao posljedica zakonite i trajne eksproprijacije zasnovane na pravu države na eksproprijaciju u fizičkom obuhvatu autoputa (koji trenutno obuhvata trasu, mostove, ulazne i izlazne portale tunela, i petlje). Odmarališta, komercijalne zone, relokacija i izmještanje pojedinih djelova regionalnog puta R19, kao i deponije za trajno odlaganje viška humusa, nijesu uključeni u obuhvat Projekta, jer će konačna rješenja za ove elemente biti razrađena tokom izrade Glavnog projekta. Bez obzira na to, projektni parametri koje je definisao MONTEPUT za rješenja ovih elemenata biće usmjereni na izbjegavanje fizičkog raseljavanja, i korišćenje državnog zemljišta ukoliko je moguće

Utjecaji projekta povezani sa otkupom zemljišta i ograničenjima u korišćenju zemljišta očekuju se u različitim fazama Projekta:

Prije izgradnje, prava na zemljište i povezanu imovinu na zemljištu biće trajno pribavljena kroz zakonitu eksproprijaciju u fizičkom obuhvatu autoputa, te će ostati trajno uskraćena i nedostupna za upotrebu, što će dovesti do nedobrovoljnog preseljenja. Takva imovina biće eksproporisana unutar granica eksproprijacije, koje su označene sa obje strane javnog puta, mjereno ka spolja od linije koja se proteže između krajnjih tačaka poprečnog presjeka puta, na minimalnoj udaljenosti od:

- 4 metra za autoputeve (od spoljne granice trajnih radova),
- 2 metra za magistralne i regionalne puteve; i
- 1 metar za opštinske puteve,

Napomena: U okvirima granica eksproprijacije, očekuje se da i državno zemljište bude identifikovano.

Tokom izgradnje, moguće je da će biti potrebno dodatno zemljište za privremeno skladištenje humusa i iskopanog materijala i slično. Ove površine biće identifikovane tokom faze Izrade Glavnog projekta 2025. godine. U slučaju da je potrebno privatno zemljište za postavljanje kampova za smještaj radnika ili gradilišnih kancelarija, takvo zemljište će otkupiti PNI izvođač kroz nagodbe po principu dobrovoljni prodavac – dobrovoljni kupac, koje će se nadzirati u skladu s ovim Okvirom, osim ako MONTEPUT ne obezbijedi javno zemljište u tu svrhu.

⁷ Nedobrovoljno raseljavanje odnosi se i na fizičko raseljavanje (preseljenje ili gubitak stambenog prostora) i na ekonomsko raseljavanje (gubitak imovine ili pristupa imovini koji dovodi do gubitka izvora prihoda ili uslova za egzistenciju), kao posljedicu eksproprijacije zemljišta u vezi sa projektom ili ograničenja pristupa prirodnim resursima

Tokom eksploatacije, mogu postojati dodatna ograničenja u korišćenju zemljišta. Za izgradnju stambenih, poslovnih, pomoćnih i sličnih objekata, septičkih jama, rezervoarima koja se kopaju u zemlji ili elektroenergetskih vodova, biće potrebno prethodno odobrenje nadležnog organa ili organa lokalne samouprave, u širini od 15 m duž autoputa.

Bez obzira na to, u planinskim područjima sa nepovoljnim topografskim uslovima, biće dozvoljeno, uz saglasnost nadležnog organa ili organa lokalne samouprave, da se izgrade stambeni, poslovni, pomoćni i slični objekti u zoni zaštite puta, koji će biti, minimalno, 15 m udaljeni od autoputa, od spoljne ivice bankine. U zoni zaštite puta, komercijalna izgradnja kao što su benzinske stanice, stanice za punjenje električnih vozila, radionice za popravku vozila, objekti za privremeno skladištenje pokvarenih vozila, stanice za pružanje pomoći i informacija učesnicima u saobraćaju, kao i saobraćajna područja komercijalnih objekata uz autoput, koja se koriste za pristup i u funkciji su autoputa i saobraćaja (prodavnice, ugostiteljski, turistički, sportsko-rekreativni i drugi objekti), dozvoljena su uz izdavanje odobrenja (u skladu sa članom 92 Zakona o putevima Crne Gore).

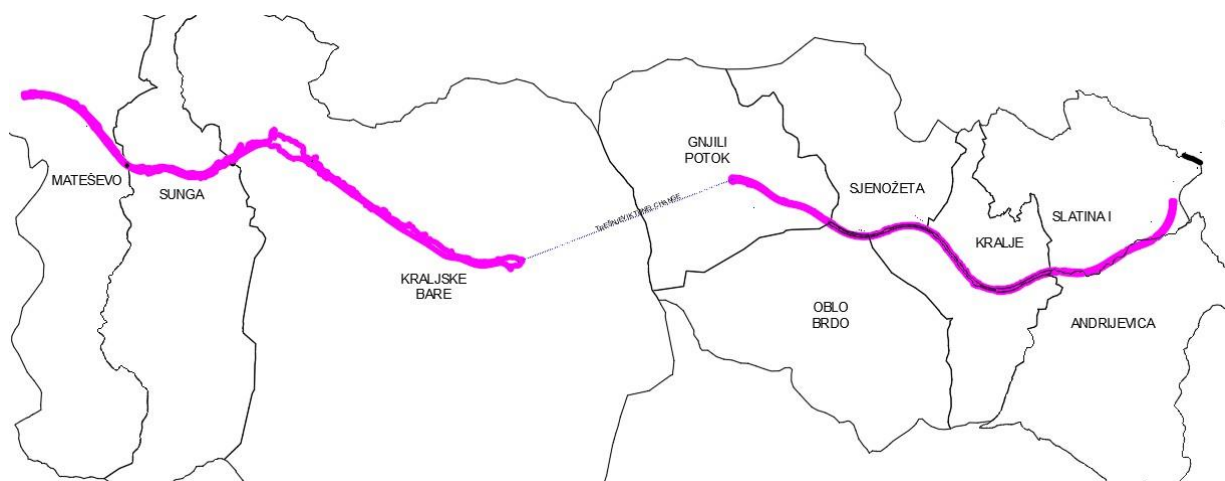
Privremeno korišćenje zemljišta za izvođenje određenih radova na održavanju tokom faze eksploatacije.

Moguće trajno ograničenje korišćenja zemljišta. Zakon definiše sljedeće zone ograničenja:

- **Zona zaštite puta** odnosi se na kontinuiranu površinu uz javni put koja je podložna ograničenjima u korišćenju prostora zbog štetnih uticaja na put i saobraćaj, i obratno.
- **Zona kontrolisanog razvoja** odnosi se na kontinuiranu površinu uz spoljne granice zone zaštite puta, u kojoj je opseg i obim razvoja ograničen, a koja ima istu širinu kao i zona zaštite puta i služi za zaštitu javnog puta i saobraćaja na njemu.

1.3 Privremeni obuhvat Projekta i povezani uticaji na zemljište zasnovano na Idejnom projektu izmijenjenom kroz Idejno rješenje za izmjenu trase od tunela Trešnjevik do Andrijevice (sa kartama, opisom i fotografijama)

Projekat prolazi kroz dvije administrativne opštine, Kolašin i Andrievicu, dok se eksproprijacija sprovodi na području osam katastarskih opština prikazanih na slici 2 (lijeva strana prije ulaza u tunel Trešnjevik i desna strana nakon izlaza iz tunela, tj. izmjena trase).

Slika 2: Pregled katastarskih opština

Tabele u nastavku daju uporedni pregled procijenjenih uticaja nedobrovoljnog otkupa zemljišta i preseljenja, zasnovanih na Idejnom projektu prije izmjene trase (Tabela 1) i Idejnom projektu nakon izmjene trase (Tabela 2).

Tabela 1: Procijenjeni uticaji nedobrovoljnog otkupa zemljišta i preseljenja zasnovani na Idejnom projektu prije izmjene trase

Opština	Katastarska opština	Predmeti eksproprijacije (broj)	Parcele (broj)	Površina (m2)	Broj lica na koje projekat utiče (nosilaca prava svojine)	Fizičko raseljavanje (trajni boravak)	Fizičko raseljavanje (sezonsko korišćenje i napušteno)
Kolašin	Mateševo	10	35	85.326	46	0	1+ 1*
	Sunga	12	63	105.959	26	0	2
	Bare Kraljske	44	167	412.062	73	3**	1
Međuzbir I		66	265	603.347	145	3	5
Andrijevisa	Gnjili Potok	38	108	146.409	46	1	7
	Sjenožeta	29	82	190.681	47	0	3
	Kralje	59	139	137.251	89	5	6
	Slatina 1	83	260	274.603	169	9	9
Međuzbir II		209	589	748.944	351	15	25
Ukupno (I+II):		275	854	1.352.29	496	18	30
* Jedna od dvije identifikovane građevine već je eksproprijisana za obuhvat prethodne dionice Smokovac – Mateševo, ali nije srušena i pojavljuje se u inventaru ** Jedna od tri građevine potrebna je za obuhvat odmorišta kako bi se izbjegao uticaj na stambeni objekat. Pored toga, tokom faze pripreme Glavnog projekta, optimizacija trase biće dodatno istražena i već se predviđa da će se i dalje izbjegavati raseljavanje u selu Bare Kraljske.							

Tabela 2: Procijenjeni uticaji nedobrovoljnog otkupa zemljišta i preseljenja zasnovani na Idejnom projektu nakon izmjene trase u augustu 2024. godine

Opština	Katastarska opština	Predmeti eksproprijacije (broj)	Parcele (broj)	Površina (m2)	Broj lica na koja projekat utiče (nosilaca prava svojine)	Procijenjeni uticaji fizičkog raseljavanja (trajni boravak)	Procijenjeni broj slučajeva fizičkog raseljavanja (sezonsko korišćenje)
Kolašin	Mateševo	10	35	85.326	46	0	1+ 1*
	Sunga	12	63	105.959	26	0	2
	Bare Kraljske	44	167	412.062	73	3**	1
Međuzbir I		66	265	603.347	145	3	5
Andrijevisa	Gnjili Potok	33	73	78.635	45	0	0
	Sjenožeta	17	38	53.683	25	0	0
	Kralje	37	61	100.771	52	0	1
	Slatina 1	25	57	61.768	41	0	0

	Andrijevića ⁸	18	31	33.607	36	1***	0
Međuzbir II		130	260	328.464⁹	199	1	1
Ukupno:		196	525	931,811	344	4	6

* Jedna od dvije identifikovane građevine već je eksproprijirana za obuhvat prethodne dionice Smokovac – Mateševo, ali nije srušena i pojavljuje se u inventaru

** Jedna od tri građevine potrebna je za obuhvat odmorišta koje je planirano da bude ponovo projektovano kako bi se izbjegao uticaj na stambeni objekat. Pored toga, tokom faze pripreme Glavnog projekta, optimizacija trase biće dodatno istraжена i i već se predviđa da će se i dalje izbjegavati raseljavanje u selu Bare Kraljske

*** Građevina je približno 2 m izvan granice eksproprijacije.

Nakon izmjene trase, uticaji fizičkog raseljavanja smanjeni su sa 38 (18 za trajni boravak) na 10 (4 za trajni boravak).

Tabela 3 u nastavku navodi fizičke objekte izvan granice eksproprijacije, ali uz autoput do 100 m. Ove građevine biće dodatno istražene tokom faze pripreme glavnog projekta kako bi se primijenile odgovarajuće tehničke mjere zaštite, uz konsultacije sa licima na koje projekat utiče ili će biti eksproprijirane na zahtjev vlasnika.

⁸ Izmjena trase obuhvatila je mali dio katastarske opštine Andrijevića zbog promjene lokacije za petlju (sa katastarske opštine Slatina na katastarsku opštinu Andrijevića).

⁹ Procjena je data na osnovu Idejnog rješenja, koje je manje detaljno i može varirati

Tabela 3: Objekti uz autoput na udaljenosti do 100 m od kolovoza

Opština	Broj objekata (stambeni, sezonski ili napušteni)	Udaljenost od autoputa (m)
Kolašin	2	≥15
	4	16-30
	4	31-50
	2	50-100
Međuzbir I	12	
Andrijevica	1	≥15
	3	16-30
	2	31-50
Međuzbir II	6+1*	
* Udaljenost ovog objekta trenutno nije poznata, jer se nalazi iznad budućeg izlaznog portala tunela Trešnjevik, čija će tačna lokacija biti određena tokom faze pripreme Glavnog projekta		

Pored svega navedenog, postoji 5 objekata koji nisu potrebni za obuhvat trase, ali se nalaze u neposrednoj blizini ili bi mogli biti potrebni za izmještanje i devijacije pojedinih djelova regionalnog puta R19. Za ove objekte, MONTEPUT je naznačio da će Glavni projekat morati da razmotri alternativna rješenja kako bi se izbjegli uticaji.

1.4 Projekat eksproprijacije

Na osnovu Idejnog projekta, Uprava za nekretnine izradila je detaljan Elaborat o eksproprijaciji. Ovaj dokument predstavlja ključnu komponentu tehničke dokumentacije, jer određuje obuhvat projekta i identifikuje vlasnike, zemljište i nepokretnu imovinu pogođenu nedobrovoljnim otkupom zemljišta. Elaborat se zasniva na najnovijim podacima iz katastra nepokretnosti koji vodi Uprava za nekretnine. Sveobuhvatna baza podataka obuhvata inventar zemljišta i imovine, prava svojine nad zemljištem i imovinom, ukupnu površinu zemljišta, površinu predviđenu za eksproprijaciju, lične podatke nosilaca prava, kao i informaciju o tome da li fizički objekti posjeduju dozvole. Zaštita privatnih podataka sprovodiće se u skladu sa propisima o zaštiti podataka o ličnosti.

Pored katastarskih podataka, sprovedena su terenska istraživanja kako bi se dopunio inventar imovine, koji služi za potrebe procjene vrijednosti. Elaborat mora biti ažuriran kako bi odražavao izmjenu trase. Uz glavni projekat, biće izrađen i konačni Elaborat o eksproprijaciji, kojim će se utvrditi konačne potrebe za eksproprijacijom zemljišta. Ovaj proces će biti kombinovan sa drugim metodama, poput javnih konsultacija i terenskih obilazaka, jer se može desiti da određena lica na koja projekat utiče i njihova imovina ne budu identifikovani, a imaju pravo na naknadu i pomoć u skladu sa ovim Okvirom za otkup zemljišta i preseljenje.

1.5 Dosadašnji i budući naponi da se izbjegnu i umanje uticaji nedobrovoljnog preseljenja

Aktivnosti sprovedene do sada u pripremi za dionicu Mateševo–Andrijevica mogu se posmatrati kroz dvije uzastopne faze razvoja, bez preklapanja.

Prva faza je započela izradom Generalnog projekta (Louis Berger SAS–Pariz, Simm Engineering – Podgorica) 2008. godine, kada su razmatrana tri alternativna rješenja trase. Radovi su nastavljani 2018. godine, kada je Vlada Crne Gore dobila tehničku podršku za izradu Idejnog projekta i Procjene

uticaja na zaštitu životne sredine i društvene aspekte, uz podršku granta¹⁰ koji se realizuje kroz Investicioni okvir za Zapadni Balkan.

Druga faza započela je u prvoj polovini 2024. godine i obilježavaju je dva ključna faktora: (1) namjera EBRD-a da finansijski podrži Vladu Crne Gore putem kredita, što je zahtijevalo procjenu usklađenosti svih projektnih aktivnosti, između ostalog, sa Politikom zaštite životne sredine i društvenih aspekata EBRD-a (2019) i pripadajućim Uslovima za realizaciju, i posljedično, (2) odlukom MONTEPUT-a da odgovori na tada već iznesene i poznate bojazni tri od ukupno osam naselja, kroz formalizaciju i unaprijeđenje aktivnosti angažovanja zainteresovanih strana u cilju razmatranja održivih alternativnih rješenja trase u spornim područjima (od izlaznog portala tunela Trešnjevik do petlje Andrijevice). Bojazni su uključivale tvrdnje da varijanta trase koja je usvojena u Idejnom projektu (odobrena od strane DKR-a) nije bila predmet javne rasprave, te da bi imala štetne posljedice po funkcionalni i prostorni integritet njihovih naselja, izazivajući prekinutost prostora i ozbiljne uticaje fizičkog raseljavanja. Postupajući u pravcu rješavanja problema i prihvatajući ove bojazni kao legitimne i opravdane, MONTEPUT je u avgustu 2024. godine pokrenuo aktivnosti na izmjeni trase iz Idejnog projekta u dijelu od tunela Trešnjevik do Andrijevice. To je bilo praćeno detaljnom prezentacijom izmijenjene trase tokom septembra 2024. godine u svih osam lokalnih zajednica pogođenih izgradnjom dionice Mateševo–Andrijevice. Vodili su se detaljni zapisnici sa sastanaka i isti su dostupni u projektnoj arhivi, dok su ključni nalazi sumirani u projektnoj dokumentaciji. Uprkos ovim naporima i aktivnoj komunikaciji sa lokalnim zajednicama, još uvijek ne postoji opšti konsenzus u vezi trase, a povremene pojedinačne bojazni i kritike na račun izmjene trase iznesene su tokom sastanaka sa zajednicama i putem formalnih pritužbi.

MONTEPUT će nastaviti da sarađuje sa lokalnim zajednicama tokom faze Izrade glavnog projekta, kako bi se obezbijedilo inkluzivno i fleksibilno upravljanje projektovanjem, čija će se izvodljivost procijeniti nakon izbora PNI izvođača. Plan angažovanja zainteresovanih strana pruža detalje o sprovedenim konsultacijama i aktivnostima angažovanja, izraženim zabrinutostima i prikupljenim povratnim informacijama.

Ukratko, promjena trase predstavlja pozitivan razvoj događaja jer je doprinijela smanjenju raseljavanja i podržala održivost zajednica. Međutim, i dalje postoje neispunjena očekivanja, ranije i nove bojazni, kao i protivljenje trasi. Angažman MONTEPUT-a sa lokalnim zajednicama bio je od suštinskog značaja i pokazuje koliko je važno uključivanje zainteresovanih strana u infrastrukturne projekte. Namjera da se komunikacija nastavi ključna je za uspjeh projekta.

1.6 Zašto je potreban Okvir za otkup zemljišta i preseljenje

Projekat je klasifikovan kao projekat kategorije „A“ prema klasifikaciji EBRD-a, kako je navedeno u Aneksu 1, tačka 6. „Izgradnja autoputeva, brzih saobraćajnica i pruga za međugradski željeznički saobraćaj; aerodroma sa osnovnom dužinom piste od 2.100 metara ili više; novih puteva sa četiri ili više saobraćajnih traka, ili rekonstrukcija i/ili proširenje postojećih puteva radi obezbjeđivanja četiri

¹⁰ Investicioni okvir za Zapadni Balkan je inicijativa Evropske Unije, koja povezuje regionalne korisnike, međunarodne finansijske institucije, u bilateralne donore kako bi unaprijedili kako bi poboljšali izgleda Zapadnog Balkana za članstvo u Evropskoj uniji. Budući da je zasnovan na saradnji u skladu sa pristupom Tim Evropa, ovaj Okvir je prepoznat kao glavno sredstvo za sprovođenje ambicioznog Ekonomskog i investicionog plan za Zapadni Balkan.

ili više traka, gdje bi takvi novi, rekonstruisani ili prošireni putevi bili dužine 10 km ili više u kontinuitetu“, prema politici EBRD-a iz 2019. godine. Kao takav, Projekat zahtijeva poseban, formalizovan i proces procjene zasnovan na učešću u skladu sa sveobuhvatnim skupom specifičnih Uslova za realizaciju koje je potrebno ispuniti, a koji pokrivaju ključna pitanja i uticaje na životnu sredinu i društvo, uključujući i nedobrovoljni otkup zemljišta i preseljenje.

Očekuje se da MONTEPUT, kao nosilac implementacije projekta, sprovede Projekat, uključujući proces eksproprijacije, u skladu sa nacionalnim i zahtjevima EBRD-a, konkretno:

- važećim zakonodavstvom Crne Gore (Zakon o eksproprijaciji i Zakon o autoputu Bar-Boljare)
- Politika zaštite životne sredine i društvenih aspekata EBRD-a¹¹, posebno Uslovom za realizaciju 5 (Otkupa zemljišta, ograničenja u korišćenju zemljišta i nedobrovoljno preseljenje), zajedno sa Uslovom za realizaciju 10.

1.7 Ciljevi ovog Okvira za otkup zemljišta i preseljenje

Cilj Okvira za otkup zemljišta i preseljenje jeste zaštita pogođenog stanovništva od socijalnih i ekonomskih rizika raseljavanja, opis vjerovatnih uticaja povezanih sa eksproprijacijom zemljišta i izlaganje principa koji će se primjenjivati prilikom njihovog rješavanja. Ovo uključuje obezbjeđivanje naknade i/ili drugih mjera pomoći. Pomenuti Okvir uspostavlja principe za dodjelu naknade za uticaje buduće eksproprijacije i obavezuje MONTEPUT da sprovede eksproprijaciju u skladu sa Uslovom za realizaciju 5. Objavljivanje ovog Okvira ima za cilj da informiše lica na koja projekat utiče i ostale zainteresovane strane o tim principima i obavezama, te da olakša transparentan proces.

¹¹ <https://www.ebrd.com/news/publications/policies/environmetal-and-social-policy.esp.html>

2 Pravni okvir

2.1 Ustav Crne Gore

Ustav Crne Gore (Službeni list CG br. 1/2007 i 38/2013) podstiče građanska i ljudska prava, te rodnu ravnopravnost, zabranjuje diskriminaciju itd. Član 58 garantuje pravo svojine i zabranjuje lišavanje ili ograničavanje prava svojine osim ako je to u javnom interesu, uz pravičnu naknadu. Na osnovu Ustava, ratifikovani međunarodni sporazumi i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava predstavljaju sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad nacionalnim zakonodavstvom i primjenjuju se neposredno kada drugačije uređuju odnose u poređenju s domaćim zakonima. Ova odredba Ustava Crne Gore predstavlja značajan instrument za direktnu primjenu zahtjeva politike EBRD-a u svim aspektima Projekta. Pored toga, Ustav Crne Gore proklamuje zaštitu i garanciju ljudskih prava sadržanih u Međunarodnoj povelji o ljudskim pravima. Dana 11. maja 2007. godine, Crna Gora je postala punopravna članica Savjeta Evrope, preuzimajući prava i obaveze koje proizilaze iz tog članstva.

2.2 Zakon o eksproprijaciji

Zakon o eksproprijaciji (Službeni list br. 055/00, izmjene 012/02, 028/06, 021/08, 030/17, 75/18 i 33/24) reguliše proces pribavljanja i obezbjeđivanja naknade, odnosno u posebnim slučajevima zamjenske imovine, za svu imovinu koja se mora eksproprijisati u javnom interesu. Zakon se bavi fizičkim i ekonomskim raseljenjem za one učesnike koji imaju zakonska prava u skladu sa propisima. Pojam „nedobrovoljno preseljenje” se ne koristi u Zakonu, već se koristi termin „eksproprijacija”, koji se zasniva na pravu države na eksproprijaciju. Zakon takođe definiše zahtjeve i sporazume koji se odnose na pitanja eksproprijacije i naknade.

Glavne odredbe Zakona su sljedeće:

- Potpuna (kompletna) eksproprijacija obuhvata kupovinu nepokretne imovine (zemljišta, stambenih i drugih objekata) u cijelosti. Djelimična (nepotpuna) eksproprijacija uključuje uspostavljanje prava službenosti nad nepokretnošću ili zakup zemljišta do tri godine. Privremeno zauzeće zemljišta takođe je moguće kada je potrebno za izvođenje radova (smještaj radnika, skladištenje materijala, mašina itd.).
- Korisnik eksproprijacije može podnijeti prijedlog za eksproprijaciju tek nakon što se utvrdi javni interes (zakonom ili odlukom Vlade Crne Gore). Prijedlog se podnosi nadležnom organu za imovinsko-pravne poslove — odnosno regionalnoj jedinici opštine na čijoj se teritoriji nalazi predmetna imovina.
- Prijedlog za eksproprijaciju mora da sadrži: (i) podatke o nepokretnostima koje se eksproprišu, (ii) dokaz da je javni interes utvrđen, i (iii) dokaz da je korisnik eksproprijacije unaprijed uplatio puni iznos naknade na račun Ministarstva finansija.
- Zakon omogućava postizanje nagodbe o visini i vrsti naknade između korisnika eksproprijacije i vlasnika nepokretnosti, sve do trenutka kada odluka o eksproprijaciji postane pravosnažna. U tom slučaju, postupak eksproprijacije se obustavlja.
- Ako se nagodba ne postigne, nadležni organ donosi Odluku o eksproprijaciji, ali je dužan da prije donošenja odluke omogući vlasnicima nepokretnosti da iznesu svoje primjedbe. Visina naknade se određuje u samoj Odluci.
- Lica na koja projekat utiče imaju pravo da podnesu žalbu na Odluku o eksproprijaciji Ministarstvu finansija. Međutim, žalba ne odlaže izvršenje Odluke. Lica na koja projekat utiče mogu dalje osporavati bilo koju odluku Ministarstva finansija pokretanjem upravnog spora

pred Upravnim sudom. Korisnik eksproprijacije može preuzeti posjed nad predmetnom nepokretnošću kada Odluka o eksproprijaciji postane pravosnažna, pod uslovom da je naknada već obezbijedena vlasniku. Izuzeci su mogući u hitnim slučajevima. Ako se utvrdi da bi eksproprijacija dijela imovine ostavila vlasniku nekretninu bez ekonomske koristi ili je učinila neupotrebljivom, preostali dio imovine takođe može biti eksproprian na zahtjev vlasnika. Sva lica koja imaju formalna pravna prava na zemljište i objekte, a koja su registrovana u Katastru, imaju pravo na naknadu. Naknada formalnim vlasnicima može biti u novcu ili u naturi (zamjenska imovina). Ako se isplaćuje u novcu, visina naknade se određuje na osnovu tržišne vrijednosti sličnih nepokretnosti u datom području, uvećane za izgubljeni prihod tokom perioda preseljenja. Ako se daje zamjenska imovina, vrijednost nove nepokretnosti mora odgovarati vrijednosti prethodne, takođe uz naknadu za izgubljeni prihod tokom preseljenja.

- Zakon detaljno uređuje vrste naknade za različite vrste imovine (poljoprivredno zemljište, građevinsko zemljište, stambeni objekti, poslovni prostori, šume, usjevi itd.).
- Zakon propisuje da se zemljištu može pristupiti tek nakon što Odluka o eksproprijaciji postane pravosnažna, i to pod uslovom da je naknada isplaćena ili da je obezbijedena zamjenska imovina, ili ako je vlasnik odbio da primi iznos naknade (što mora biti dokumentovano). Zakon takođe omogućava pristup zemljištu **u hitnim slučajevima, kada je to potrebno radi izgradnje određenog objekta, završetka radova, ili spriječavanja značajne štete po javnost. O ovome odlučuje Uprava za nekretnine, od slučaja do slučaja.** Prije nego što se takav zahtjev usvoji, korisnik eksproprijacije mora da izvrši popis zemljišta i imovine i procjenu njihove vrijednosti. Isplata utvrđene naknade nije uslov u tim slučajevima, u skladu sa članom 29a Zakona.
- **Član 35 zahtijeva da se naknada plati po tržišnoj vrijednosti, uz povećanje za troškove selidbe i prelaska.**
- **Član 46 zahtijeva da se uzmu u obzir socio-ekonomski uslovi i specifične slabosti, što može dovesti do povećanja naknade ako su ti faktori „od značaja za opstanak vlasnika“** (veliki broj članova domaćinstva, broj članova domaćinstva koji ostvaruju prihod, zdravstveno stanje članova domaćinstva, mjesečni prihod domaćinstva i druge socio-ekonomske karakteristike itd.).
- **Komisija koju osniva i odobrava nadležni organ određuje iznos naknade.** Komisija se sastoji od pet članova, od kojih najmanje tri moraju biti sudski vještaci ovlašćeni za procjenu vrijednosti nepokretnosti. Metodologija procjene definisana je Pravilnikom o metodologiji za procjenu vrijednosti imovine koji donosi Ministarstvo finansija. Pravilnik se poziva na Međunarodne standarde procjene vrijednosti i Evropske standarde procjene vrijednosti kao osnov za procjenu.
- **Pravo vlasništva na novoj nepokretnosti** se formalno prenosi na osnovu konačnog Rješenja o eksproprijaciji i dokaza da je naknada obezbijedena/isplaćena.
- Zakon predviđa prava **Lica na koja projekat utiče** a koja imaju formalna pravna prava da ulože žalbu u više faza postupka eksproprijacije, počevši od upravnih i sudskih žalbi (npr. protiv odluke o javnom interesu i odluke o eksproprijaciji).
- Sa nedavnim izmjenama, cijeli postupak utvrđivanja naknade se vodi u okviru upravnog postupka, dok je ranija nadležnost suda da određuje naknadu u vansudskom postupku ukinuta.
- Lica koja imaju formalna pravna prava bivaju obaviještena tokom cijelog postupka eksproprijacije (npr. donošenje odluke o javnom interesu; prije donošenja odluke o eksproprijaciji, opštinska služba nadležna za eksproprijaciju mora pozvati lica na koje

projekat utiče na sastanak kako bi iznijelo sve činjenice koje mogu biti relevantne za eksproprijaciju).

- Zakon o prostornom planiranju i izgradnji definiše slučajeve uklanjanja neformalno izgrađenih objekata za primarno stanovanje (izgrađenih prije datuma presjeka), kada je lokalna samouprava dužna da obezbijedi alternativni smještaj za domaćinstvo – ovo, u kombinaciji sa određenim sudskim odlukama iz prošlosti, omogućava Korisniku eksproprijacije da isplati naknadu u visini vrijednosti zamjene za objekte izgrađene bez građevinske dozvole.

2.3 Zakon o autoputu Bar-Boljare

U svrhu realizacije projekta auto-puta Bar – Boljare, Skupština Crne Gore je 8. decembra 2014. godine usvojila Zakon o autoputu Bar – Boljare (koji se primjenjuje i na dionicu Mateševo–Andrijevića), u formi lex specialis. Ovim Zakonom se uređuju postupci eksproprijacije za konkretan autoput, proces izrade i revizije glavnog projekta, zahtjevi za građevinsku dozvolu, izvođenje pripremnih radova, kao i porezi, carine i druge dažbine. Zakon derogira pojedine odredbe Zakona o eksproprijaciji, Zakona o prostornom planiranju i izgradnji, kao i više zakona i podzakonskih akata koji se odnose na uvoz i poreze. Ipak, krovni zakon ostaje Zakon o eksproprijaciji. Ovaj zakon je omogućio efikasniju realizaciju procesa, podjelu projekta na faze i sprovođenje fazne projektne dokumentacije i izgradnje, što je korisno za realizaciju autoputa.

2.4 Drugi zakoni i propisi relevantni za proces preseljenja

U nastavku su navedeni najuticajniji zakoni i propisi međunarodnih organizacija od značaja za proces prinudnog otkupa zemljišta i preseljenja:

Tabela 4: Lista važnih zakona Crne Gore koji su od značaja za preseljenje

Referentni zakon	Glavne odlike
Zakoni i propisi od ključnog značaja za vlasništvo nad imovinom, pravo posjeda nad zemljištem i naknadu	
Zakon o svojinsko-pravnim odnosima (Službeni list Crne Gore, br. 019/09)	• propisuje osnovne odredbe o imovinskim odnosima, uključujući pravo svojine i druga stvarna prava, posjedovanje pokretne i nepokretne imovine, kao i način sticanja, prenosa, prestanka i zaštite prava svojine, prava suvlasništva i zajedničkog vlasništva, pravo na prinos koji proizlaze iz vlasničke stvari, prava službenosti itd; • definiše da se prava svojine stiču stvaranjem nove stvari (npr. izgradnjom), spajanjem, miješanjem, gradnjom na tuđem zemljištu, odvajanjem plodova, dosjelošću, sticanjem imovine od lica koja nisu vlasnici, zauzimanjem i u drugim slučajevima predviđenim zakonom.
Zakon o državnom premjeru i katastru nepokretnosti (Službeni list Crne Gore br. 029/07, 032/11, 040/11, 043/15, 037/17 i 017/18)	• definiše državni premjer, katastar nepokretnosti i upis nepokretnosti, linijski katastar, osnovnu državnu kartu i topografske karte, premjer državne granice, geodetske radove i druga pitanja od značaja za državni premjer i katastar; • uspostavlja Katastar nepokretnosti kao jedinstvenu javnu evidenciju; • sadrži, između ostalog, podatke o formalnim vlasnicima nepokretnosti i podatke o eksproprijaciji.

Referentni zakon	Glavne odlike
Zakon o državnoj imovini (Službeni list Crne Gore, br. 021/09 i 040/11)	propisuje osnovne odredbe o javnoj svojini i drugim imovinskim pravima države i jedinica lokalne samouprave.
Pravilnik o metodologiji za procjenu vrijednosti imovine (Službeni list Crne Gore, br. 064/18)	- definiše ključna načela procjene vrijednosti nepokretne imovine, uključujući i ona koja se primjenjuju u postupku eksproprijacije; - propisuje da se u određenim slučajevima procjene vrijednosti imovine (npr. eksproprijacija) moraju precizno navesti dodatni pravni i/ili međunarodni standardi koji se primjenjuju; - definiše važne pojmove: vrijeme procjene, pravičnu vrijednost, pravičnu tržišnu vrijednost, tržišnu vrijednost, investicionu vrijednost, tržišnu zakupninu, standard kontinuiranog poslovanja (kod procjene gubitaka u slučaju ekonomskog raseljavanja), metodologiju procjene itd.
Zakoni i propisi od ključnog značaja za proces eksproprijacije i preseljenja, i žalbe Lica na koja projekat utiče	
Zakon o upravnom postupku (Službeni list Crne Gore, br. 056/14, 020/15, 040/16 i 037/17)	- uređuje pravila i obaveze organa vlasti, državne uprave, lokalne samouprave, organa lokalne samouprave, institucija i drugih subjekata koji obavljaju javne funkcije, u cilju zaštite prava i pravnih interesa fizičkih i pravnih lica ili drugih strana, kao i zaštite javnog interesa (uključujući eksproprijaciju i druge postupke preseljenja pred organima državne uprave); - propisuje da postoji mogućnost upravne žalbe na odluke upravnih organa (osim ako zakonom nije isključena žalba), kao dio redovnog žalbenog mehanizma koji je dostupan Licima na koja projekat utiče.
Zakon o upravnom sporu (Službeni list Crne Gore br. 054/16)	- uređuje nadležnost, sastav suda i pravila postupka na osnovu kojih sud odlučuje o zakonitosti upravnog akta i drugih upravnih aktivnosti, kako bi obezbijedio sudsku zaštitu prava i pravnih interesa fizičkih i pravnih lica i drugih strana, ugroženih djelovanjem državnih organa; - propisuje da se protiv svih odluka (ili nedostatka odluke) organa vlasti, državne uprave, lokalne samouprave, organa lokalne samouprave, institucija i drugih subjekata koji obavljaju javne funkcije može pokrenuti sudski postupak u skladu sa ovim zakonom, kao dio redovnog žalbenog mehanizma koji je dostupan Licima na koja projekat utiče.
Zakon o parničnom postupku (Službeni list Crne Gore, br. 022/04, 028/05, 076/06, 047/15, 048/15, 051/17, 075/17, 062/18, 034/19 i 042/19)	- definiše osnovna pravila za sve građanske parnice i slučajeve sudskih sporova koji nisu regulisani drugim zakonima na drugačiji način, uključujući upravne sporove; - sadrži odredbe o sudskom postupku u svim slučajevima koji se tiču imovinskih pitanja i naknade štete, pravo na žalbu pred drugostepenim sudom, vanredna pravna sredstva, nadležnosti i postupke apelacionog suda itd., kao dio redovnog žalbenog mehanizma dostupnog Licima na koja projekat utiče.
Zakoni i propisi od ključnog značaja za planiranje i gradnju (uključujući veliku gradnju, tj. projekte)	
Zakon o prostornom planiranju i izgradnji objekata (Službeni list Crne Gore, br. 064/17, 044/18, 063/18, 011/19 i 082/20)	- uređuje sistem prostornog planiranja u Crnoj Gori, način i uslove za izgradnju objekata i druga pitanja od značaja za gradnju objekata; - definiše kategoriju „Složenih inženjerskih objekata” za koje

Referentni zakon	Glavne odlike
	postoje posebni tehnički i dokumentacioni zahtjevi, a koji obuhvataju autoputeve, glavne i regionalne puteve, tunele, mostove itd; • uređuje razvoj planova koji se tiču velikih građevinskih projekata (Prostorni plan Crne Gore, regionalni i specifični prostorni planovi itd.) koji delimično uključuju procjenu socijalnih i ekoloških uticaja, i koji podliježu reviziji, a ukoliko je potrebno, obavezni su da istraže održive alternative u slučajevima ozbiljnih socijalnih ili ekoloških uticaja; • uređuje da proces razvoja i odobravanja prostornih planova podliježe „javnoj raspravi“, koja je oblik javne konsultacije i prilika za zainteresovane strane i Lica na koja projekat utiče da utiču na projekte u ranoj fazi, a tim zakonski definisanim procesom, obezbijeđen im je žalbeni mehanizam kao dio takvog odobravanja planova; • uređuje proces izrade idejnog i glavnog građevinskog projekta, uključujući elaborat eksproprijacije kao ključni dokument za proces eksproprijacije, ali i kao jedini zakonom predviđeni dokument za procjenu socijalnih uticaja koji treba pripremiti za projekat; • definiše proces „legalizacije“ objekata izgrađenih bez odgovarajuće građevinske dozvole, čime se obezbeđuje pravni osnov za obeštećenje vlasnika neformalno izgrađenih objekata u procesu eksproprijacije i preseljenja; • definiše slučajeve uklanjanja neformalno izgrađenog objekta koji služi kao primarno prebivalište, kada je lokalna samouprava dužna da obezbijedi alternativni smještaj za domaćinstvo.
Zakon o lokalnoj samoupravi (Službeni list Crne Gore, br. 002/18, 034/19 i 084/22)	• definiše zakonski postupak i lokalne institucionalne aranžmane za prostorno planiranje i izgradnju u projektima od lokalnog javnog interesa; • propisuje da su lokalne samouprave nadležne za utvrđivanje javnog interesa za eksproprijaciju u projektima koji su u njihovoj nadležnosti.
Zakoni i propisi od suštinskog značaja za pitanja porodičnih odnosa, rodne ravnopravnosti i socijalne zaštite	
Porodični zakon (Službeni list Crne Gore, br. 001/07, 053/16, 067/20)	• utvrđuje individualnu i zajedničku bračnu imovinu, i definiše individualnu imovinu kao imovinu koju je supružnik stekao prije zaključenja braka, kao i imovinu stečenu tokom braka nasljeđivanjem, poklonom ili drugim oblicima sticanja; zajednička bračna imovina obuhvata imovinu koju supružnici steknu radom tokom trajanja bračne zajednice, kao i prihode od te imovine; • utvrđuje ravnopravnost supružnika i zabranjuje svaki oblik diskriminacije.
Zakon o zabrani diskriminacije (Službeni list Crne Gore, br. 046/10, 040/11, 018/14 i 042/17)	• definiše diskriminaciju kao svako razlikovanje ili nejednako postupanje prema osobi ili grupi osoba, isključenje, ograničenje ili davanje prednosti osobi koje se zasniva na: rasi, boji kože, etničkoj pripadnosti, socijalnom ili etničkom porijeklu, pripadnosti manjinskom narodu ili manjinskoj nacionalnoj zajednici, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, promjeni pola, rodnom identitetu, seksualnoj

Referentni zakon	Glavne odlike
	orijentaciji i/ili interseksualnim karakteristikama, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovinskom stanju, bračnom ili porodičnom statusu, pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, ili drugim ličnim osobinama; • zabranjuje svaki oblik diskriminacije i predviđa mjere zaštite od diskriminacije za osobe ili grupe koje mogu biti izložene oblicima iste. • obezbjeđuje sigurnost prava posjeda
Zakon o socijalnom stanovanju (Službeni list Crne Gore, br. 027/13, 001/15, 042/15, 047/15)	• utvrđuje pravo na socijalno stanovanje koje mogu ostvariti fizička lica koja nemaju stan ili drugi stambeni objekat, ili lica čiji stambeni uslovi nijesu adekvatni, a koja na osnovu svojih prihoda nijesu u mogućnosti da obezbijede drugo stambeno rješenje; • utvrđuje da se pravo na socijalno stanovanje ostvaruje na način što država ili jedinice lokalne samouprave obezbjeđuju stanove za iznajmljivanje, dodjeljuju građevinsko zemljište za izgradnju socijalnog stanovanja, pružaju građevinski materijal za izgradnju novog ili rekonstrukciju postojećeg stambenog objekta, daju subvencije za socijalno stanovanje i odobravaju dugoročne kredite korisnicima socijalnog stanovanja.
Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (Službeni list Crne Gore, br. 020/11 i 020/15)	• obezbjeđuje pravnu pomoć ugroženim grupama putem sudskih odjeljenja, gdje građani mogu dobiti besplatan pravni savjet od strane ovlašćenih advokata.

2.5 Pregled uslova EBRD-a

Politika zaštite životne sredine i društvenih aspekata EBRD-a iz maja 2019. godine, koja se primjenjuje na ovaj Projekat, propisuje sveobuhvatan skup posebnih Uslova za realizaciju koje je Projekat dužan da ispuni. Uslovi koji se odnose na eksproprijaciju, prinudno preseljenje i ekonomsko raseljavanje definisani su u okviru Uslova za realizaciju 5. Primjena ovog Uslova za realizaciju podržava i usklađena je sa univerzalnim poštovanjem i ostvarivanjem ljudskih prava i sloboda, a posebno prava na adekvatno stanovanje i kontinuirano unapređenje životnih uslova.

Pojam nedobrovoljnog preseljenja odnosi se i na fizičko raseljavanje (premještanje ili gubitak smještaja) i na ekonomsko raseljavanje (gubitak imovine ili resursa, i/ili gubitak pristupa imovini ili resursima koji dovode do gubitka izvora prihoda ili uslova za egzistenciju), kao posljedicu eksproprijacije imovine i/ili ograničenja u korišćenju imovine izazvanih projektom. Preseljenje se smatra nedobrovoljnim kada pogođene osobe ili zajednice nemaju pravo da odbiju eksproprijaciju imovine ili nametnuta ograničenja u korišćenju, što je slučaj kada se koristi zakonita eksproprijacija ili ograničenja u korišćenju imovine na osnovu prava države na eksproprijaciju, ili u slučaju nagodbi u kojima kupac može pribjeći eksproprijaciji ili nametnuti pravna ograničenja. Ukoliko se ne upravlja na odgovarajući način, nedobrovoljno preseljenje može dovesti do dugoročnih teškoća i osiromašavanja pogođenih osoba i zajednica, kao i do štetnih uticaja na životnu sredinu i negativnih socio-ekonomskih posljedica u područjima u kojima je došlo do raseljenja.

Radi usklađivanja sa osnovnim ciljevima Uslova za realizaciju 5 EBRD-a, Projekat je dužan da uključi i primijeni sljedeće mjere:

- izbjegne, ili kada to nije moguće, svede na minimum nedobrovoljno preseljenje, gdje god je to izvodljivo, kroz razmatranje alternativnih rješenja za projekat;
- ublaži negativne socijalne i ekonomske uticaje koji proističu iz eksproprijacije zemljišta ili ograničenja u korišćenju i pristupu zemljištu i imovini lica na koja projekat utiče;

- obnovi ili, gdje god je moguće, unaprijedi uslove za egzistenciju i životni standard raseljenih lica do nivoa koji je postojao prije preseljenja;
- unaprijedi uslove stanovanja fizički raseljenih lica obezbjeđivanjem adekvatnog smještaja, uključujući sigurnost prava posjeda na lokacijama za preseljenje;
- obezbijedi blagovremenu naknadu za gubitak imovine u iznosu vrijednosti zamjene;
- pomogne raseljenim licima u nastojanjima da unaprijede svoje uslove za egzistenciju i životni standard, ili da ih makar obnove, u realnim iznosima, do nivoa prije preseljenja, ili do nivoa koji je postojao prije početka realizacije Projekta, zavisno od toga koji je viši;
- osmisli i sprovede aktivnosti preseljenja kao programe održivog razvoja, obezbjeđujući dovoljno investicionih sredstava kako bi lica raseljena zbog Projekta mogla imati koristi od njegovih efekata;
- obezbijedi da se aktivnosti preseljenja sprovedu uz odgovarajuće dijeljenje informacija, konsultacije i informisano učešće lica na koja projekat utiče i drugih zainteresovanih strana, tokom cijelog ciklusa Projekta i u svim njegovim fazama, uz omogućavanje njihovog pravovremenog i informisanog učešća u procesu donošenja odluka;
- obezbijedi žalbeni mehanizam za raseljena lica – dostupne i pristupačne procedure za rješavanje sporova u vezi sa eksproprijacijom, preseljenjem i izgradnjom. Žalbeni mehanizam će biti uspostavljen što je ranije moguće u fazi planiranja Projekta i dostupan tokom čitavog njegovog trajanja;
- vrši praćenje i reviziju procesa eksproprijacije, preseljenja i ponovo steknu uslove za egzistenciju.

Politika EBRD-a prepoznaje sljedeće kategorije raseljenih lica (napomena: termin „lica“ obuhvata i fizička i pravna lica):

- **Kategorija 1:** Lica sa formalnim pravima – lica koja imaju formalna zakonska prava na zemljište (uključujući običajna i tradicionalna prava priznata nacionalnim zakonodavstvom) ili na imovinu.
- **Kategorija 2:** Lica sa pravima koja mogu biti priznata – lica koja nemaju formalna prava na zemljište ili imovinu u trenutku popisa, ali koji imaju potraživanje prava na zemljište ili imovinu koje je priznato ili se može priznati prema važećem nacionalnom zakonodavstvu.
- **Kategorija 3:** Neformalni korisnici – oni koji nemaju zakonsko pravo koje se može priznati ili potraživanje na zemljište koje koriste (uključujući sezonske korisnike resursa, kao što su stočari, ribarske porodice, lovci i sakupljači, koji mogu imati međuzavisne ekonomske odnose sa zajednicama na području koje pokriva projekat).

Ovi principi i akcioni plan se usvajaju kroz ovaj Okvir za eksproprijaciju i preseljenje, i primjenjivaće se tokom sprovođenja Projekta u svim aktivnostima koje uključuju eksproprijaciju zemljišta i nedobrovoljno preseljenje.

2.6 Pregled razlika (uporedna analiza zakonodavstva Crne Gore i politika EBRD-a, uz identifikaciju potencijalnih razlika i predloženih mjera za njihovo prevazilaženje)

Svi projekti koje finansira EBRD moraju ispunjavati kako nacionalne zakonske uslove u vezi sa otkupom zemljišta i preseljenjem, tako i zahtjeve EBRD-a, u ovom slučaju Uslova za realizaciju 5. Svrha pregleda razlika jeste da se utvrdi da li postoji odstupanje između ova dva okvira, kao i da se

predlože mjere za prevazilaženje razlika koje će omogućiti uspješno planiranje i sprovođenje preseljenja, u skladu sa EBRD standardima. Tabela u nastavku pruža pregled konkretnih razlika između nacionalnog Zakona o eksproprijaciji i Uslova za realizaciju 5 EBRD-a, sa preporukama za njihovo otklanjanje i/ili ublažavanje, kako bi se osiguralo potpuno usklađivanje sa zahtjevima Uslova za realizaciju 5.

Tabela 5: Analiza razlika – Pravni okvir za eksproprijaciju i Uslov za realizaciju 5 EBRD-a

Tema	Odredbe zakona Crne Gore koje se odnose na otkup zemljišta i preseljenje	Zahtjevi politike EBRD-a ¹²	Razlike i mjere za njihovo prevazilaženje
Nedobrovoljno preseljenje, fizičko i ekonomsko raseljavanje	Termin koji se koristi u crnogorskim zakonima je eksproprijacija i temelji se na pravu države na eksproprijaciju	Termin nedobrovoljno preseljenje odnosi se na fizičko ili ekonomsko raseljavanje (vidi stav 1), koje nastaje kao posljedica toga što pojedinci/zajednice na koje projekat utiče nemaju pravo da odbiju eksproprijaciju zemljišta ili ograničenja u korišćenju zemljišta (vidi stav 2).	Mjere za prevazilaženje razlika su date u narednim kolonama koje se odnose na prava.
Mehanizmi preseljenja, Okviri i planovi za preseljenje i/ili ponovno sticanje uslova za egzistenciju	Studija eksproprijacije, kao inventar i plan onbuhvaćenih zemljišta i objekata, identifikovanih prema katastarskim parcelama, uključujući listu formalnih vlasnika (iz Uprave za nekretnine), je obavezna i dio je projekta. Socio-ekonomska procjena nije sprovedena. Običan popis Lica i imovine na koju projekat utiče je dio elaborata. Socio-ekonomska procjena biće sprovedena u kasnijoj fazi i za svaki slučaj posebno. Nema potrebe za dodatnim mehanizmima za upravljanje otkupom zemljišta.	Kada tačna priroda ili obim otkupa zemljišta ili ograničenja u korišćenju zemljišta još uvijek nisu poznati, biće izrađen Okvir za preseljenje i/ili ponovno sticanje uslova za egzistenciju. Pogledati stav 22. Kada se pojedinačni sastavni djelovi projekta definišu i postanu dostupni potrebni podaci, ovaj okvir će služiti kao osnova za izradu detaljnog Akcionog plana za preseljenje ili Plana za ponovno sticanje uslova za egzistenciju. (Pogledati stav 22).	Ovaj Okvir za otkup zemljišta i preseljenje je izrađen kao mjera za prevazilaženje utvrđenih razlika i isti će pratiti praćen izradom Plana za preseljenje i ponovno sticanje uslova za egzistenciju. nakon što se završi Glavni projekat i kada se uticaji koji proističu iz eksproprijacije precizno utvrde.

¹² Svaki put kada se u ovoj tabeli upućuje na stavove, to se odnosi na relevantne stavove Uslova za realizaciju politike EBRD-a

Tema	Odredbe zakona Crne Gore koje se odnose na otkup zemljišta i preseljenje	Zahtjevi politike EBRD-a ¹²	Razlike i mjere za njihovo prevazilaženje
Nagodba	Nagodba u kontekstu nacionalnog zakonodavstva se odnosi na fazu u postupku eksproprijacije u kojoj država i vlasnik pregovaraju o naknadi. Zakon o eksproprijaciji omogućava stranama da se dogovore o obliku i visini naknade, kao i o prenosu nepokretnosti koja se ekspropriše, van postupka propisanog Zakonom, sve dok odluka o eksproprijaciji ne postane pravosnažna. Ukoliko se postigne takva nagodba, postupak eksproprijacije se obustavlja.	Podstiču se nagodbe u postupku pribavljanja zemljišta kako bi se izbjegla eksproprijacija i uklonila potreba za upotrebom državne vlasti radi prinudnog raseljavanja ljudi. (Pogledati stav 10).	Nema razlika
Objavljivanje informacija, konsultacije i informisano učešće lica na koja projekat utiče, uključujući i zajednice domaćine	Zakon zahtijeva informisano učešće i pregovaranje o naknadi, ali se ne bavi pitanjem lokacija za preseljenje.	Licima (muškarcima i ženama) na koja projekat utiče biće pružena mogućnost da učestvuju u definisanju uslova za ostvarivanje prava, pregovorima o naknadi, pomoći pri preseljenju, ocjeni pogodnosti predloženih lokacija za preseljenje i određivanju vremenskog okvira. Konsultacije će se nastaviti tokom sprovođenja, monitoringa i procjene isplate naknade i preseljenja. Investitor je dužan da vrši konsultacije sa licima na koja projekat utiče i pripremi sažetak informacija iz Plana za otkup zemljišta i preseljenje za javnu objavu, kako bi se osiguralo da lica razumiju postupak isplate naknade i znaju šta mogu očekivati u različitim fazama Projekta.	MONTEPUT i Korisnik eksproprijacije će vršiti konsultacije sa licima na koja projekat utiče i pripremiti sažetak informacija sadržanih u Planu za preseljenje i ponovno sticanje uslova za egzistenciju za javnu objavu, kako bi se osiguralo da ta lica razumiju postupak isplate naknade i znaju šta mogu očekivati u različitim fazama Projekta. Okvir za otkup zemljišta i preseljenje i Plana za otkup zemljišta i preseljenje će biti objavljeni u skladu sa poglavljem 8 Plana angažovanja zainteresovanih strana, uz organizovanje javnih konsultacija, podsticanje dostavljanja komentara i njihovo uključivanje u dokumentaciju. Okvir za otkup zemljišta i preseljenje i Plan za otkup zemljišta i preseljenje će

Tema	Odredbe zakona Crne Gore koje se odnose na otkup zemljišta i preseljenje	Zahtjevi politike EBRD-a ¹²	Razlike i mjere za njihovo prevazilaženje
			biti dostupni javnosti tokom čitavog trajanja Projekta.
Izbjegavanje ili umanjnja preseljenja	Zakon o prostornom planiranju i izgradnji definiše ciljeve prostornog i građevinskog planiranja kao uravnoteženi prostorni razvoj u skladu sa društvenim i ekonomskim kapacitetima. Međutim, ne postoje konkretni zakonski zahtjevi za umanjnje nedobrovoljnog preseljenja	Razmatranje izvodljivih alternativnih projektnih rješenja sa ciljem izbjegavanja ili barem umanjnja fizičkog i/ili ekonomskog raseljavanja, uz istovremeno uravnotežavanje ekoloških, socijalnih i ekonomskih troškova i koristi	Pravni okvir Crne Gore pruža dovoljan osnov za razmatranje izvodljivih alternativa u fazi planiranja Projekta. MONTEPUT je razmatrao izmjene usvojene trase sa ciljem umanjnja fizičkog i/ili ekonomskog raseljavanja na nivou Idejnog rješenja. Alternativa je predstavljena lokalnim zajednicama, a njihovo mišljenje i prihvatanje su zatraženi tokom septembra 2024. godine. Tokom faze Izrade Glavnog projekta biće istražene dodatne mogućnosti u mjeri u kojoj su tehnički i finansijski izvodljive.
Datum presjeka	Zakon o eksproprijaciji Crne Gore utvrđuje datum presjeka kao dan kada je vlasnicima nepokretnosti dostavljeno zvanično obavještenje o pokretanju postupka eksproprijacije. Promjene zabilježene nakon tog datuma neće biti predmet naknade, osim troškova koji su bili neophodni za korišćenje nepokretnosti.	Datum presjeka predstavlja datum moratorijuma za sve zahtjeve za naknadu na području koje je obuhvaćeno Projektom. Lica koja se nasele na područje obuhvaćeno Projektom nakon tog datuma neće imati pravo na naknadu niti druge vidove pomoći.	Datum presjeka označava dan kada su vlasnici čija će imovina biti ekspropisana primili zvanično obavještenje o pokretanju postupka eksproprijacije. Obavezno je javno oglašavanje tog datuma na lokalnom jeziku.

Tema	Odredbe zakona Crne Gore koje se odnose na otkup zemljišta i preseljenje	Zahtjevi politike EBRD-a ¹²	Razlike i mjere za njihovo prevazilaženje
Socio-ekonomska procjena i popis	Zakon zahtijeva sprovođenje jednostavne polazne procjene za lica na koja projekat utiče a koja imaju formalno ili pravo svojine koje se može priznati, uključujući uticaje povezane sa otkupom zemljišta, ali bez procjene ekonomske situacije.	Implementacija socio-ekonomske polazne procjene za lica na koja projekat utiče, uključujući uticaje povezane sa eksproprijacijom zemljišta i ograničenjima u vezi sa korišćenjem zemljišta. Pogledati stav 14. Sprovođenje popisa kako bi se identifikovala lica koja će biti fizički ili ekonomski pogođena, utvrdilo ko će imati pravo na naknadu i pomoć i napravio popis zahvaćenog zemljišta i imovine. Popis takođe treba da uzme u obzir sezonske korisnike resursa koji možda neće biti prisutni u projektu tokom popisa. Pogledati stav 15.	Osobe koje nemaju priznato zakonsko pravo na zemljište koje koriste, uključujući sezonske korisnike resursa poput stočara/ribarskih porodica, lovaca i sakupljača koji mogu imati međuzavisne ekonomske odnose sa zajednicama smještenim u okvirima područja koje pokriva projekat, neće biti obuhvaćene popisom. Sprovesti potpunu socio-ekonomsku polaznu procjenu tokom pripreme Plana za otkup zemljišta i preseljenje, kako je to propisano ovim Okvirom.
Kategorije raseljenih lica	Na osnovu prava na adekvatno stanovanje, Zakon o eksproprijaciji prepoznaje i lica bez formalnog vlasničkog prava na imovinu koju poseduju i koriste, posebno u vezi sa zgradama koje se koriste kao primarni stambeni objekti, ukoliko su izgrađene prije datuma presjeka.	Uslov za realizaciju 5 EBRD-a priznaje pravo na naknadu za sve slučajeve nedobrovoljnog preseljenja (kako je prethodno definisano) a koji su izazvani projektom. Lica na koja projekat utiče uključuju: ▪ Kategorija 1: Lica koja imaju formalna zakonska prava na zemlju (uključujući običajna i tradicionalna prava koja su priznata nacionalnim zakonima). ▪ Kategorija 2: Lica koja nemaju formalna zakonska prava na zemlju u trenutku popisa, ali imaju potraživanje na zemlju koje je priznato ili može da bude priznato nacionalnim zakonima. ▪ Kategorija 3: Lica koja nemaju pravo ili potraživanje koje može biti priznato zakonom u pogledu zemljišta koje zauzimaju, uključujući sezonske korisnike resursa kao što su stočari/ribarske porodice, lovci i sakupljači, koji mogu imati međuzavisne ekonomske odnose sa zajednicama	U praksi, ne postoje razlike kada je riječ o licima bez formalnih prava (posebno u slučajevima fizičkog raseljavanja iz objekata koji su izgrađeni bez građevinske dozvole). MONTEPUT je potvrdio da je njegova praksa zasnovana na pravu na adekvatno stanovanje i nedavnoj Odluci Suda za ljudska prava u Strazburu, Francuska.

Tema	Odredbe zakona Crne Gore koje se odnose na otkup zemljišta i preseljenje	Zahtjevi politike EBRD-a ¹²	Razlike i mjere za njihovo prevazilaženje
		lociranim u okvirima područja koje je pokriveno projektom. (Pogledajte stav 18).	
Prava u slučaju ekonomskog raseljavanja (privremenog ili trajnog)	Zakon priznaje pravo (formalnim) vlasnicima na naknadu za prihod izgubljen tokom perioda raseljavanja. Takođe, propisuje da finansijske i druge lične/porodične okolnosti prethodnog vlasnika moraju biti uzete u obzir ako su takve okolnosti „od značaja za izvor prihoda vlasnika“ (veliki broj članova domaćinstva, broj članova domaćinstva koji zarađuju, zdravstveno stanje članova domaćinstva, mesečni prihod domaćinstva itd.). Međutim, Zakon ne predviđa naknadu za ekonomsko raseljavanje u istoj mjeri kao Uslov za realizaciju 5 (na primjer, naknada za neformalne vlasnike/korisnike koji će biti ekonomski raseljeni, obezbjeđivanje sistema pomoći, itd.)	Kategorije 1 i 2 imaju pravo na: ▪ naknadu za gubitak imovine ili pristupa imovini, po punoj vrijednosti zamjene ▪ zamjensku imovinu iste ili veće vrijednosti, ili novčanu naknadu po punoj vrijednosti zamjene Kategorija 3 ima pravo na: ▪ gubitak imovine koja nije zemlja (usjevi, infrastrukturni objekti za navodnjavanje) po punoj vrijednosti zamjene Sve tri kategorije imaju pravo na: ▪ naknadu za troškove ponovnog uspostavljanja komercijalnih aktivnosti na drugoj lokaciji, ▪ naknadu za izgubljeni neto prihod tokom perioda prelaska, ▪ naknadu za troškove prenosa i ponovne instalacije postrojenja, mašina ili druge opreme, ▪ podršku tokom prelaza koja se bazira na razumnom procijenjenom vremenskom periodu potrebnom za obnavljanje sposobnosti za zarađivanje prihoda, proizvodnih kapaciteta i životnog standarda, ▪ dodatnu ciljanu pomoć (kreditne olakšice, obuka ili radna mjesta) i prilike. Vlasnici preduzeća i zaposleni koji gube platu ili posao imaju pravo da	Nema značajnih razlika kada je riječ o licima sa formalnim pravom svojine. Naknada će biti obezbijeđena u skladu sa Uslovom za realizaciju 5 EBRD-a, kako je definisano u dijelu „Ključni principi otkupa zemljišta“, dok su posebna prava navedena u Matrici prava, čime se obezbjeđuje da neformalni korisnici privatnog zemljišta dobiju naknadu u visini troškova zamjene za ulaganja izvršena na zemljištu koje nije u njihovom vlasništvu.

Tema	Odredbe zakona Crne Gore koje se odnose na otkup zemljišta i preseljenje	Zahtjevi politike EBRD-a ¹²	Razlike i mjere za njihovo prevazilaženje
		primaju ovakvu pomoć. Treba da bude obezbijedena pomoć za naknadu gubitka zajedničkih resursa koje koristi zajednica (kao što su pašnjaci i ispaše, šumski resursi koji nisu drvo, vodeni resursi za poljoprivredu, rekreaciju ili ribolov).	
Prava u slučaju fizičkog raseljavanja	Zakon omogućava mogućnost da se zatraži zamjenska imovina jednake ili veće vrijednosti, ili novčana naknada u tržišnoj vrijednosti.	Kategorije 1 i 2 treba da imaju izbor između zamjenske imovine jednake ili veće vrijednosti, ili novčane naknade u visini troškova zamjene, gdje je to primjenjivo Kategorija 3 treba da ima mogućnost izbora između više opcija za adekvatan smještaj uz sigurnost prava posjeda. Sve kategorije imaju pravo na pomoć pri preseljenju/relokaciji.	Izbor se nudi unaprijed i bez odbijanja amortizacije. Nije vjerovatno da će lica iz Kategorije 3 biti identifikovana, ali ukoliko budu, potrebno je da im se obezbijedi smještaj uz sigurnost prava posjeda.
Zajednička imovina	Porodični zakon pretpostavlja da su imovinska prava stečena tokom braka jednako podijeljena između supružnika, bez obzira na to da li su ta prava kao takva evidentirana u Katastru. Ovo se definiše kao zajednička imovina supružnika. Imovinska prava naslijeđena ili stečena putem nasljeđa ostaju isključivo vlasništvo supružnika koji je tu imovinu stekao ili naslijedio. Žene su ravnopravne u svim aspektima života, uključujući pristup formalnim finansijskim institucijama i/ili posjedovanje bankovnih računa.	Potrebno je osigurati da se dokumentacija o vlasništvu ili posjedu i naknadi izdaje na ime oba supružnika ili na ime samohranog nosioca domaćinstva, u zavisnosti od situacije. Takođe, druga pomoć u okviru preseljenja, kao što su obuke za sticanje vještina, pristup kreditima i mogućnostima zapošljavanja, mora biti jednako dostupna ženama i prilagođena njihovim potrebama. Treba razmotriti alternativne metode i/ili modalitete isplate naknade u slučajevima gdje žene imaju manju vjerovatnoću da imaju pristup formalnim finansijskim institucijama i/ili bankovnim računima.	Bez razlika. U slučajevima kada Lica na koja projekat utiče (žene ili muškarci) nemaju bankovni račun, Korisnik eksproprijacije će omogućiti otvaranje takvog računa kako bi Lica na koja projekat utiče mogla da prime naknadu, što je uobičajena praksa. Isplata gotovine nije dozvoljena u slučajevima kada otkup zemljišta vodi Vlada, jer su sredstva strogo namjenski određena i redovno podliježu reviziji.

Tema	Odredbe zakona Crne Gore koje se odnose na otkup zemljišta i preseljenje	Zahtjevi politike EBRD-a ¹²	Razlike i mjere za njihovo prevazilaženje
Naknada u punoj vrijednosti zamjene	Naknada se definiše kao „pravična“ novčana naknada, određena prema tržišnoj cijeni iste vrste imovine u istom ili sličnom području opštine, kako utvrde nezavisni stručnjaci za procjenu vrijednosti. Amortizacija se odbija od naknade (uključena je kroz umanjene procijenjene tržišne vrijednosti). Takse za registraciju i porezi za promet vlasništva se ne primjenjuju u slučajevima eksproprijacije. Zakon o eksproprijaciji propisuje da se novčana naknada uvećava za izgubljenu dobit, naknadu za preseljenje i socio-ekonomske karakteristike zahvaćenog domaćinstva.	Naknada za gubitak imovine biće obezbijeđena u punoj vrijednosti zamjene, koja se obično izračunava kao tržišna vrijednost imovine uvećana za transakcione troškove vezane za njenu obnovu (kao što su takse za registraciju i porezi na promet). Metod procjene za određivanje vrijednosti zamjene mora biti dokumentovan u Planu za otkup zemljišta i preseljenje. Tamo gde su tržišta zemljišta u početnoj fazi razvoja, klijenti treba da traže procjenu od nezavisnih profesionalnih procjenitelja.	Razlika – amortizacija koja se oduzima pri procjeni vrijednosti. Naknada i pomoć za Lica na koja projekat utiče biće obezbijeđeni u visini troškova zamjene, bez odbitka amortizacije, u skladu sa zahtjevima Uslova za realizaciju 5 EBRD-a i kako je predviđeno u Pregledu prava iz ovog Okvira za otkup zemljišta i preseljenje.
Naknada u naturi/gotovini	Naknada se obezbeđuje u gotovini ili u naturi. Naknada u naturi je moguća ako je imovina poljoprivredno zemljište, poljoprivredna građevina (npr. objekti za stočarsku proizvodnju), poslovni prostori ili stambeni prostori koji se koriste u poslovne svrhe, na zahtjev vlasnika i ako su ispunjeni drugi uslovi (ako je dostupna odgovarajuća imovina za zamjenu i ako se imovina koristi za egzistenciju)	Gubici koji se ne mogu lako procijeniti ili nadoknaditi u gotovini mogu biti nadoknađeni u naturi, ako je to odgovarajuće. U slučajevima kada su uslovi za egzistenciju Lica na koja projekat utiče zasnovani na zemljištu, biće ponuđena naknada u zemljištu, uzimajući u obzir sezonske i poljoprivredne potrebe. Plaćanje novčane naknade za izgubljenu imovinu može biti odgovarajuće u slučajevima kada: ▪ uslovi za egzistenciju nisu zasnovani na zemljištu ▪ su uslovi za egzistenciju zasnovani na zemljištu, ali je zemljište koje se uzima za projekat mali dio zahvaćene imovine a preostalo zemljište je ekonomski održivo ▪ postoje aktivna tržišta za zemljište, stanove i radnu snagu, Lica na koja projekat utiče koriste ta tržišta, a postoji dovoljan broj zemljišta i stanova na	Svi vlasnici poljoprivrednog zemljišta i poslovnih prostora moraju biti upoznati sa mogućnošću i prednostima naknade u naturi koja ne podrazumijeva zemljište. Potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se identifikovale moguće i odgovarajuće opcije naknade u naturi. Sve mjere, kao i zahtjevi vlasnika, moraju biti dokumentovani u Planu za otkup zemljišta i preseljenje/ Planu za ponovno sticanje uslova za egzistenciju..

Tema	Odredbe zakona Crne Gore koje se odnose na otkup zemljišta i preseljenje	Zahtjevi politike EBRD-a ¹²	Razlike i mjere za njihovo prevazilaženje
		tržištu.	
Ostala pomoć pri preseljenju/relokaciji	Obezbeđivanje naknade za gubitak prihoda tokom perioda preseljenja, u zavisnosti od stvarne upotrebe imovine i pomoći pri preseljenju, kako je definisano u članovima 46. i 35. Zakona o eksproprijaciji.	Obezbeđivanje pomoći pri preseljenju/relokaciji u mjeri dovoljnoj da Lica na koja projekat utiče mogu obnoviti, a gde je moguće i unaprijediti svoj životni standard i/ili uslove za egzistenciju. Posebna pomoć pri preseljenju treba da bude obezbijeđena za siromašne i ranjive grupe.	Nema razlika
Obnavljanje (unaprijeđenje) životnog standarda i sredstava za život, kao i stvaranje mogućnosti za ostvarivanje koristi od projekta	Naknada, kako je definisano u zakonodavstvu Crne Gore, propisana je kao pravična naknada, ali se ne bavi izričito pitanjima životnog standarda prije i posle eksproprijacije. Međutim, osnovni koncept jeste naknada izgubljenog zemljišta i imovine. Zakon ne daje nikakve smernice u vezi sa mogućnostima ostvarivanja koristi od projekta.	Cilj naknade u visini vrijednosti zamjene i druge pomoći pri preseljenju jeste da se, kao minimum, obnovi životni standard i/ili uslove za egzistenciju raseljenih lica na nivo prije preseljenja, a po mogućnosti i da se unaprijede. Klijent će obezbijediti mogućnost da raseljena lica i zajednice ostvare odgovarajuće razvojne koristi od projekta.	Postoj manja razlika i u monitoringu i upoređivanju životnog standarda prije i poslije preseljenja. Kako bi se te razlike prevazišle, biće sprovedeno socio-ekonomsko istraživanje koje će poslužiti kao osnova za izradu Plana za otkup zemljišta i preseljenje i omogućiti da se kroz završni revizorski izveštaj o Planu za otkup zemljišta i preseljenje izvrši upoređivanje uslova prije i poslije preseljenja.
Rok za isplatu naknade	Korisnik eksproprijacije je obavezan da prije početka eksproprijacije dostavi dokaz o finansijskim sredstvima za naknadu. Ekspropisana imovina može biti preuzeta u posjed kada odluka o eksproprijaciji postane pravosnažna i naknada	Naknada će biti obezbijeđena prije raseljavanja ili uvođenja ograničenja. Zamjenski smještaj i/ili novčana naknada moraju biti obezbijeđeni prije preseljenja.	Pravilo je da se preuzimanje zemljišta i pripadajuće imovine vrši nakon isplate naknade. Ukoliko bivši vlasnik odbije ponudu za naknadu, zemljište i pripadajuća imovina mogu se preuzeti

Tema	Odredbe zakona Crne Gore koje se odnose na otkup zemljišta i preseljenje	Zahtjevi politike EBRD-a ¹²	Razlike i mjere za njihovo prevazilaženje
	bude isplaćena, ili ako prethodni vlasnik odbije prijem naknade (iz bilo kog razloga). Međutim, ukoliko Korisnik eksproprijacije može dokazati urgentnos potreba ili štetu, upravni organ nadležan za eksproprijaciju može dozvoliti preuzimanje imovine prije isplate naknade, što se u praksi često dešava.	Postupak pravovremene naknade ekonomskim raseljenim licima za gubitak imovine ili pristupa imovini treba da bude pokrenut prije raseljavanja.	kada su sredstva u visini ponuđenog iznosa obezbijeđena i rezervisana na posebnom računu, uz prethodno odobrenje EBRD-a.
Gubitak prihoda i koristi za radnike i zaposlene	Nema posebne zakonske odredbe	Pored naknade u visini vrijednosti zamjene i pomoći u preseljenju, raseljenim licima mora se pružiti pomoć u nastojanjima da unaprijede, ili barem obnove, svoje uslove za egzistenciju i životni standard.	Plan za otkup zemljišta i preseljenje mora da sadrži mjere i predvidi odgovarajuću podršku i pomoć srazmjerno stepenu uticaja, kao način za prevazilaženje razlika, u skladu sa ovim Okvirom, a sve mjere moraju biti jasno prikazane i dokumentovane na način koji zadovoljava zahtjeve EBRD-a.
Rodna pitanja	U Crnoj Gori, muškarci i žene uživaju jednaka prava, uključujući pravo da budu nosioci prava svojine. Prema važećem zakonodavstvu, bračni partneri se smatraju ravnopravnim suvlasnicima imovine.	Stavovi žena moraju biti pribavljeni kroz konsultacije, a njihovi interesi uzeti u obzir u svim aspektima procesa. Dokumentacija o vlasništvu ili korišćenju, kao i potvrde o naknadi, treba da budu izdate na ime oba supružnika gdje god je to moguće. Takođe, druga pomoć u procesu preseljenja, kao što su obuke za sticanje vještina, pristup kreditima i mogućnosti zapošljavanja, mora biti jednako dostupna ženama i prilagođena njihovim potrebama.	Proces će biti prilagođen rodnom potrebama i podsticati žene da učestvuju u procesu donošenja odluka.
Ranjive grupe	Naknada može biti veća od tržišne cijene, uzimajući u obzir finansijske i druge lične i porodične okolnosti Lica na koja projekat utiče, ukoliko su te okolnosti od ključnog značaja za uslove za egzistenciju (povećan broj članova domaćinstva, broj članova porodice radne dobi, zaposleni	Klijent će posebno uzeti u obzir pojedince ili grupe koje mogu biti u nepovoljnom položaju ili ranjive, i preduzeti neophodne mjere kako bi osigurao da nisu nepravredno pogođeni u procesu preseljenja, da budu u potpunosti informisani, upoznati sa svojim pravima i sposobni da ravnopravno koriste mogućnosti i benefite preseljenja.	MONTEPUT će identifikovati sve ranjive osobe i/ili grupe koje bi mogle biti u nepovoljnom položaju u procesu preseljenja ili koje bi mogle imati koristi od pozitivnih efekata razvojnih aktivnosti. MONTEPUT i Uprava za

Tema	Odredbe zakona Crne Gore koje se odnose na otkup zemljišta i preseljenje	Zahtjevi politike EBRD-a ¹²	Razlike i mjere za njihovo prevazilaženje
	članovi, zdravstveno stanje članova domaćinstva, mjesečni prihod domaćinstva, itd.).	Ranjive ili grupe u riziku uključuju osobe koje, zbog svog rodnog identiteta, etničke pripadnosti, starosne dobi, invaliditeta, ekonomskih teškoća ili društvenog statusa, mogu biti negativno pogođene premještajem više nego druge ili mogu biti ograničene u sposobnosti da ostvare ili iskoriste benefite projekta.	saobraćaj Ministarstva saobraćaja kao Korisnik eksproprijacije će biti u kontaktu sa institucijama i vlastima koje administrativno djeluju na području Projekta, kako bi iskoristili postojeće podatke i znanje za identifikaciju ranjivih grupa i pojedinaca, pružili dodatne mjere za ublažavanje uticaja u koordinaciji sa tim institucijama i uključili te vlasti u ciklus Projekta od početka. Aktivnosti preseljenja će biti prilagođene ranjivim grupama.
Žalbeni mehanizam	Ne postoji obaveza da se posebno za projekat uspostavi žalbeni mehanizam, osim institucionalnog.	Žalbeni mehanizam će biti uspostavljen što je moguće ranije u procesu kako bi se pitanja raseljenih lica i/ili članova zajednica u vezi sa naknadom i preseljenjem primale i pravovremeno razmatrale, uključujući žalbeni mehanizam dizajniran da rješava sporove na nepristrasan način. U skladu sa Uslovom za realizaciju 10 EBRD-a, žalbeni mehanizam, proces ili procedura treba da se bavi pitanjima brzo i efikasno, koristeći razumljiv i transparentan proces koji je kulturno prilagođen i lako dostupan svim segmentima zahvaćenih zajednica, bez naknade i bez odmazde.	MONTEPUT je uspostavio žalbeni mehanizam u okviru projekta i imenovao službenika za pritužbe, kako je opisano u Okviru za otkup zemljišta i u Planu za angažovanje zainteresovanih strana, a koji je prilagođen rizicima i negativnim uticajima projekta.
Monitoring i procjena	Zakonodavstvo Crne Gore ne zahtijeva sprovođenje specifičnih procedura monitoringa od strane Korisnika eksproprijacije.	Monitoring procesa preseljenja i ponovno sticanje uslova za egzistenciju će se sprovesti u skladu sa Uslovom za realizaciju 1 EBRD-a i trebalo bi da uključuje ključne zainteresovane strane, kao što su zahvaćene zajednice. Zavisno od obima preseljenja u okviru projekta, klijent	Monitoring i procjena plana za preseljenje/ponovno sticanje uslova za egzistenciju biće sprovedeni tokom implementacije kako bi se pratilo napredovanje, identifikovali problemi i

Tema	Odredbe zakona Crne Gore koje se odnose na otkup zemljišta i preseljenje	Zahtjevi politike EBRD-a ¹²	Razlike i mjere za njihovo prevazilaženje
		može biti u obavezi da angažuje eksternu reviziju Plana za otkup zemljišta i preseljenje/Plana za ponovno sticanje uslova za egzistenciju a kako bi utvrdio da su svi uslovi ispunjeni. Revizija može identifikovati korektivne mjere, a nakon njihove implementacije, obaveze klijenta se smatraju završenim.	napravile promjene gdje je to potrebno. Veće promjene moraju biti dogovorene sa zainteresovanim stranama, posebno sa Licima na koja projekat utiče i EBRD-om (i/ili drugim kreditorima). Konačni Izvještaj o realizaciji otkupa zemljišta i preseljenja biće pripremljen i dostavljen EBRD-u kada se sve radnje u vezi sa otkupom zemljišta završe, a svi uticaji budu uspješno ublaženi.
Pravna pomoć	Raseljenim osobama će se pružati pravna pomoć za ispunjavanje administrativnih zahtjeva prije pokretanja postupka otkupa zemljišta. Sve troškove povezane sa profesionalnom pravnom pomoći koja se pruža raseljenoj osobi pokriva Korisnik eksproprijacije.	Raseljenim osobama treba pružiti pravnu pomoć kako bi im se pomoglo da ispune administrativne zahtjeve prije otkupa zemljišta i, ukoliko je potrebno, da traže pravnu zaštitu pred sudom.	Nema razlika
Gubitak javnih sadržaja	Ublažavanje gubitka javnih komunalnih usluga je dobro pokriveno, ali sadržaji koji imaju značenje dodijeljeno u Uslovu za realizaciju 5 EBRD-a nisu.	Kako bi se ublažio gubitak javnih sadržaja, potrebno je konsultovati zahvaćenu lokalnu zajednicu kako bi se utvrdila i dogovorila odgovarajuća alternativa, gdje god je to moguće. (Pogledati stav 40)	Sprovesti konsultacije sa zahvaćenom lokalnom zajednicom kako bi se identifikovala i dogovorila odgovarajuća alternativa, gdje god je to moguće.

3 Načela, ciljevi i postupci otkupa zemljišta, naknada i pomoć

Načela na kojima se zasniva otkup zemljišta za Projekat, kako ih je postavio MONTEPUT kao glavna odgovorna institucija, su sljedeći:

1. **MONTEPUT** je razmatrao alternative kako bi izbjegao ili barem sveo na minimum fizičko i ekonomsko raseljavanje. Te alternative su razmatrane kroz izmjene trase i MONTEPUT će nastaviti taj proces. Upravo zbog ove kontinuirane procjene postoji potpuna evidencija stanovništva, zemljišta i imovine. MONTEPUT će ažurirati ove podatke tokom faze izrade glavnog projekta kroz ažuriranje plana eksproprijacije.
2. **Detaljan Plan za otkup zemljišta i preseljenje biće izrađen u skladu s odredbama ovog Okvira.** Izrada pomenutog Plana će obuhvatiti **socio-ekonomsko istraživanje i popis**, koji će identifikovati i formalne i neformalne korisnike zemljišta/imovine, kao i ranjive osobe/domaćinstva.
3. **Ranjivim licima** koja su oštećena otkupom zemljišta biće pružena pomoć na osnovu njihovih specifičnih potreba, koje će se procjenjivati pojedinačno, od slučaja do slučaja;
4. Preduzeće se sve raspoložive mjere kako bi se identifikovali i kontaktirali vlasnici i korisnici zemljišta na koje projekat utiče. Samo u izuzetnim slučajevima, kada takve mjere ne daju rezultate, biće im imenovani privremeni zastupnici u postupku eksproprijacije;
5. Pravo na naknadu i datum presjeka biće utvrđeni na sljedeći način:
 - Pravo na naknadu za fizička i pravna lica sa formalnim zakonskim pravima ili pravima koja se mogu priznati nacionalnim zakonodavstvom biće definisano putem pravnih instrumenata (upis u odgovarajuće registre, rezultati ostavinskih postupaka, zaključenih ugovora i slično).
 - Pravo na naknadu za lica bez zakonskog prava niti potraživanja na objekte koje koriste (korisnici objekata bez pravnog osnova), kao i za lica oštećena preseljenjem poslovne djelatnosti, biće utvrđeno na osnovu njihove prisutnosti na području zahvaćenom Projektom u trenutku sprovođenja popisa i socio-ekonomskog istraživanja, koji će predstavljati datuma presjeka.
 - Pravo na naknadu za lica bez zakonskog prava niti potraživanja u na zemljište koje koriste (neformalni korisnici zemljišta), biće utvrđeno na osnovu njihove prisutnosti na području zahvaćenom Projektom, i to u trenutku terenskih posjeta koje sprovode ovlašćeni procjenitelji radi izrade popisa imovine i njene procjene ili tokom ročišta u postupku eksproprijacije.
6. Naknada za imovinu biće obezbijeđena **u visini vrijednosti zamjene**, bez obzira na to da li je ta imovina formalno registrovana ili ne;
7. **U slučaju fizičkog raseljenja, naknada će biti isplaćena prije preuzimanja otkupljene imovine;** u slučajevima kada se vrši isključivo otkup zemljišta, po pravilu, naknada se isplaćuje kada odluka o eksproprijaciji postane pravosnažna, i prije ulaska na zemljište i izvođenja bilo kakvih građevinskih radova, dok jedini izuzetak može biti ukoliko oštećeni vlasnik ne može biti identifikovan, kontaktiran ili traži veću naknadu putem žalbenog postupka. U tim slučajevima, naknada će se izvršiti nakon što se okončaju sve pravne radnje u skladu sa zakonom;
8. Naknada i pomoć će biti obezbijeđeni **muškarcima i ženama ravnopravno;**

9. Biće uspostavljen **žalbeni mehanizam** putem kojeg će sva štetena lica moći da podnesu svoje žalbe i pritužbe u vezi sa naknadom i preseljenjem, uz očekivanje blagovremenog odgovora;
10. Aktivnosti koji se odnose na naknadu, preseljenje i ponovno sticanje uslova za egzistenciju biće **redovno praćene**, uključujući i izradu završnog izvještaja o preseljenju.

3.1 Datum presjeka

Dan presjeka biće dan kada je vlasnicima nepokretnosti koje se eksproprišu zvanično poslato i uručeno obavještenje o pokretanju postupka eksproprijacije. Lica koja zauzmu zemljišta koja su u obuhvatu Projekta nakon dana presjeka neće imati pravo na naknadu niti na bilo koji drugi oblik pomoći u preseljenju. Isto tako, stalna dobra (kao što su izgrađeni objekti, usjevi, voćke i šumske parcele) koja budu podignuta nakon dana presjeka neće biti predmet naknade.

Za potencijalne bespravne korisnike i skvotere, biće objavljeno obavještenje o moratorijumu koje će javnosti služiti kao datuma presjeka za sticanje prava na naknade. Datum tog obavještenja će se poklapati sa datumom početka Popisa. Ove informacije će sadržavati upozorenja da lica koja se nasele na području Projekta nakon datuma presjeka mogu biti uklonjena bez prava na naknadu. Takođe, na početku popisa, svako lice koje bude anketirano biće obaviješteno o datumu moratorijuma i posljedicama eventualnog započinjanja aktivnosti nakon datuma početka popisa.

Potpune informacije o datuma presjeka biće objavljene u skladu sa zahtjevima o javnom informisanju koji su utvrđeni u Planu o angažovanju zainteresovanih strana.

3.2 Popis i socio-ekonomsko istraživanje

Popis predstavlja proces evidentiranja 100% pojedinaca, domaćinstava i privrednih subjekata (formalnih ili neformalnih) koji će biti fizički i/ili ekonomski raseljeni zbog realizacije projekta.

Popis će obuhvatiti:

- Spisak svih vlasnika zemljišta, objekata ili druge imovine na koju projekat utiče, uključujući vrstu vlasništva za svaku imovinu – formalno (registrovano), običajno ili neformalno (neregistrovano).
- Spisak svih korisnika svake parcele i svakog objekta ili druge imovine, ukoliko se razlikuju od vlasnika, sa kontakt podacima i osnovom korišćenja – registrovani ugovor, neregistrovani pisani ugovor ili usmeni dogovor, neformalno korišćenje sa ili bez znanja i odobrenja vlasnika.
- Spisak lica koja će biti ekonomski raseljena zbog projekta i na koji način (kao što su sezonski korisnici zemljišta/resursa u području obuhvaćenom projektom ili zaposleni u preduzećima na koje projekat utiče).
- U slučajevima fizičkog raseljenja, spisak svih pojedinaca koji će morati da se presele.
- U slučajevima ekonomskog raseljenja, spisak preduzeća i njihovih vlasnika, vrsta poslovne djelatnosti (formalna ili neformalna), spiskovi zaposlenih, mjesečni profit i plate zaposlenih.

Podaci iz popisa moraju biti potkrijepljeni i upoređeni sa sljedećim informacijama:

- Spiskom i kartom zahvaćenih katastarskih parcela, sa prikazom ukupne površine, brojevima katastarskih parcela, vrstom zemljišta (poljoprivredno, građevinsko, industrijsko) i trenutnom namjenom zemljišta (pašnjak, livada, šuma, voćnjak i slično).
- Spiskom i kartom glavnih objekata koji se nalaze na svakoj parceli, sa naznačenom namjenom objekata (stambeni ili poslovni), površinom objekta i pravnim statusom, bilo formalnim (registrovano, sa građevinskom dozvolom) ili neformalnim (neregistrovano, bez građevinske

dozvole).

Odnos između popisa i socio-ekonomskog istraživanja. Proces prikupljanja i upravljanja podacima za popis i socio-ekonomsko istraživanje u velikoj mjeri je isti, posebno kada je riječ o terenskim ispitivanjima. Cilj socio-ekonomskog istraživanja je sljedeći:

- da se uspostavi socijalni i ekonomski profil pojedinaca, zajednica i grupa na koje projekat utiče, a koji će se koristiti, između ostalog, za: (i) osmišljavanje aktivnosti koje se tiču ponovnog sticanje uslova za egzistenciju, (ii) obezbjeđivanje referentne (polazne) osnove za procjenu i praćenje ponovnog sticanje uslova za egzistenciju i životnog standarda nakon realizacije projekta i (iii) obezbjeđenje podataka za analizu iz rodne perspektive.
- popis: identifikovati sva lica na koja projekat utiče.
- inventar imovine: obezbijediti osnov za ostvarivanje prava na naknadu.
- analiza ranjivosti: identifikovati faktore ranjivosti i unaprijed prepoznati ranjive osobe.

Popis i inventar imovine biće izrađeni radi prikupljanja i analize podataka i informacija potrebnih za identifikaciju svih kategorija uticaja i lica na koja projekat utiče a koja su direktno pogođena gubitkom imovine zbog realizacije Projekta. Popisna anketa takođe ima i niz drugih ključnih funkcija:

- identifikaciju karakteristika raseljenih domaćinstava, uključujući opis proizvodnih sistema, radne snage i strukture domaćinstva
- obezbjeđivanje polaznih podataka o uslovima za egzistenciju Lica na koja projekat utiče (uključujući, gdje je relevantno, nivoe proizvodnje i prihode iz formalnih i neformalnih ekonomskih aktivnosti) i životnom standardu (uključujući zdravstveno stanje) raseljene populacije;
- pružanje informacija o ranjivim grupama ili licima za koja je potrebno predvidjeti posebne mjere;
- identifikaciju javne ili zajedničke infrastrukture, imovine ili usluga ne koje projekat može uticati;
- pružanje osnove za projektovanje i finansijsko planiranje programa preseljenja; i
- uspostavljanje polaznog stanja radi monitoringa i evaluacije.

Po potrebi, mogu se zahtijevati dodatne studije o sljedećim temama kako bi dopunile popisnu anketu:

- prava posjeda nad zemljištem i sistemi prenosa prava, uključujući inventar zajedničkih prirodnih resursa iz kojih ljudi ostvaruju uslove za egzistenciju i osnovne potrebe;
- obrasci društvene interakcije u zahvaćenim zajednicama, uključujući društvene mreže i sisteme međusobne podrške, i način na koji će ih projekat potencijalno ugroziti;
- socijalne i kulturne karakteristike raseljenih zajednica, uključujući opis formalnih i neformalnih institucija (npr. mjesne organizacije, obredne grupe, nevladine organizacije (NVO)) koje mogu biti važne za strategiju konsultovanja, kao i za projektovanje i sprovođenje aktivnosti preseljenja.

Sprovešće se socio-ekonomsko istraživanje lica na koja projekat utiče, uključujući sve osobe koje trpe posljedice preseljenja, ograničenja u korišćenju zemljišta i gubitka javnih sadržaja. Cilj ove početne socio-ekonomske polazne analize je da pruži tačan i sveobuhvatan prikaz životnih uslova svih pojedinaca, domaćinstava i poslovnih subjekata na koje projekat utiče. Prikupljeni podaci moraju biti upotrebljivi za identifikaciju uticaja i oblikovanje adekvatnih mjera za njihovo ublažavanje. Glavna svrha istraživanja je da omogući dublje razumijevanje životnog standarda domaćinstava, njihovih izvora prihoda, kao i pristupa osnovnim uslugama i infrastrukturi. Po potrebi će se koristiti različiti obrasci upitnika za različite ciljne grupe – na primjer, za domaćinstva koja će biti fizički raseljena i za

poslovne subjekte. Upitnici će sadržati i poseban dio za komentare, kako bi anketari mogli zabilježiti zapažanja o pitanjima koja nijesu eksplicitno obuhvaćena, ali mogu biti značajna za planiranje preseljenja.

Formulari za anketu su prethodno testirani, što je doprinijelo njihovom unapređenju u smislu forme i trajanja sprovođenja. Rezultati istraživanja biće predstavljeni u Planu preseljenja i ponovno sticanje uslova za egzistenciju, te će pojasniti razloge i način na koji su određene mjere ublažavanja uticaja projektovane. Anketa takođe dopunjuje podatke prikupljene kroz popis. Podaci iz ankete služe i kao osnova za monitoring uticaja i procjenu ostvarenog napretka u obnavljanju životnog standarda i uslova za egzistenciju tokom i nakon preseljenja. Upoređivanjem podataka prikupljenih nakon preseljenja kroz monitoring sa polaznim podacima iz socio-ekonomskog istraživanja, utvrdiće se da li su uslovi života i izvori prihoda lica na koja projekat utiče poboljšani, pogoršani ili ostali isti.

Procjena će identifikovati uticaje u okviru šireg socijalnog konteksta Projekta, potrebe i prava lica na koja projekat utiče i razviti odgovarajuće mjere za minimizaciju i ublažavanje uticaja preseljenja. Šablon upitnika koji se koristi u socio-ekonomskom istraživanju Projekta nalazi se u Aneksu 1 ovog Okvira.

U skladu sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti Crne Gore (Službeni list CG br. 079/08, 070/09, 044/12 i 022/17), svi detaljni excel fajlovi koji sadrže podatke o fizičkim licima biće čuvani kao poseban dokument u bazi podataka MONTEPUT-a, dostupni isključivo na zahtjev i uz opravdani interes, i neće biti javno objavljeni.

3.3 Evidentiranje sezonskog ili povremenog korišćenja zemljišta/resursa

ESIA je utvrdila da pojedini ljudi povremeno ili sezonski koriste zemljište i imovinu u zoni obuhvaćenoj projektom. Druge aktivnosti koje podrazumijevaju pristup resursima, poput sakupljanja drvene građe, mogu se obavljati u periodima kada formalne mogućnosti zapošljavanja nijesu dostupne. U oba slučaja, ove aktivnosti mogu predstavljati značajan izvor sredstava za život i/ili egzistenciju za domaćinstva na koja projekat utiče, a gubitak pristupa tim resursima može dodatno ugroziti one koji od njih zavise. Ova pitanja su posebno važna za popis, jer ako se popis sprovodi u periodu kada te osobe nisu prisutne na tom području, postoji rizik da neće biti evidentirane i da uticaji na njihov životni standard neće biti prepoznati niti ublaženi. Takođe, može biti otežano ili nemoguće da se identifikuju i pojedinačno registruju sve osobe koje učestvuju u ovim aktivnostima, naročito ako inače žive u drugim djelovima zemlje.

Da bi se prevazišao ovaj izazov, aktivnosti popisa biće planirane u periodu godine kada su sezonski korisnici zemljišta prisutni na području projekta ili koriste zahvaćene resurse. Ukoliko nije moguće uskladiti ove aktivnosti sa ostalim fazama popisa, može biti potrebno da se sprovede poseban proces popisivanja. Dodatno, proces registracije će se organizovati tokom dužeg vremenskog perioda kako bi se obuhvatilo sezonsko i/ili povremeno korišćenje. Ukoliko bude nemoguće registrovati sve osobe koje se bave sezonskim i/ili povremenim korišćenjem zemljišta, biće organizovani sastanci fokus-grupa sa onima koji mogu biti identifikovani, kako bi se zajednički definisale mjere ublažavanja na nivou grupe, umjesto pojedinačno. Ukoliko je moguće, tokom ovih sastanaka prikupljaće se i socio-ekonomski podaci o licima na koja projekat utiče. Takođe, može se ukazati potreba za uspostavljanjem posebnog postupka za identifikaciju legitimnih vlasnika ili korisnika zemljišta koji nisu bili prisutni tokom popisa, ali se naknadno prijave. Ovaj postupak treba da bude transparentan u pogledu mogućnosti podnošenja zahtjeva za pomoć nakon datuma presjeka i treba jasno da definiše vrstu dokumentacije koja se može zahtijevati.

3.4 Uvažavanje ranjivih lica

Proces ESIA je sproveo preliminarnu procjenu ranjivosti i, u mjeri koja je bila moguća u ovom trenutku, procijenio ranjivost u specifičnom kontekstu preseljenja zbog projekta, kao i širem okruženju. Popis stanovništva još nije završen, kako je gore spomenuto, zbog ranih faza planiranja koje su u početku imale za cilj razumijevanje ranjivosti među licima na koja projekat utiče i kako bi preseljenje moglo uticati na njihov život, a samim tim i kako bi se projektovale mjere pomoći kako bi ih uključili u planiranje preseljenja i omogućili im da iskoriste mogućnosti razvoja. Izvršeno je poređenje polaznih podataka iz ESIA, informacija i podataka koje su podijelile relevantne vlasti aktivne u oblasti socijalnog rada i socijalne pomoći, što je generisalo sljedeće faktore ranjivosti na području obuhvaćenom projektom:

- (i) Opština Kolašin. Centar za socijalni rad u Kolašinu je potvrdio 3 kategorije podrške ranjivim grupama: Podrška za osobe sa niskim prihodima i socijalna pomoć kao glavni izvor izdržavanja (osobe koje žive ispod granice siromaštva), podrška za osobe sa invaliditetom, podrška za brigu o porodicama.
- (ii) Opština Andrijevica. Centar za socijalni rad u Andrijevici je potvrdio ukupno 3 kategorije podrške ranjivim grupama: Novčana pomoć za domaćinstva sa niskim prihodima (ispod granice siromaštva), podrška za osobe sa invaliditetom, podrška za brigu o porodicama.

Sljedeća lica su identifikovana kao stanovnici područja projekta i u kontekstu promjene rute:

Tabela 6: Lica koja dobijaju pomoć u dvije pomenute opštine

Naselje	Novčana pomoć za lica sa niskim primanjima	Pomoć licima sa invaliditetom	Kućna njega
Opština Kolašin			
Bare Kraljske	2	1	13
Mateševo	0	1	2
Opština Andrijevica			
Gnjili Potok	2	/	4
Sjenožeta	2	1	5
Kralje	3	/	24
Slatina	1	2	31

Međutim, u Planu za otkup zemljišta i preseljenje će se utvrditi da li su ove ranjive osobe takođe pogođene nedobrovoljnim otkupom zemljišta i preseljenjem.

Za ove osobe, sama naknada možda neće omogućiti vraćanje životnog standarda na nivo prije Projekta, te će biti pružena pomoć koja će se definisati nakon socio-ekonomskog istraživanja u okviru izrade Plana za otkup zemljišta i preseljenje.

3.5 Mjere za ponovno sticanje uslova za egzistenciju kada projekat utiče na iste

Mjere za ponovno sticanje uslova za egzistenciju sprovode se kako bi se osiguralo da ljudi na koje projekat utiče ponovo steknu ili, kada je moguće, unaprijede svoj standard života, uslove za egzistenciju i aktivnosti u vezi sa zaposlenjem prije projekta. Ključno je da osnovno socio-ekonomsko

istraživanje u potpunosti obuhvati i standard života i sve vrste uslova za egzistenciju (novčane i nenovčane) o kojima pojedinci/ domaćinstva/ preduzeća zavise. Međutim, neke vrste uslova za egzistenciju možda neće biti prijavljene tokom istraživanja, kao što su one koje su neformalne ili ilegalne. Ponovno sticanje uslova za egzistenciju mora biti koordinisano sa fizičkim preseljenjem i mora se uzeti u obzir pri odabiru lokacija za preseljenje. Rješenja za ponovno sticanje i unapređenje uslova za egzistenciju moraju biti prikladna za lokalni kontekst i okolnosti. Dostupne opcije i mogućnosti za ponovno sticanje uslova za egzistenciju će se istražiti tamo gdje ljudi na koje projekat utiče već žive (ili blizu tog mjesta) i uzeće se u obzir prilikom donošenja odluka. Biće obavljene konsultacije sa relevantnim zainteresovanim stranama, posebno licima koja pružaju usluge i preduzećima aktivnim u tim područjima (usluge zapošljavanja, lokalna preduzeća, agencije koje pružaju obrazovanje i/ili obuku, mikrokredite itd.). Takođe, biće dogovoreni aranžmani kako bi ljudi na koje projekat utiče imali prioritet u pristupu poslovima koji se stvaraju projektom, kako tokom izgradnje tako i tokom eksploatacije.

Slika ispod prikazuje korake i faktore koji se uzimaju u obzir pri određivanju mogućnosti za ponovno sticanje uslova za egzistenciju ¹³

Slika 3: Koraci i faktori koji se uzimaju u obzir pri određivanju mogućnosti za ponovno sticanje uslova za egzistenciju

3.6 Zajednički objekti, komunalne usluge i javna infrastruktura

Projekat može posredno uticati na snabdijevanje vodom ili električnom energijom, sanitarne čvorove i druge slične objekte. U slučajevima kada dođe do takvih utjecaja, oprema i/ili povezane usluge biće zamijenjene tako da su na istom ili višem nivou kvaliteta. Zamjena usluga može se ostvariti i kroz unapređenje postojećih mreža kako bi se osiguralo kontinuirano snabdijevanje. Pružaoci komunalnih usluga dostavili su lokacije ovih objekata i instalacija i predvidjeli su konkretne mjere za izbjegavanje i naknadu duž trase, koje će detaljno biti razrađene u fazi Glavnog projekta. Ako do uticaja ne dođe zbog otkupa zemljišta, već tokom same gradnje zbog toga što nisu bili evidentirani niti predvidivi, takvi će se uticaji rješavati u skladu s relevantnim klauzulama PNI Ugovora, oslanjajući se na gore navedena načela.

¹³ Izvor: Smjernice EBRD-a koje se odnose na preseljenje preseljenje i Napomene o dobroj praksi

3.7 Izbjegavanje prisilnog iseljenja

Prisilna iseljenja zabranjena su međunarodnim pravom o ljudskim pravima, Politikom zaštite životne sredine i društvenih aspekata EBRD-a, kao i njenim Uslovom za realizaciju 5. Ova zabrana se u potpunosti primjenjuje i na ovaj Projekt. Zabrana je apsolutna i važi bez obzira na okolnosti ili obim iseljenja. Eksproprijacija se ne smatra prisilnim iseljenjem ukoliko je sprovedena u skladu s uslovima navedenim u Zahtjevu za realizaciju 5, stav 13. Postoji veoma mala vjerovatnoća da Projekt naiđe na situacije u kojima grupe osoba koje nemaju pravo na naknadu (na primjer, osobe koje su se naselile unutar obuhvata projekta nakon datuma presjeka) ili osobe koje su već primile naknadu, odbiju da napuste područje, iako su sve obaveze prema domaćem zakonodavstvu i Uslovom za realizaciju ispunjene. Ako bi takva situacija ipak nastupila, Projekt će morati da osigura da te osobe napuste područje, ali da se pritom izbjegnu postupci koji bi mogli predstavljati prisilno iseljenje.

Projekt će primijeniti sljedeće mehanizme kako bi izbjegao prisilna iseljenja, a ipak omogućio primpremanje zemljišta za radove:

- na pravičan način razmotriti bilo kakve zahtjeve pojedinaca/zajednice koji odbijaju da napusti područje,
- konsultovati se i uskladiti sa pouzdanim članovima zajednice, starješinama i liderima kako bi pomogli u rješavanju situacije,
- kao posljednje sredstvo obratiti se sudovima radi formalne presude, uz naknadne mjere sprovođenja zakona od strane nadležnih pravosudnih organa, u skladu s postupcima i procedurama propisanim zakonom. Ako se prati ovakav pristup, potrebno je procijeniti i ublažiti bilo kakve potencijalne rizike po ljudska prava povezane s javnim intervencijama koje uključuju upotrebu sile.

Kada su svi pokušaji postizanja prijateljskog rješenja iscrpljeni i projekat mora da nastavi sa neizbježnim iseljenjima, obaveza izbjegavanja prisilnog iseljenja i dalje važi.

U slučaju da neizbježna iseljenja moraju biti izvršena, MONTEPUT će unaprijed obavijestiti EBRD o svakoj akciji iseljenja koja se preduzima, uključujući:

- memorandum koji utvrđuje razlog za neizbježno iseljenje, uključujući opis nastanka problema, razloge zbog kojih je zemljište hitno potrebno, kao i preduzete mjere da se isto izbjegne,
- plan akcije koji precizno opisuje kako će se neizbježno iseljenje sprovesti, koje mjere će biti preduzete¹⁴, kao i konsultacije sprovedene sa relevantnim zainteresovanim stranama, uključujući vlast, sigurnosne snage, kada je to potrebno, i organizacije civilnog društva. Dokumentovanje sprovođenja neizbježnog iseljenja na odgovarajući način i dostavljanje pripadajuće dokumentacije EBRD-u.

¹⁴ Kao što su: razmatranje svih alternativa iseljenju i dokazivanje „neizbježne” prirode iseljenja, sprovođenje procjene uticaja iseljenja, poštovanje ljudskih prava i zakonitog postupka (uključujući pravilna obavještenja, žalbeni mehanizam i dostupnost pravnih sredstava), poštovanje prava na informacije i konsultancije, osiguravanje da posljedica iseljenja nije beskućništvo, preduzimanje specifičnih zaštitnih mjera tokom i nakon iseljenja, naročito u vezi sa upotrebom javne sile i prisutnošću nezavisnih posmatrača (pogledati detalje u Informativnom listu Ujedinjenih nacija) (pogledajte OHCHR (2014), posebno odjeljak pod nazivom „Obaveze kada je iseljenje neizbježno”)

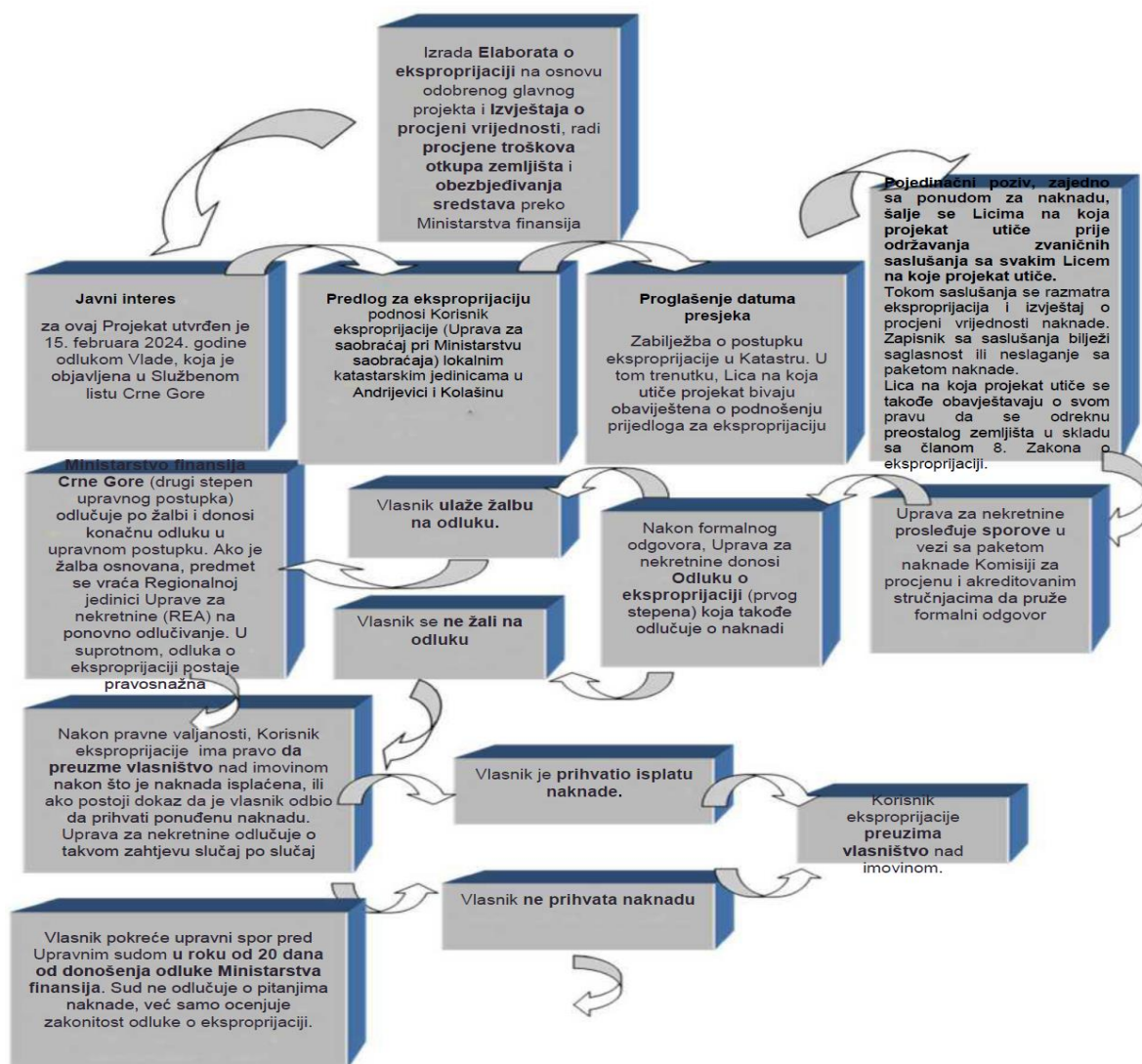
3.8 Nakanada u vrijednosti zamjene

Projekt je prihvatio standard vrijednosti u visini troškova zamjene, koji se definiše kao metod procjene koji osigurava naknadu dovoljnu za zamjenu imovine, uključujući sve nužne transakcione troškove povezane sa zamjenom imovine. Kada postoje funkcionalna tržišta, vrijednost zamjene je tržišna vrijednost koja se utvrđuje putem nezavisne i stručne procjene nekretnina, uz dodatak taksi kao što su porezi, takse na dokumente, pravne i notarske naknade, naknade za registraciju, razumni troškovi preseljenja, troškovi putovanja i svi drugi troškovi koji mogu nastati kao rezultat transakcije ili prenosa vlasništva. Kada funkcionalna tržišta ne postoje, vrijednost zamjene se može odrediti alternativnim metodama, poput proračuna proizvodne vrijednosti za zemljište ili proizvodnu imovinu, ili neamortizirane vrijednosti u visini troškova zamjene i rada za izgradnju objekata ili druge fiksne imovine, uz dodatak transakcionih troškova. U svim slučajevima kada fizičko raseljavanje dovodi do gubitka stambenog prostora, vrijednost zamjene mora biti dovoljan da barem omogući kupovinu ili izgradnju stambenog objekta istog ili boljeg kvaliteta od imovine na koju projekat utiče, ili dovoljno visok da omogući kupovinu ili izgradnju prihvatljivog skloništa koje zadovoljava minimalne standarde kvaliteta i sigurnosti zajednice, zavisno od toga koji je od tih standarda viši.

Na području obuhvaćenom Projektom nema puno zemljišta koje je u vlasništvu države, što onemogućava Projektu da osigura naknadu u naturi ako to zahtijevaju Lica na koja projekat utiče. Štaviše, iskustvo je pokazalo da je proces naknade u naturi opterećen potrebom za prethodnim odobrenjima na različitim nivoima vlasti, što produžava proces i često dovodi do odbijanja.

3.9 Opis procesa

U nastavku je prikaz procesa eksproprijacije korak po korak, kako je definisano u Zakonu o eksproprijaciji:

Slika 4: Proces eksproprijacije korak po korak

4 Privremena strategija za preseljenje i naknadu

4.1 Pravo na naknadu

Sva Lica na koja projekat utiče, identifikovana prije datuma presjeka, imaće pravo na naknadu u skladu sa principima naknade utvrđenim u ovom Okviru za otkup zemljišta i preseljenje.

Lica na koja projekat utiče uključuju sljedeće kategorije:

- lica sa formalnim ili pravima svojine, koja se mogu priznati, nad zemljištem koje se otkupljuje za potrebe Projekta, bez obzira da li je u pitanju cijelo ili samo dio zemljišta, i da li se radi o stalnom ili privremenom zauzimanju;
- lica sa formalnim ili pravima svojine, koja mogu biti priznata, nad nepokretnostima (objekti, stabla, usjevi itd.) izgrađenim sa ili bez građevinske dozvole, odnosno zasađenim sa ili bez saglasnosti vlasnika zemljišta ili pravnog osnova, a koje se otkupljuje;
- lica sa formalnim ili neformalnim vlasništvom nad poslovnim subjektima pogođenim gubitkom cijelog ili dijela zemljišta ili objekata na kojima obavljaju djelatnost;
- lica sa formalnim ili neformalnim vlasništvom nad stočarstvom i preradom poljoprivrednih proizvoda, pogođena gubitkom cijelog ili dijela zemljišta (stalno ili privremeno) na kojem se ta djelatnost odvija;
- lica sa zakupom ili najmom privatnog ili državnog zemljišta ili druge nepokretne imovine koja se otkupljuje, bez obzira na obim (cjelokupno ili djelimično) i trajanje zauzimanja (stalno ili privremeno);
- lica čiji životni standard direktno zavisi od zahvaćenog zemljišta, objekata ili poslovnih aktivnosti (npr. zaposleni, sezonski radnici);
- lica koja nemaju formalno zakonsko pravo niti zakonsko pravo koje se može priznati u pogledu imovine koju koriste prije datuma presjeka; i
- korisnici i lokalne zajednice koje koriste javna dobra (npr. javne pašnjake) ili zahvaćene zajedničke objekte/infrastrukturu.

Prava na naknadu za različite kategorije uticaja i Lica na koja projekat utiče biće definisana u skladu sa Matricom prava na naknadu prikazanom u poglavlju 5.2. Matrica prava na naknadu obuhvata širi spektar potencijalnih uticaja, od kojih se neki možda neće ostvariti tokom realizacije Projekta, ali su uključeni iz predostrožnosti.

Kao opšte pravilo, u slučaju:

- Licima na koja projekat utiče a koja su fizički raseljena iz svojih domova (bez obzira na status vlasništva) biće, na njihov zahtjev, pružena pomoć u pribavljanju adekvatnog zamjenskog stambenog prostora, ili će im biti isplaćena novčana naknada u vrijednosti zamjene;
- Prisilna iseljenja su zabranjena. Prisilna iseljenja lica koja nemaju zakonska prava koja mogu biti priznata ili potraživanja na zemljište ili objekte koje zauzimaju (tzv. skvoteri), a nemaju drugo vlasništvo, nisu dozvoljena. Nosilac Projekta će im ponuditi adekvatan smještaj sa sigurnim pravom posjeda kako bi se mogli legalno preseliti, bez rizika od budućeg prisilnog iseljenja;
- Isplata naknade prije preuzimanja posjeda nad imovinom koja se otkupljuje za potrebe Projekta predstavlja opšte pravilo.
- Naknada za zajedničku imovinu supružnika isplaćuje se na ime oba supružnika;

- U svim slučajevima ekonomskog raseljavanja, kada Projekat utiče na izvore prihoda ili način privređivanja, preduzeće se mjere koje omogućavaju licima na koja projekat utiče da unaprijede ili makar obnove svoje prihode ili ponovno steknu uslova za egzistenciju.

4.2 Matrica prava na naknadu

Utvrdjivanje kriterijuma za ostvarivanje prava sprovodi se uporedo sa izradom popisa i evidencije sve imovine koja je obuhvaćena Projektom, kako bi se omogućila puna naknada u skladu sa pravima, uslovima za naknadu i metodama procjene predviđenim ovim Okvirom za otkup zemljišta i preseljenje. Ovi elementi su sumirani u tabeli Matrica prava na naknadu u nastavku.

Tabela 7: Matrica prava naknadu

Vrsta gubitka/uticaja	Lice sa pravima	Politika isplate naknade
Ekonomsko raseljavanje		
Zemljište		
Trajan gubitak zemljišta (građevinskog, poljoprivrednog, šumskog, pašnjaka itd.), bez obzira na obim gubitka (djelimičan ili potpun)	Lica sa formalnim pravima (uključujući običajna i tradicionalna prava priznata nacionalnim zakonima)	Novčana naknada u punom iznosu troškova zamjene i Pomoć u ponovnom sticanju uslova za egzistenciju u slučajevima kada je izvor prihoda zasnovan na zemljištu
	Lica sa pravima koja mogu biti priznata	Pružiti podršku za zakonsko priznavanje prava, a nakon što prava budu priznata, isplatiti novčanu naknadu u visini troškova zamjene
	Formalni korisnici (zakupci) privatnog zemljišta koji obrađuju zemlju na osnovu formalnog ugovora sa formalnim vlasnikom	Obavještenje o namjeri eksproprijacije zemljišta najmanje tri mjeseca prije ulaska na zemljište, kako bi zakupac imao dovoljno vremena da pronađe drugo zemljište za zakup.
	Neformalni korisnici (korisnici poljoprivrednog zemljišta čiji je izvor prihoda zasnovan na zemljištu)	Pružanje pomoći u identifikaciji resursa za korišćenje, prije ulaska na zemljište (ukoliko je potrebno). Obavještanje da je zemljište predmet eksproprijacije najmanje tri mjeseca unaprijed, kako bi osoba koja zemljište koristi neformalno imala vremena da pronađe alternativno rješenje i napusti zemljište obuhvaćeno projektom. Pomoć prilikom ponovnog sticanja uslova za egzistenciju u slučajevima kada je egzistencija zasnovana na korišćenju zemljišta
Poljoprivredno, šumsko zemljište/ili pašnjak koji postaje ekonomski neisplativ za korišćenje	Lica sa formalnim pravima (uključujući običajna i tradicionalna prava priznata nacionalnim zakonodavstvom)	Ukoliko preostala površina zemljišta nije ekonomski isplativa (isplativost zemljišta se procjenjuje za svaki slučaj pojedinačno od strane nezavisnog stručnjaka, uzimajući u obzir ekonomske pokazatelje, kao i sigurnost i pristupačnost za ljudsku upotrebu ili stanovanje), može biti predmet eksproprijacije na zahtjev nosioca prava, uz naknadu u skladu sa vrstom nepokretnosti. Svaka identifikovana ekonomski neisplativa parcela, takođe će biti otkupljena, ukoliko to zatraži vlasnik i ako je od strane ovlašćenih procjenitelja utvrđeno da je neisplativa.
Biljke i objekti na poljoprivrednom zemljištu (osim stambenih objekata)		

Vrsta gubitka/uticaja	Lice sa pravima	Politika isplate naknade
Gubitak jednogodišnjih usjeva koji nisu mogli biti požnjeveni prije preuzimanja zemljišta	Vlasnici usjeva, formalni ili neformalni	Žetva usjeva ili Novčana naknada u visini troškova zamjene. Gubitak jednogodišnjih usjeva biće izbjegnut usklađivanjem rasporeda gradnje
Gubitak višegodišnjih biljaka i drveća (plodonosnih stabala, vinograda i plodonosnih biljaka)	Vlasnici biljaka, bez obzira na njihova formalna prava ili druge vrste prava posjeda nad zemljištem	Pravo na sakupljanje plodova ili drva i Novčana naknada na osnovu tržišne vrijednosti, uzimajući u obzir vrstu, godine i produktivnu vrijednost, uključujući vrijednost vremena potrebnog za proizvodnju takve kulture i gubitak neto prihoda, kao i troškove ulaganja (rad i radna snaga) za zasnivanje novog vinograda, voćnjaka ili sličnog, sve do trenutka kada dostigne pun potencijal plodnosti
Zahvaćeni vinogradi i voćnjaci koji još nisu plodni		Žetva usjeva/rod i Novčana naknada dovoljna za ponovno uspostavljanje ili kupovinu sličnog vinograda ili voćnjaka, uključujući vrijednost vremena potrebnog za obnovu zamjenskog vinograda ili voćnjaka i gubitak neto prihoda.
Drvena masa (zrela ili skoro zrela)		Sječa šume ili Naknada u visini vrijednosti zamjene utvrđena na osnovu tržišne vrijednosti neposječenog drveta
Šume bez zrele drvne mase		Sječa šume ili Novčana naknada dovoljna za ponovno uspostavljanje slične šume, uključujući vrijednost vremena potrebnog za reprodukciju zamjenske šume i gubitak neto prihoda.
Rasadnik koji još nije donio plodove		Novčana naknada dovoljna za ponovnu uspostavu sadnog materijala (rasadnici i drugi reproduktivni materijali).
Objekti korišćeni za držanje i uzgoj stoke (štale, staje, itd.)	Vlasnici objekata koji se koriste za držanje stoke	Novčana naknada u visini troškova zamjene

Vrsta gubitka/uticaja	Lice sa pravima	Politika isplate naknade
Uticaj na poljoprivredne radnike ili prerađivače	Radnici, zaposleni	U slučaju narušavanja izvora prihoda, prioritet u zapošljavanju na Projektu, ako je moguće i na osnovu svakog pojedinačnog slučaja (u skladu sa socijalnom procenom obradom u Planu za otkup zemljišta i preseljenje)
Poslovne aktivnosti (osim poljoprivrede)¹⁵		
Poslovni objekti (trgovine, kafići, ugostiteljski objekti itd.)	Vlasnici sa formalnim vlasništvom (uključujući vlasnike sa pravima koja mogu biti priznata zakonom), objekti izgrađeni bez građevinske dozvole na zemljištu koje posjeduju, ili na zemljištu koje je u vlasništvu trećih lica - najčešće državne svojine	Gotovinska naknada u visini troškova zamjene i Troškovi premještanja i ponovnog postavljanja opreme i inventara i Izgubljeni neto prihod tokom perioda tranzicije (mjereno na osnovu popisa i zvaničnih finansijskih izveštaja)
	Formalni korisnik (stanar)	Obavještenje da je poslovna struktura predmet eksproprijacije najmanje tri mjeseca prije ulaska na zemljište, kako bi osobi omogućili da pronađe alternativnu opciju i napusti prostor.
Gubitak nepoljoprivrednih preduzeća	Radnici, zaposleni	Prioritet pri zapošljavanju na Projektu, ako je moguće i na individualnoj osnovi (u skladu sa socijalnom procenom obradjenom u Planu za otkup zemljišta i preseljenje). Saradnja sa Zavodom za zapošljavanje i agencijama za zapošljavanje, kao i sa Izvođačem radova nakon njegovog odabira (Tender za izbor izvođača radova uključivaće klauzulu koja daje prednost zapošljavanju lokalne radne snage)

¹⁵ Do ove faze nije identifikovan nijedan poslovni subjekat, ali su odredbe preventivno uključene

Vrsta gubitka/uticaja	Lice sa pravima	Politika isplate naknade
Gubitak zgrada (kuća, stanova) koje su date u zakup i predstavljaju izvor prihoda	Vlasnik imovine	Novčana naknada za izgubljenju imovinu u visini troškova zamjene
Fizičko raseljavanje		
Zgrade (stambene, kuće, stanovi itd.)	Lica koja imaju formalna prava (uključujući običajna i tradicionalna prava priznata nacionalnim zakonodavstvom) na zgradu izgrađenu bez građevinske dozvole na vlastitoj parceli ili izgrađenu bez građevinske dozvole na tuđem ili državnom zemljištu – nisu prihvatljivi za legalizaciju	Novčana naknada po punoj vrednosti zamene
	Lica sa pravima koja mogu biti priznata	
	Zakupac imovine na koju projekat utiče	Obavještenje da je objekat podložan eksproprijaciji najmanje tri mjeseca prije ulaska na zemljište kako bi osobi bilo omogućeno da pronađe alternativnu opciju i napusti prostor
OSTALE SITUACIJE POVEZANE SA PRESELJENJEM		
Uticaji izazvani privremenim korišćenjem zemljišta (za kampove radnika, gradilišta, kancelarije i slično)	Vlasnik imovine (uključujući vlasnika sa potraživanjem koje može biti priznato zakonom)	Tržišna cijena zakupa za vrijeme korišćenja zemljišta. Zemljište mora biti vraćeno u prvobitno stanje. Poboľšani kvalitet zemljišta zbog radova na postavljanju sloja zemljišta ne smije se ukloniti, osim ako nije drugačije dogovoreno sa Licem na koje projekat utiče i Vrijednost zamjene u skladu sa ovom matricom za izgubljenju imovinu koja je priložena i Naknada za bilo kakvu štetu na imovini, procijenjena na osnovu zamjenske vrijednosti
Uspostavljena trajna prava službenosti na imovini (npr. pravo prolaza kroz zemljište ili imovinu)	Vlasnik imovine (uključujući vlasnika sa potraživanjem koje može biti priznato zakonom)	Naknada za smanjenje tržišne vrijednosti zemljišta ili zgrade zbog sprovođenja prava službenosti i Naknada u vrijednosti zamjene za pogođene usjeve, voćnjake, rasadnike itd. u skladu sa

Vrsta gubitka/uticaja	Lice sa pravima	Politika isplate naknade
		relevantnim djelovima ove matrice. i Naknada za bilo koji trajni gubitak prihoda zbog službenosti, procijenjena na osnovu vrijednost u visini troškova zamjene, kako su je ocijenili akreditovani stručnjaci, procjenom neto potencijala prihoda zemljišta nakon uspostavljanja službenosti
Uticaj na ranjive grupe	Ranjiva Lica na koja projekat utiče	Pored svih prava definisanih u ovoj matrici, ranjivim Licima na koja projekat utiče biće obezbijeđena dodatna pravna pomoć i podrška. Svaka dodatna pomoć koja je potrebna bilo kom zahvaćenom ranjivom domaćinstvu biće utvrđena na osnovu individualnog pristupa tokom socio-ekonomskog istraživanja. Glavni faktori ranjivosti biće zasnovani na kriterijumima za pružanje pomoći od strane Centra za socijalni rad i biće uzeti u obzir u konsultacijama sa Licima na koja projekat utiče. Plan za otkup zemljišta i preseljenje će razviti detaljnu metodologiju zasnovanu na socio-ekonomskom istraživanju. Ovim Licima na koja projekat utiče će imati prednost prilikom zapošljavanja na Projektu, ukoliko je to moguće.
Ograničenja na zemljištu (osim u slučajevima kada su takva ograničenja već bila uvedena prije datuma presjeka iz razloga koji nisu povezani sa Projektom)	Lica sa važećim građevinskim pravima prije datuma presjeka	Politika naknade biće detaljno utvrđena u Planu za otkup zemljišta i preseljenje. Pravo na naknadu mora biti dokazano kao postojeće na dan presjeka, a gubitak mora biti direktno i isključivo prouzrokovan razvojem Projekta. Ovo će biti predmet dodatne procjene u okviru projektovanja i izrade Plana za otkup zemljišta i preseljenje. Naknada će biti isplaćena u visini dokazanog smanjenja tržišne vrijednosti zemljišta, ukoliko se zbog odluke o neizdavanju dozvole ne može izgraditi objekat. U slučajevima kada se zemljište ekspropriše u kontekstu ovog Projekta, isplaćuje se puna naknada u vrijednosti zamjene.
Zahvaćena zajednička imovina/objekti		
Uticaji na zajedničku imovinu i objekte, infrastrukturu i javne sadržaje	U zavisnosti od prirode uticaja, prava na naknadu imaju vlasnici imovine/objekata, kao i posredno zajednice koje trpe posljedice	Vraćanje u prvobitno stanje ili zamjena u naturi za svaki uticaj, oštećenje ili gubitak zajedničke imovine ili objekata koji se mogu obnoviti, rehabilitovati ili sanirati. Ovo takođe može uključivati naknadu u drugim oblastima djelovanja (ukoliko je to moguće i ako se zajednice slože), kako bi se odgovorilo na njihove razvojne prioritete.

4.3 Procjena imovine na koju projekat utiče (principi, metodologija, načini sprovođenje procjene) i novčana naknada

4.3.1 Zemljište

Načela koja se primenjuju zasnivaju se na standardu pravične vrijednosti. U kontekstu ovog Projekta, to je tržišna vrijednost, definisana kao: procijenjena vrijednost po kojoj bi se imovina mogla trgovati na tržištu, u skladu sa dogovorom između voljnog kupca i voljnog prodavca, koji su međusobno potpuno nezavisni i nemaju druge interese, nakon pregovora u kojima su strane djelovale u dobroj vjeri, donijele odluku zasnovane na informacijama i nisu bile pod prisilom. Ova vrijednost se u svim slučajevima uvećava za troškove preseljenja i transakcione troškove.

Naknada za eksproprisanu poljoprivrednu zemlju biće određena u novcu u skladu sa tržišnom vrijednošću takve zemlje. Naknada za eksproprisanu obradivu poljoprivrednu zemlju licu čiji život zavisi od prihoda od te zemlje, na zahtjev tog lica i ukoliko su ispunjeni uslovi, će biti određena davanjem u vlasništvo druge odgovarajuće zemlje iste kulture i klase ili odgovarajuće vrijednosti na istom mjestu ili u obližnjem području. Naknada za bivšeg vlasnika eksproprisanog objekta koji je korišćen za držanje stoke i skladištenje ili preradu poljoprivrednih proizvoda, i čiji život zavisi od prihoda od tih aktivnosti, na njegov zahtjev i ukoliko su ispunjeni uslovi, biće određena davanjem u vlasništvo drugog objekta u kojem će moći da nastavi obavljanje tih aktivnosti na mjestu koje predloži bivši vlasnik unutar granica njegove poljoprivredne zemlje, i u skladu sa važećim propisima. Za gubitak poslovnog ili stambenog prostora Zakon o eksproprijaciji zahtjeva da Korisnik eksproprijacije obezbijedi zamjensku imovinu na zahtjev vlasnika, koja će biti obezbijeđena prije stvarnog rušenja objekta.

Naknada za eksproprisanu građevinsku zemlju biće određena u novcu u skladu sa tržišnom cijenom takve zemlje.

4.3.2 Objekti

Naknada za eksproprisanе objekte, stambene jedinice, poslovne prostore itd. određuje se u skladu sa tržišnom cijenom takve nepokretnosti. Korisnik eksproprijacije može, na zahtjev Lica na koje utiče projekat i ukoliko su ispunjeni uslovi, da ponudi u vlasništvo ili suvlasništvo zamjenski objekat na istoj lokaciji, koji po strukturi, površini i položaju odgovara uslovima stanovanja ili obavljanja djelatnosti kakvi su postojali prije eksproprijacije. Korisnik eksproprijacije je obavezan da zakupcu stana u eksproprisanomj stambenoj zgradi ili stanu kao posebnom dijelu objekta, prije rušenja objekta obezbijedi drugi adekvatan stan za korišćenje uz sigurnost prava posjeda.

4.3.3 Voćke i vinogradi

Procjenu nepokretne imovine koja se nalazi na zemljištu vrše strani akreditovani veštaci po principu vrijednosti u visini troškova zamjene, tj. naknada koja odgovara trošku podizanja zamjenskog stabla koje daje puni prinos, uključujući vrijeme potrebno za ponovni rast stabala, kao i naknada za izgubljeni prinos do trenutka kada stabla dostignu punu produktivnost.

Naknada za eksproprisanі vinograd ili voćnjak koji daju plodove utvrđuje se na osnovu tržišne vrijednosti zemljišta u skladu sa članom 36. Zakona o eksproprijaciji, uz dodatak tržišne vrijednosti neamortizovanih ulaganja u zasnivanje i održavanje takvog vinograda ili voćnjaka, kao i iznosa neto prihoda koji bi taj vinograd ostvario, uzimajući u obzir njegovu starost i plodnost, za broj godina potreban novom vinogradu ili voćnjaku da poraste i postane plodan.

Naknada za eksproprisanі mladi vinograd ili voćnjak koji još ne daju plodove utvrđuje se takođe na

osnovu člana 36. Zakona, uz dodatak vrijednosti izvršenih ulaganja u njegovo zasnivanje i iznosa neto prihoda koji bi bio ostvaren za broj godina koje su bile potrebne da vinograd ili voćnjak dostigne do trenutka eksproprijacije. U skladu sa stavovima 1 i 2 ovog člana, takođe će biti utvrđena naknada za pojedinačna stabla voćaka i čokote vinove loze na eksproprijisanoj zemlji.

Naknade se obračunavaju u skladu sa principom pune vrijednosti zamjene, pri čemu se stopa naknade „C“ za jedno stablo ili cio vinograd određuje primjenom sljedeće formule:

$$C = V \times D + CL$$

V – trošak ulaganja bez amortizacije

D - prosječno vrijeme potrebno da se biljka ponovo uspostavi do faze pune proizvodnje, u godinama

CL - trošak rada potreban za održavanje zasada tokom perioda potrebnog da se dostigne prethodni nivo prinosa

Izračunata jedinična stopa C se zatim primjenjuje na cijelu parcelu na osnovu popisa svih postojećih plodnih stabala.

Naknada za eksproprijisani rasadnik određuje se na isti način kao i za poljoprivredno zemljište (član 36), a tako određena naknada se uvećava za tržišnu vrijednost sadnog materijala (sadnice i drugi material za reprodukciju) koji bivši vlasnik nije iskoristio do dana predaje nepokretnosti korisniku eksproprijacije.

4.3.4 Proces plaćanja

Nakon pravosnažnosti Rješenja o eksproprijaciji, isplate su dospjele u roku od 15 dana od dana kada su Lica na koja projekat utiče primile Rješenje. Isplate se vrše na bankovne račune Lica na koja projekat utiče. Ukoliko Lica na koja projekat utiče ne posjeduju bankovni račun, biće mu/joj pružena pomoć pri otvaranju istog, jer isplata u gotovini nije dozvoljena kada je riječ o korištenju javnih sredstava, naročito u postupku eksproprijacije.

4.4 Prava – Dodatna razmatranja

Dodatno, neki elementi prava su detaljnije objašnjeni u nastavku:

Pravni status objekata: Status objekata (stambenih i poslovnih) može varirati – od formalno izgrađenih objekata, sa svim odgovarajućim dozvolama i koji su upisani u katastar, do objekata koji su izgrađeni neformalno, bez potrebnih dozvola (npr. građevinske dozvole) i koji nisu upisani u katastar. Neformalno izgrađeni objekti (ili njihovi djelovi) mogu se podijeliti na one koji ispunjavaju uslove za legalizaciju (obično izgrađeni bez dozvola, ali u skladu sa urbanističkim planovima i na vlastitoj zemlji) i one koji ne ispunjavaju uslove za legalizaciju u skladu sa zakonima Crne Gore (npr. objekti koji nisu u skladu sa urbanističkim planovima ili se nalaze na zemljištu koje nije u vlasništvu investitora – obično javno ili državno zemljište). U svim ovim slučajevima, vlasništvo nad objektima se ne dovodi u pitanje, ali status objekata u postupku eksproprijacije može biti različit. Zakon o eksproprijaciji Crne Gore se poziva na katastar kao relevantan izvor informacija o objektima i njihovom vlasništvu.

U postupku preseljenja u skladu sa ovim Okvirom, ova situacija će biti razjašnjena kroz detaljni popis i inventar imovine. Svi tipovi objekata imaju pravo na naknadu, kako je definisano u Matrici prava.

Izvori egzistencije: Prihodi i izvori egzistencije lica/domaćinstava na koja projekat utiče mogu biti formalni i neformalni. Lica na čije prihode ili izvore egzistencije projekat utiče, bez obzira na njihov pravni status, imaće pravo na naknadu i/ili pomoć, kako je definisano u Matriksi prava.

Pomoć pri preseljenju: Pomoć pri preseljenju biće definisana na osnovu rezultata socio-ekonomskog

istraživanja, u skladu sa specifičnim potrebama osoba na koje projekat utiče. Ova pomoć se vrlo često, iako ne isključivo, pruža ranjivim domaćinstvima i pojedincima koji su fizički ili ekonomski raseljeni zbog Projekta, i može uključivati sljedeće:

- pomoć pri preseljenju u odgovarajući smještaj uz sigurnost prava posjeda. Na primjer, ranjivo domaćinstvo koje nema drugo mjesto stanovanja osim pogođene neformalne stambene jedinice, može dobiti pomoć pri preseljenju u opštinski socijalni stan, uz dugoročni ugovor koji obezbjeđuje sigurnost prava posjeda;
- pomoć u pronalaženju alternativnog poljoprivrednog zemljišta ili stambenog prostora, u slučaju da je izabrana novčana naknada;
- pomoć pri pribavljanju ličnih ili drugih dokumenata, radi lakšeg pristupa uslugama koje su dostupne prema važećem zakonodavstvu;
- pomoć pri ostvarivanju prava na socijalnu zaštitu;
- pomoć pri upisu djece u školu, pristupu zdravstvenoj zaštiti i slično;
- obezbjeđivanje dodatka za prelazni period;
- pomoć pri fizičkom preseljenju, kroz podršku porodicama da se presele u novi dom (preseljenje namještaja, opreme, ličnih stvari itd.)

Ministarstvo saobraćaja i MONTEPUT sarađivaće sa institucijama, organizacijama i drugim zainteresovanim stranama koje mogu pružiti neophodne usluge, kao što su Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, lokalne samouprave i druge organizacije, kako bi se Licima na koja projekat utiče omogućio pristup odgovarajućim uslugama i/ili ostvarivanje prava na koja imaju zakonsko pravo.

Transakcioni troškovi: Transakcioni troškovi su troškovi koje vlasnik snosi kao rezultat nevoljne transakcije (bilo da je ona postignuta pregovorima ili proizašla iz obaveznog postupka), a koje ne bi imao da Projekat nije bio realizovan.

Pomoć za ponovno sticanje uslova za egzistenciju: Kada realizacija Projekta dovede do gubitka izvora prihoda i/ili uslova za egzistenciju usljed ekonomskog raseljavanja Lica na koje projekat utiče, uz naknadu za imovinu, Ministarstvo saobraćaja i MONTEPUT sprovede mjere ponovno sticanje uslova za egzistenciju, koje će biti detaljno definisane u Planu za otkup zemljišta i preseljenje (LARP). Te mjere mogu uključivati:

- pristup radnim mjestima koja nastaju kao rezultat realizacije Projekta (npr. zapošljavanje na građevinskim radovima);
- lokalnu nabavku dobara potrebnih za realizaciju Projekta (angažovanje lokalnih podizvođača, nabavka građevinskog materijala, smještaj radnika i zaposlenih u lokalnim objektima, lokalne kantine za radnike i sl.);
- dodatak za prelazni period za pokriće troškova ponovnog uspostavljanja poslovnih aktivnosti na drugoj lokaciji;
- pomoć u identifikaciji i pristupu alternativnim izvorima prihoda i uslova za egzistenciju;
- poljoprivredne mjere, melioraciju, navodnjavanje i obuke za unaprijeđenje prinosa i proizvodnje, kao i obuke za druge članove domaćinstva koji se ne bave poljoprivredom.;
- pomoć pri prekvalifikaciji za druge dostupne mogućnosti zapošljavanja;
- obezbjeđivanje podrške tokom ponovnog uspostavljanja poljoprivredne proizvodnje;
- troškove preseljenja i/ili pomoć pri prevozu opreme, mašina i slično.

Pomoć za ponovno sticanje uslova za egzistenciju biće definisana na osnovu rezultata socio-ekonomskog istraživanja, u skladu sa specifičnim potrebama osoba na koje projekat utiče. Ministarstvo saobraćaja i MONTEPUT sarađivaće sa institucijama, organizacijama i drugim zainteresovanim stranama, kao što je Ministarstvo ekonomije, koje mogu pružiti ovu pomoć na osnovu sudske odluke, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, lokalne samouprave i druge organizacije, kako bi pomogli Licima na koja projekat utiče da pristupe odgovarajućim uslugama i/ili ostvare prava na koja imaju zakonsko pravo.

Uticaji uzrokovani privremenim zauzimanjem zemljišta: Svo zemljište koje bude privremeno zauzeto za potrebe Projekta moraće da bude potpuno rehabilitovano i vraćeno u prvobitno stanje nakon što istekne period ugovora o korišćenju zemljišta i zemljište se vrati vlasnicima. Zemljište će biti očišćeno od bilo kakvog otpada, a sva oprema će biti uklonjena. Poboljšani kvalitet zemljišta zbog radova na postavljanju gornjeg sloja zemljišta neće biti uklonjen, osim ako se drugačije ne dogovori sa Licima na koja projekat utiče. Preventivne mjere mogu uključivati i očuvanje gornjeg sloja zemljišta kako bi se sačuvala kvalitet zemljišta, što će biti sprovedeno od strane angažovanih izvođača radova, uz praćenje od strane MONTEPUT-a. Cilj ovih mjera je da se vlasnicima ili korisnicima zemljišta omogući da zadrže kvalitet zemljišta, barem na nivou kao prije implementacije Projekta.

Rodno senzitivne mjere: Postizanje EBRD standarda u procesu preseljenja takođe zahtijeva razumijevanje različitih načina na koje će Projekat uticati na žene. Specifične potrebe za rodno senzitivnim mjerama biće utvrđene tokom javne rasprave i socio-ekonomskog istraživanja. Međutim, iskustvo je pokazalo da će tokom javne rasprave većinu domaćinstava predstavljati muškarci, iako će donošenje odluka najverovatnije biti zajedničko.

Kako bi se postigao cilj da se izvrši identifikacija, planiranje i procjene Projekta na način koji promoviše rodno senzitivne mjere ublažavanja i jednake razvojne mogućnosti za žene i muškarce, mjere mogu uključivati:

- dodatnu podršku domaćinstvima čiji su nosioci žene, u pregovorima, pravnim postupcima, ponovnom sticanju uslova za egzistenciju i zamjeni imovine;
- sticanje vještina, stručnu obuku i mogućnosti zapošljavanja za žene;
- pristup i korišćenje infrastrukture i komunalnih usluga za žene;

Pomoć za ranjive grupe: Posebne mjere podrške za sve ranjive grupe koje budu identifikovane putem popisa i socio-ekonomskog istraživanja biće definisane u skladu sa njihovim specifičnim potrebama. Kriterijumi ranjivosti biće usklađeni sa onima koje primjenjuju Centri za socijalni rad. Podrška će se kretati od pravne pomoći do dodatnih usluga socijalnih radnika. Neka ranjiva Lica na koja projekat utiče mogu zahtijevati pomoć pri ostvarivanju prava na socijalna davanja na koja imaju zakonsko pravo. MONTEPUT i Ministarstvo saobraćaja će sarađivati sa opštinama u vezi sa pružanjem podrške ranjivim Licima na koja projekat utiče.

5 Plan za otkup zemljišta i preseljenje

5.1 Osnovni zahtjevi za izradu Plana za otkup zemljišta i preseljenje

Svaki projekat koji podržava EBRD, a na koji se primjenjuje Uslov za realizaciju 5, zahtijeva izradu specifičnog instrumenta preseljenja nakon što se utvrdi konačna trasa. U dogovoru sa EBRD-om, a radi efikasnog upravljanja procesom eksproprijacije, Plan za otkup zemljišta i preseljenje se može razvijati fazno. Prva faza obuhvataće dionicu od Mateševa do ulaza u tunel Trešnjevik, s obzirom na to da se trasa na ovom dijelu vjerovatno neće značajno mijenjati. U drugoj fazi, Plan će biti proširen kako bi obuhvatio uticaje eksproprijacije od izlaza iz tunela Trešnjevik do Andrijevice. MONTEPUT će izraditi Plan interno, moguće uz podršku konsultanta za tehničku pomoć na Projektu, u skladu sa detaljnim smjernicama koje su date u ovom Okviru. Plan će se zasnivati na aktuelnim i pouzdanim informacijama o: (a) predloženom potprojektu i njegovim potencijalnim uticajima na raseljena lica i druge grupe na koje projekat negativno utiče, (b) odgovarajućim i izvodljivim mjerama ublažavanja, i (c) zakonskim i institucionalnim okvirima potrebnim za efikasnu implementaciju mjera preseljenja. Osnovna struktura i minimalni elementi, zajedno sa socio-ekonomskim istraživanjem prilagođenim lokalnom kontekstu za izradu Plana, dati su u Aneksu 2.

5.2 Proces izrade i odobravanja Plana za otkup zemljišta i preseljenje

Aktivnosti na pripremi Plana za konkretan lokalitet i potprojekat biće sprovedene na način koji omogućava suštinsko učešće Lica na koja projekat utiče. To podrazumijeva da faza preliminarnih priprema uključuje: objavljivanje informacija o sprovođenju popisa stanovništva, objavljivanje rezultata popisa uz poštovanje privatnosti ličnih podataka, objavljivanje socio-ekonomske polazne analize, kao i nacrtu samog Plana. Cilj javne objave i rasprave je da se osigura značajno učešće Lica na koja projekat utiče u pripremi, sprovođenju i monitoringu instrumenata preseljenja.

Popis stanovništva i polazne socio-ekonomske analize čine ključni dio Plana i biće zasnovani na principima definisanim u poglavlju 4.2.

Nakon dobijanja saglasnosti od nadležnih institucija, prvi nacrt Plana biće dostavljen EBRD-u na pregled i odobrenje. Kada EBRD izvrši reviziju i da saglasnost, Plan će biti objavljen na način predviđen ovim Okvirom, kako je definisano u poglavlju 7, nakon čega će uslijediti javne rasprave. Biće izrađen Vodič za otkup zemljišta i isplatu naknade, sa ciljem da lica na koja projekat utiče budu jasno informisana o procedurama naknade i da znaju šta mogu da očekuju u različitim fazama potprojekta (na primjer, kada će im biti ponuđena naknada, koliko vremena imaju za odgovor, koje su procedure za podnošenje prigovora, koje se pravne procedure primjenjuju u slučaju neuspjelih pregovora, itd.). Rezultati javnih rasprava biće dokumentovani i uključeni u konačni dokument Plana, koji će potom biti dostavljen EBRD-u na odobrenje. Konačna verzija LARP-a će ponovo biti objavljena na mjestima koja su dostupna Licima na koja projekat utiče, u lokalnim novinama zajednica koje su obuhvaćene relevantnim potprojektom, kao i na internet portalu MONTEPUT-a. Dokument će biti dostupan tokom čitavog životnog ciklusa Projekta, uključujući sprovođenje Plana i proces preseljenja.

5.3 Sprovođenje Plana za otkup zemljišta i preseljenje

Građevinske aktivnosti ne mogu započeti dok i ukoliko naknada nije isplaćena, ili ako odgovarajuća naknada nije obezbijeđena putem escrow računa ili sličnog mehanizma, ili ako zamjenska imovina nije dodijeljena Licima na koja projekat utiče, u skladu sa Matricom prava na naknadu. Implementacija ovog Plana je obaveza MONTEPUT-a, koji će nadgledati cjelokupnu realizaciju, sarađivati sa opštinama na čijoj teritoriji se radovi izvode, sarađivati sa izvođačima radova i obezbijediti dostupnost informacija licima i zajednicama na koje projekat utiče.

Tabela 8: Sprovođenje Okvira za otkup zemljišta i preseljenje

	Aktivnost	Odgovornost	Vremenski okvir
1.	Informisanje javnosti o detaljima projekta (fizički obuhvat, vremenski plan i dr.)	MONTEPUT	septembar 2024. godine i dalje tokom 2025. godine
2.	Datum presjeka	Uprava za nekretnine	Pojedinačno za svakog vlasnika u trenutku kada se informacije o eksproprijaciji dostave licu na koje projekat utiče
3.	Popis kako bi se identifikovala sva Lica na koja projekat utiče a koja će biti ekonomski ili fizički preseljena, inventar imovine i socio-ekonomski polazni podaci	MONTEPUT	od aprila 2025. godine
4.	Revizija Plana za otkup zemljišta i preseljenje od strane EBRD-a	EBRD	septembar 2025. godine
5.	Objavljivanje Plana za otkup zemljišta i preseljenje	MONTEPUT	oktobar 2025. godine
6.	Javna rasprava	MONTEPUT	novembar 2025. godine
7.	Objavljivanje konačnog Plana za otkup zemljišta i preseljenje	MONTEPUT	decembar 2025. godine
8.	Otkup zemljišta i Procjena imovine za obje opštine	Komisija za procjenu	januar – decembar 2025. godine
9.	Isplata naknade	Ministarstvo saobraćaja	Do decembra 2025. godine, prije početka radova i preuzimanja vlasništva nad zemljištem
10.	Sprovođenje dodatnih mjera pomoći i ponovno sticanje uslova za egzistenciju	MONTEPUT	2025. godine
11.	Unutrašnja revizija Plana za otkup zemljišta i preseljenje	MONTEPUT	mart 2026. godine
12.	Revizija sprovođenja Plana za otkup zemljišta i preseljenje	Spoljni konsultant/Konsultant za tehničku pomoć	Po završetku svih aktivnosti preseljenja

6 Javna rasprava i objavljivanje

Okvir za otkup zemljišta i preseljenje je dio „Paketa za objavljivanje“, koji sadrži ekološke i društvene procjene, tehničku dokumentaciju i izvještaje potrebne za odobrenje Projekta od strane EBRD-a i državnih vlasti.

Okvir, kao dio Paketa za objavljivanje za ovaj Projekat, biće dostupan na engleskom i crnogorskom jeziku i biće objavljen elektronski na sljedećim internet stranicama, zajedno sa pozivima za bilo koje javne rasprave, diskusije ili sastanke:

- Internet stranica MONTEPUT-a (<https://monteput.me/>)
- internet stranica opštine Andrijevica (<https://opstinaandrijevica.me/>
- internet stranica opštine Kolašin (<http://www.opstinakolasin.me/>)
- internet stranica EBRD-a (www.ebrd.org).

S obzirom na ograničenja digitalne inkluzije u većini područja na koja Projekat ima uticaj, informacija o tome da su dokumenta objavljena, kao i detalji o planiranim javnim raspravama, diskusijama ili sastancima, biće direktno dostavljeni izabranim predstavnicima zajednice – predsjednicima Mjesnih zajednica, uz štampane kopije koje će biti dostupne:

- u kancelarijama mjesnih zajednica zahvaćenih lokalnih zajednica
- u sjedištu MONTEPUT-a u Podgorici,
- u prostorijama opština Kolašin i Andrijevica, i
- relevantna dokumenta biće dostupna na uvid tokom svake javne rasprave.

Obavještenje da je Paket za objavljivanje dostupan javnosti, kao i informacije o načinu i mjestu pristupa dokumentima, uključujući poziv za prisustvovanje javnoj prezentaciji i raspravi, biće takođe objavljeno putem:

- kampanja na društvenim mrežama, i
- oglasa u štampanim medijima i putem radija.

Paket za objavljivanje biće dostupan javnosti na uvid tokom perioda od 120 kalendarskih dana prije razmatranja Projekta od strane Odbora direktora EBRD-a. Tokom tog perioda, MONTEPUT, uz podršku spoljnih konsultanata angažovanih na izradi Paketa za objavljivanje, organizovaće javne rasprave i podstaći zainteresovane strane da dostave svoje komentare. Nakon isteka perioda od 120 dana i završetka procesa javnih rasprava, biće pripremljen Izvještaj o javnim raspravama, a paket za objavljivanje će biti ažuriran po potrebi.

7 Žalbeni mehanizam

Uslov za realizaciju 5 EBRD-a zahtijeva od klijenata da uspostave mehanizam za žalbe specifičan za projekat, kako bi primali i olakšali rješavanje žalbi osoba pogođenih eksproprijacijom zemljišta i preseljenjem. Ovo je dodatak postojećim nacionalnim pravosudnim ili upravnim pravnim lijekovima. Žalbeni mehanizam u vezi s ovim uticajima dio je sistema uspostavljenog za cijeli projekat u skladu s Uslovom za realizaciju 10 i kako je definisano u Planu za angažovanje zainteresovanih strana.

Žalbeni mehanizam¹⁶ je proces koji ima za cilj da:

- gradi i održava povjerenje sa svim zainteresovanim stranama;
- spriječi negativne posljedice koje mogu nastati zbog neadekvatnog rješavanja pritužbi;
- djeluje kao sredstvo za izbjegavanje sporova i spriječi eskalaciju do nadležnih državnih pravosudnih i upravnih organa, i
- pomogne u identifikaciji i upravljanju bojaznima zainteresovanih strana, te time podrži efikasno upravljanje rizicima.

Tokom sastanaka sa tri lokalne zajednice u julu 2024. godine ponovljeno je da će MONTEPUT uspostaviti proces putem kojeg će se pritužbe primati, potvrđivati, istraživati i na njih odgovarati – što se zajednički naziva žalbeni mehanizam. Pružene su opšte informacije, uključujući vremenski okvir u kojem se očekuje da će MONTEPUT zvanično obavijestiti sve zainteresovane strane o žalbenom mehanizmu, kroz informisanje o njegovoj dostupnosti, funkciji, kontakt osobama i procedurama za podnošenje komentara, bojazni ili žalbi, putem izabranih predstavnika lokalnih zajednica, tj. predsjednika mjesnih zajednica, što je prepoznato kao poželjni način komunikacije od strane lokalnih zajednica.

Dozvoljeni su svi tipovi žalbi koji spadaju u neku od sljedećih kategorija:

- **Pritužba ili žalba**– odnosi se na izražavanje nezadovoljstva aktivnostima projekta koje su povezane sa popisom, procjenom vrijednosti zemljišta i imovine, sporovima oko vlasništva, pravilima o podobnosti, principima i procedurama isplate naknade, pristupom zemljištu prije isplate naknade, visinom naknade za različite vrste zahvaćene imovine, procesom anketiranja i datumom presjeka, mjerama pomoći pri preseljenju, mjerama za obnovu životnih uslova itd. Pritužba ili žalba može se odnositi na bilo koje kršenje principa naknade i preseljenja utvrđenih u ovom Okviru za otkup zemljišta i preseljenje.

7.1 Registrovanje žalbi

Cijelim procesom žalbenog mehanizma upravljaće MONTEPUT, koji snosi krajnju odgovornost.

Žalbeni mehanizam će se sastojati od Centralne kancelarije i lokalnih kancelarija u obje opštine na koje projekat utiče (zajednički nazvane „Žalbeni mehanizam“) i vodiće ga MONTEPUT.

Sve žalbe se mogu uputiti Žalbenom mehanizmu usmeno (lično ili putem telefona) ili pismeno, popunjavanjem Obrasca za javne žalbe (Aneks 3) – ličnom dostavom, poštom ili e-poštom na

¹⁶ Crnogorski pravni okvir ne zahtijeva uspostavljanje žalbenog mehanizma specifičnog za projekat kao načina za komunikaciju i rješavanje zabrinutosti javnosti. Ipak, Uslov za realizaciju 10 EBRD-a prepoznaje ovaj mehanizam kao važan instrument i zahtijeva od klijenata da uspostave žalbeni mehanizam za prijem i olakšano rješavanje žalbi zainteresovanih strana, uključujući zahvaćene zajednice.

adresu/broj naveden ispod – bez ikakvih troškova za podnosioca žalbe.

Sve žalbe mogu se dostaviti centralnoj kancelariji (CD) na adresu:

Društva sa ograničenom odgovornošću „**Montepu**“ Podgorica
Na pažnju Žalbenog mehanizma za Projekat Mateševo – Andrijevića
N/r Milica Bijelović– Osoba zadužena za žalbeni mehanizam

grievance@montepu.me

office@montepu.me

Adresa: Avda Međedovića 130

Br.tel.: +382 (20) 224 493

81100 Podgorica

Detalji o lokalnim pristupnim tačkama biće distribuirani kao dio kampanje za podizanje svijesti o žalbenom mehanizmu. Procedura za podnošenje žalbi biće besplatna, otvorena i dostupna svima, a komentari i žalbe će se rješavati na nediskriminatoran i transparentan način.

Žalbe se mogu podnijeti i anonimno, a lični podaci će biti dijeljeni samo uz saglasnost podnosioca žalbe i biće tretirani kao povjerljivi. Žalba se može podnijeti i bez korišćenja obrasca, ukoliko podnosilac tako više preferira. Korišćenje žalbenog mehanizma ne uskraćuje pravo pojedinca da potraži druga pravna ili administrativna sredstva koja su dostupna prema zakonima Crne Gore ili pred međunarodnim tijelima. Žalbe će se rješavati diskretno i pažljivo, kako bi se zaštitili podnosioci od bilo kakve odmazde. Projekat neće tolerisati odmazdu i istražiće sve navode o mogućoj odmazdi.

Komentari i bojazni će se dostavljati MONTEPUT-u istim kanalima kao i žalbe (vidjeti odjeljak ispod). Nakon prijema, ulaze u procedure spoljne komunikacije MONTEPUT-a, a povratna informacija biće pružena u skladu sa zahtjevima te procedure. Bojazni će biti identifikovane, a svakog mjeseca će se vršiti njihova analiza, uz izradu izvještaja koji će biti dostavljen višem rukovodstvu. Ovaj proces ima za cilj da ukaže na potencijalne probleme i, služeći kao sistem ranog upozoravanja, omogući brzo reagovanje i rješavanje bojazni, čime se može spriječiti podnošenje formalnih žalbi u budućnosti.

Sistem i zahtjevi (uključujući kadrovske kapacitete) za lanac djelovanja u okviru rješavanja žalbi – od registracije, razvrstavanja i obrade, potvrde prijema i praćenja, do provjere i preduzimanja mjera, a na kraju i davanja povratne informacije – ugrađeni su u ovaj žalbeni mehanizam. Kao dio kampanja informisanja o Žalbenom mehanizmu, MONTEPUT će obezbijediti da relevantno osoblje bude potpuno obučeno i da posjeduje potrebne informacije i stručnost za pružanje telefonskih konsultacija i primanje povratnih informacija. Projekat će koristiti postojeći sistem (telefonska linija, onlajn, pisani i telefonski kanali za žalbe) kako bi osigurao da sve informacije vezane za projekat budu pravovremeno distribuirane, a žalbe i odgovori razvrstani i prikazani kroz izvještaje.

Žalbeni mehanizam će se voditi uz korišćenje Registra žalbi zajednice, kako je prikazano u Aneksu 3. Kvartalni izvještaji u vidu sažetka žalbi, njihovih tipova, preduzetih mjera i napretka u rješavanju otvorenih pitanja biće pripremani i objavljivani koristeći informativne prikaze iz Aneksa 6 Plana za angažovanje zainteresovanih strana. Ukoliko su predložene sve raspoložive opcije za rješavanje žalbe, a podnosilac žalbe i dalje nije zadovoljan, Žalbeni mehanizam će ga informisati o njegovom pravu na pravnu zaštitu putem sudskih ili drugih zakonom predviđenih mehanizama.

Žalbeni sistem je postao operativan 1. septembra 2024. godine imenovanjem Osobe zadužene za žalbe, kako bi se žalbe upravljale i adekvatno rješavale tokom različitih faza projekta. Pored Žalbenog mehanizma, podnosiocima žalbi i dalje stoje na raspolaganju i pravna sredstva predviđena važećim zakonodavstvom Crne Gore (sudovi, inspekcijski organi, upravne vlasti itd.).

MONTEPUT će, u saradnji sa lokalnim samoupravama i predstavnicima zajednica, zajednički raditi na informisanju svih zainteresovanih strana o ulozi i funkciji Žalbenog mehanizma, kontakt osobama,

kanalima za podnošenje žalbi i procedurama za njihovo podnošenje. Informacije o Žalbenom mehanizmu, uključujući i Obrazac za žalbe (Aneks 3), biće dostupne putem:

- internet stranice MONTEPUT-a (<https://monteput.me/> <https://www.gov.me/mki>)
- internet stranice opštine Andrijevice (<https://opstinaandrijevice.me/>)
- internet stranice opštine Kolašin (<http://www.opstinakolasin.me/>)
- kampanja na društvenim mrežama.
- sastanaka sa zajednicom tokom predkonstruktivnih aktivnosti.

Štampane kopije će biti dostupne:

- u kancelarijama zahvaćenih lokalnih Mjesnih zajednica, i
- na gradilištu prije početka građevinskih radova.

7.2 Žalbena procedura

Na žalbe će se odgovarati u pravovremenom roku. U nekim slučajevima, kao što su jednostavne žalbe ili kada se žalba odnosi na pitanje ili zahtjev za informacijama, MONTEPUT može da riješi žalbu odmah nakon njenog prijema. U tom slučaju, podnosiocu žalbe će biti pružene potrebne informacije, problem će biti adresiran, a žalba će biti dokumentovana i zatvorena čim podnosilac bude zadovoljan ponuđenim informacijama.

Kada su žalbe ili pritužbe složene i zahtijevaju istragu, koristiće se sljedeći proces:

Korak 1: Primiti, zabilježiti i potvrditi prijem žalbe

- Dostupni su različiti kanali za prijem žalbi od strane projekta.
- Kada žalba bude primljena, biće zabilježena u registar.
- MONTEPUT će potvrditi prijem žalbe putem pisma u roku od **5 radnih dana** od prijema.
- Pismo o potvrdi prijema (uzorni obrazac je dat u Aneksu 6a Plana za angažovanje zaineresovanih strana) će uključivati ime kontakt osobe i opis toga šta podnosilac može očekivati u narednom koraku, uključujući vremenski okvir.
- Nezavisno od opštih vremenskih okvira za odgovor i rješavanje, neke žalbe mogu zahtijevati hitnu pažnju – na primjer, hitno pitanje sigurnosti, šteta na imovini ili situacije koje ugrožavaju život.
- Žalbe od kritične prirode biće odmah upućene rukovodstvu u MONTEPUT-u.

Korak 2: Evaluacija, imenovanje odgovorne osobe i istraga

- MONTEPUT će izvršiti procjenu žalbe kako bi odredio na koji način treba da bude upravljano i, u većini slučajeva, pretpostavlja se da posjeduje potrebnu stručnost za njeno rješavanje. Nakon toga, radiće na tome da razumije, istraži, riješi problem i o tome informiše podnosioca žalbe. Ovo može uključivati traženje informacija od različitih sektora unutar MONTEPUT-a ili drugih spoljnjih zainteresovanih strana, opština Andrijevice i Kolašin, ili od izvođača i nadzornih konsultanata, uz stalnu zaštitu identiteta i ličnih podataka ako podnosilac žalbe to zahtijeva.
- MONTEPUT će sarađivati sa podnosiocem žalbe kako bi razumio uzrok problema i potrebno je da kontaktira podnosioca žalbe tokom istrage.
- Istraga žalbe treba da utvrdi validnost žalbe, verifikuje tvrdnje podnosioca žalbe, prikupi dokaze koji ih podržavaju i identifikuje odgovarajuća rješenja kada je to potrebno.
- Istraga može da zahtijeva obilazak lokacije na kojoj je žalba podnijeta, angažovanje drugih strana (uključujući treće strane), fotografisanje i pregled dokumentacije. Istraga će biti pravovremena i treba da bude završena u roku od **7 radnih dana**. U složenijim slučajevima

istraga može potrajati duže, ali ne duže od **21 radnog dana**.

- Mora se voditi računa o zaštiti identiteta podnosioca žalbe i njihovih ličnih podataka.
- Nalazi i predložene opcije za rješavanje žalbe treba da budu dokumentovani.

Korak 3: Konsultacije o rješenju i sprovođenje

- MONTEPUT će razgovarati sa podnosiocem žalbe o rezultatima istrage i predloženom rješenju, uključujući i vremenski okvir za njegovu primjenu.
- MONTEPUT će sprovesti rješenje direktno ili putem treće strane, i to u dogovoru sa podnosiocem žalbe. Rješenja će se sprovoditi bez odlaganja kako bi se spriječili dodatni gubici ili šteta, i to čim to tehnički ili organizaciono bude izvodljivo.
- MONTEPUT se obavezuje da će sprovesti rješenje u roku od **30 radnih dana**.

Korak 4: Razrješenje i praćenje žalbe

- Nakon što je žalba u potpunosti istražena, rješenje sprovedeno i kontrolisano, te se procijeni da nisu potrebne dodatne mjere, MONTEPUT će zvanično zatvoriti predmetnu žalbu.
- U slučaju anonimne žalbe, konačna odluka biće objavljena na zvaničnom sajtu MONTEPUT-a.
- MONTEPUT će od podnosioca žalbe zatražiti da potpiše izjavu o prihvatanju rješenja. Potpisivanje te izjave ne isključuje mogućnost da podnosilac ponovo pokrene isto pitanje, niti ga spriječava da traži druga pravna ili administrativna sredstva ako rješenje ne bude trajno ili se problem ponovo javi.
- Ako se podnosilac žalbe ne slaže sa predloženim rješenjem, MONTEPUT će zatvoriti žalbu, ali podnosilac može uložiti prigovor na zatvaranje žalbe (vidi Korak 5) ili koristiti druga dostupna sredstva.
- MONTEPUT može ponovo otvoriti žalbu ukoliko podnosilac dostavi nove informacije.
- MONTEPUT može kontaktirati podnosioca žalbe i nakon zatvaranja predmeta kako bi provjerio da li su se pojavili novi problemi.

Korak 5: Prigovor (opciono – ukoliko podnosilac žalbe nije zadovoljan)

- MONTEPUT je uspostavio dodatni mehanizam putem kojeg članovi zajednice mogu uložiti prigovor na zatvaranje žalbe ako nisu zadovoljni rezultatima istrage i/ili predloženim rješenjem. Komisija drugog nivoa sastoji se od dva predstavnika MONTEPUT-a i jednog predstavnika lokalne zajednice. Po potrebi, komisija može uključiti jednog ili više nezavisnih i uglednih trećih lica kao savjetnike.
- Komisija može odlučiti da odbaci prigovor ako procijeni da žalba nije podnijeta u dobroj namjeri.
- U slučajevima kada se pojave značajne bojazni u zajednici, MONTEPUT će omogućiti posredovanje (medijaciju) u rješavanju problema. Izbor medijatora će se vršiti u konsultaciji sa podnosiocem žalbe i ključnim zainteresovanim stranama, kako bi se osigurala vjerodostojnost i povjerenje u proces.
- Podnosilac žalbe može u bilo kom trenutku zatražiti pomoć sudskih organa i organa državne uprave, bez uticaja na svoja prava u okviru ovog postupka.

7.3 Monitoring i izvještavanje o žalbama

MONTEPUT će biti odgovoran za:

- ukupno upravljanje žalbenim mehanizmom;
- prikupljanje podataka sa lokalnih prijemnih tačaka o broju, sadržaju i statusu žalbi i njihovo unošenje u jedinstvenu regionalnu bazu podataka;
- vođenje evidencije žalbi koje su primljene na centralnom i lokalnom nivou;
- monitoring neriješenih pitanja i predlaganje mjera za njihovo rješavanje;
- objavljivanje kvartalnih izvještaja o funkcionisanju žalbenog mehanizma;
- sumiranje i analizu kvalitativnih podataka dobijenih od lokalnih prijemnih tačaka o broju, sadržaju i statusu žalbi, te njihovo unošenje u jedinstvenu bazu podataka projekta;
- dostavljanje redovnih izvještaja o socijalnom monitoringu, koji će sadržavati odjeljak posvećen Žalbenom mehanizmu, sa ažuriranim informacijama o sljedećem:
 - statusu sprovođenja Žalbenog mehanizma (procedure, obuke, kampanje za informisanje javnosti, finansijsko planiranje itd.);
 - kvalitativnim podacima o broju primljenih žalbi (zahtjeva, prijedloga, pritužbi, molbi, pozitivnih komentara) i broju riješenih žalbi;
 - kvantitativnim podacima o vrstama žalbi i odgovorima, izdatim rješenjima i žalbama koje su ostale neriješene;
 - nivou zadovoljstva mjerama (odgovorima) koje su preduzete;
 - svim korektivnim mjerama koje su sprovedene.

8 Način sprovođenja, monitoring i procjena

MONTEPUT će biti odgovoran da osigura da razvoj i sprovođenje budućeg Plana za otkup zemljišta i preseljenje bude u skladu sa ovim Okvirom. Ovo će biti omogućeno na način što će MONTEPUT koordinisati eksproprijacijom u bliskoj saradnji sa Korisnikom eksproprijacije, odnosno Upravom za saobraćaj pri Ministarstvu saobraćaja. Uprava za saobraćaj ima iskusnog **Rukovodioca za eksproprijaciju** koji će direktno upravljati procesom eksproprijacije zemljišta. **Pravni sektor MONTEPUT-a** će pripremiti Plan za otkup zemljišta i preseljenje, uz podršku **Rukovodilac za eksproprijaciju iz Uprave za saobraćaj** pri Ministarstvu saobraćaja i imenovanog **Službenika za odnose sa zajednicom** te **Konsultanta koji pruža tehničku pomoć (proces odabira je u toku)**.

9 Monitoring, procjena i izvještavanje

Monitoring i procjena procesa preseljenja i ponovnog sticanja uslova za egzistenciju predstavlja zahtjev Uslova za realizaciju 5 EBRD-a i će se sprovoditi tokom implementacije kako bi se pratio napredak, identifikovali problemi i izvršene promjene kada je to potrebno. Veće promjene moraju biti komunicirane i dogovorene sa zainteresovanim stranama, posebno sa Licima na koja projekat utiče i EBRD-om.

Monitoring će biti stalni zadatak koji počinje od faze planiranja preseljenja i uključuje praćenje informacija tokom vremena u tri svrhe:

- kako bi se identifikovale odstupanja od ciljeva i obaveza, kako bi se ispravile greške gdje je to potrebno
- učenje na osnovu iskustva radi poboljšanja buduće prakse, i
- kako bi se ojačala odgovornost i transparentnost u vezi sa napretkom i problemima na koje se naišlo.

Procjenom se utvrđuje koji je učinak završenog projekta u odnosu na početne ciljeve, kao i njegova usklađenost sa politikama, standardima i početnim Planom za otkup zemljišta i preseljenje. Preporučuju se poboljšanja i korektivne mjere, a učenje se ostvaruje kroz procjenu. To će biti predstavljeno kao **Izveštaj o realizaciji otkupa zemljišta i preseljenja** i biće dostavljeno EBRD-u kada otkup zemljišta bude završen (odnosno završetak isplate naknade i procesuiranje žalbi, ne nužno uključujući sve aktivnosti ponovnog sticanja uslova za egzistenciju, koje mogu trajati nekoliko godina nakon što su svi iznosi naknade isplaćeni) i svi uticaji uspješno ublaženi. Izveštaj treba da bude koncipiran na sljedeći način:

- pregled konačnih uticaja projekta (fizičko i ekonomsko preseljenje)
- pregled ključnih načela, uključujući datum presjeka i prava, na kojima se zasniva plan preseljenja
- opis zalaganja da se izbjegne i umanju preseljenje
- pregled javnih rasprava i njihovih ishoda, uključujući način na koji su uticali na prava i druge karakteristike procesa otkupa zemljišta, preseljenja i ponovnog sticanja uslova za egzistenciju, kao i bilo koje mjere koje su preduzete kako bi se osigurala uključenost žena i ranjivih osoba u aktivnosti angažovanja
- opis procesa isplate naknade
- aktivnosti ponovnog sticanja uslova za egzistenciju i njihovi privremeni rezultati
- aktivnosti kojima se podržavaju ranjive osobe
- opis bilo kakvih problema na koje se naišlo i kako su riješeni
- pregled žalbi primljenih i načina na koji su riješene, uključujući spisak svih žalbi i sudskih slučajeva koji su u toku na datum podnošenja izvještaja
- opis resursa mobilizovanih za planiranje i implementaciju eksproprijacije zemljišta, preseljenja i aktivnosti ponovnog sticanja uslova za egzistenciju
- ključni rezultati internog monitoringa (i eksternog, ako je primjenljivo), preostali problemi i naučene lekcije.

Trenutno, eksterni završni revizorski izvještaj nije potreban jer se uticaji raseljavanja ne smatraju

značajnim.¹⁷

Monitoring će se realizovati kroz sljedeće tri komponente.

- Monitoring unosa (monitoring napretka) – da bi se izmjerilo da li su aktivnosti (dobra i usluge) isporučene u skladu sa onim što je predviđeno u Planu za otkup zemljišta i preseljenje/ Planu za ponovno sticanje uslova za egzistenciju. Ovo se redovno sprovodi interno, od strane klijenta, obično na sedmičnom i mjesečnom nivou.
- Monitoring rezultata (monitoring učinka) – da bi se izmjerili rezultati isporučenih aktivnosti, poput broja osoba/domaćinstava koje su preseljene, koje su dobile zamjensku zemlju ili imovinu, novčanu naknadu, obuku za ponovno sticanje uslova za egzistenciju itd. I ovo praćenje klijent redovno sprovodi, obično mjesečno i kvartalno.
- Procjena ishoda (procjena uticaja) – da bi se izmjerilo da li isporuka aktivnosti i ostvareni rezultati doprinose uspješnom ostvarivanju ciljeva postavljenih za Planu za otkup zemljišta i preseljenje/ Planu za ponovno sticanje uslova za egzistenciju.

Tabela 9: Pokazatelji monitoringa

Pokazatelji unosa	Mjerne vrijednosti	Učestalost mjerenja
Ukupna potrošnja za otkup zemljišta (uključujući detaljan prikaz troškova)	▪ Novčana naknada ▪ Troškovi preseljenja i prelaznog perioda ▪ Troškovi poreza i pravnih usluga ▪ Razno	Mjesečno
Ukupan broj katastarskih parcela na koje projekat utiče	▪ Broj	Jednokratno kroz Elaborat o eksproprijaciji i ažuriraće se kada se ažurira Elaborat tako da odražava promjenu trase
Ukupan broj vlasnika (suvlasnika) zahvaćenih katastarskih parcela	Polazni podaci prikupljeni kroz popis stanovništva. Ažuriranja će se vršiti kontinuirano kako tim za sprovođenje bude identifikovao sve vlasnike i korisnike svih parcela (na primjer, kroz proces upravljanja žalbama).	Jednokratno tokom popisa stanovništva Ažuriranja po potrebi
Broj formalnih i neformalnih (neregistrovanih u katastarskoj evidenciji) domaćinstava koja moraju	Polazni podaci prikupljeni putem popisa stanovništva i Izvještaja o procjeni	Jednokratno tokom popisa stanovništva Ažuriranja mjesečno, po potrebi

¹⁷ Ovo se zasniva na prezentaciji izmijenjene trase od tunela Trešnjevnik do Andrijevice (ukupna dužina izmijenjene trase iznosi približno 12 km)

biti fizički premještena		Konačno tokom pripreme Izvještaja o realizaciji otkupa zemljišta i preseljenja
Broj preduzeća koja moraju biti premještena	Polazni podaci prikupljeni putem popisa stanovništva i Izvještaja o procjeni	Mjesečno
Broj podnesenih zahtjeva za eksproprijaciju preostalog zemljišta	Broj izračunat na osnovu ukupnog broja zahvaćenih parcela	Mjesečno
Pokazatelji unosa	Mjerne vrijednosti	Učestalost mjerenja
Broj (i procenat) Lica na koja projekat utiče a koja su prihvatili ponudu za naknadu.	Procenat se računa na osnovu ukupnog broja Lica na koja projekat utiče, kako je utvrđeno popisom/anketom	Mjesečno, dok se isplata ne završi
Broj Lica na koja projekat utiče a kojima je tim za sprovođenje pomogao prema vrsti pomoći i kategoriji (vlasnici/korisnici)	Pomoć za premještanje ili isplata troškova premještanja Pristup zapošljavanju Ostala pomoć (i vrsta pomoći)	Mjesečno
Broj novo primljenih, otvorenih i zatvorenih žalbi; bilo koji trendovi; i prosječno vrijeme obrade žalbi	Mjeriti vremenski interval između registracije žalbe i njenog zatvaranja	Mjesečno
Prosječno vrijeme isplate naknade	Prosječno vrijeme između prihvatanja ponude/potpisivanja ugovora i isplati naknade. Ovo bi takođe trebalo redovno da se prati od strane tima za sprovođenje kako bi se utvrdilo postoje li kašnjenja koja bi mogla dovesti do otežanog položaja pogođenih osoba.	Kvartalno
Broj slučajeva u kojima je Projekat pristao na otkup preostalog zemljišta	Broj pozitivno riješenih slučajeva u odnosu na ukupan broj podnesenih slučajeva	Mjesečno

10 Budžet i vremenski okvir

Kao opšte pravilo, trošak naknade za eksproprijaciju snosi Vlada Crne Gore i isti se planira u budžetu za predstojeće fiskalne godine. Troškovi za sprovođenje ovog Okvira za otkup zemljišta i preseljenje uključuju sljedeće kategorije: (a) administrativni troškovi, uključujući troškove povezane sa eksproprijacijom, i (b) dodatna naknada za otkup imovine i gubitak imovine, uključujući prelazne naknade i sve druge naknade shodno državnim zahtjeima i ovom Okviru.

Detaljan budžet trenutno nije moguće obezbijediti i isti će biti uključen u Plan za otkup zemljišta i preseljenje.

ANEKS 1 – PRIMJER UPITNIKA ZA SOCIO-EKONOMSKO ISTRAŽIVANJE

SOCIO-EKONOMSKO ISTRAŽIVANJE

IZGRADNJA DIONICE MATEŠEVO-ANDRIJEVICA

Ovo istraživanje je dio aktivnosti na prikupljanju podataka potrebnih za izradu Akcionog plana za otkup zemljišta i preseljenje i za procjenu potencijalnih društvenih uticaja koje bi izgradnja dionice Mateševo – Andrijeva mogla imati na lokalne zajednice u zahvatu projekta, a naročito na pojedince i domaćinstva čija će imovina biti eksproprisana. Upitnik je obuhvatio pitanja koja su relevantna u smislu zahtjeva Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) (Uslov za realizaciju 5 (PR 5)). Podaci koji se prikupe ovim putem biće zaštićeni u skladu sa Zakonom o zaštiti podataka Crne Gore, koristiće se isključivo za izradu Plana za otkup zemljišta i preseljenje (LARP), a biće dostupni i Evropskoj banci za obnovu i razvoj. Vaše učešće u istraživanju je veoma značajno kako bi strategije preseljenja i obeštećenja mogle uzeti u obzir specifičnosti vašeg domaćinstva.

I – Podaci o vlasniku imovine i ispitaniku (ako nije vlasnik)

- 1.1. Ime vlasnika _____
- 1.2. Godine starosti i pol _____
- 1.3. Broj telefona: fiksni _____ mobilni _____
- 1.4. Katastarska opština u kojoj se nalazi eksproprisana imovina _____
- 1.5. Broj parcele _____
- 1.6. Katastarska opština u kojoj vlasnik ima prebivalište _____
- 1.7. Ime ispitanika (ako nije vlasnik) _____
- 1.8. Godine starosti i pol _____
- 1.9. Odnos prema vlasniku _____
- 1.10. Broj telefona: fiksni _____ mobilni _____

II – Struktura domaćinstva

2. Da li pored vlasnika u domaćinstvu žive i druga lica? **DA NE** (zaokružiti).

Ako je odgovor DA, navesti:

- Broj djece mlađe od 19 godina _____
- Broj članova od 19 do 65 godina _____
- Broj članova starih 65 i više godina _____

3. Da li u domaćinstvu ima lica koja nijesu u stanju da žive samostalno, tj. kojima je potrebna stalna njega? **NE DA** (označiti) **Ako je odgovor DA**, navesti više pojedinosti o tom licu (licima):

4. Da li domaćinstvo ostvaruje pravo na dodatak za tuđu njegu i pomoć?

DA NE (zaokružiti)

III - Vrsta uticaja na domaćinstvo povezanih sa otkupom zemljišta:

5. Kolika je ukupna površina zemljišta koje domaćinstvo posjeduje:

- **poljoprivredno zemljište** _____ m²,
- **šumsko zemljište** _____ m²,
- **ostalo zemljište** _____ m²

6. Kolika je površina parcele/zemljišta koje je predmet eksproprijacije _____ m².

Napomena: Ako se na zemljištu koje je predmet otkupa nalaze nepokretni objekti, njihova površina se ovdje ne računa. Te podatke treba navesti u listu za stambene objekte ili poslovni prostor ako se nalaze na posebnoj parceli.

7. Da li se ekspropriše parcela u cjelini ili samo njen dio? **CJELINA DIO PARCELE** (zaokružiti)

8. Ako se ekspropriše samo dio parcele, koja je površina tog dijela _____ m²

9. Da li ćete podnijeti zahtjev za eksproprijaciju i preostalog dijela zemljišta (prema članu 8. Zakona o eksproprijaciji, koji omogućava eksproprijaciju ekonomski neisplative parcele u periodu od 2 godine nakon završetka građevinskih radova): (zaokružiti)

- Ne, cijela parcela je eksproprišana.
- Nijesam zainteresovan/a za eksproprijaciju preostalog zemljišta.
- Da, podnijecu zahtjev.
- Nijesam upoznat/a / obaviješten/a o takvoj mogućnosti.

10. Da li je zemljište na koje projekat utiče u **vašem isključivom vlasništvu** ili **ima i suvlasnike**? (zaokružiti). Koliko suvlasnika _____

11. Vrsta ekspropriisanog zemljišta, kako je upisano u katastar (zaokružiti):

- uglavnom obradivo zemljište,
- pretežno vinograd,
- pretežno voćnjak,
- ostalo _____

12. Da li dajete u zakup zemljište koje je predmet eksproprijacije? **DA NE** (zaokružiti)

13. Da li vaše domaćinstvo zapošljava radnike koji nijesu članovi domaćinstva da obrađuju eksproprianu zemlju?

DA **NE** (zaokružiti)

14. Da li je eksproprian zemlja važan izvor prihoda za vaše domaćinstvo?

DA **NE** **NE BAVIM SE POLJOPRIVREDOM** (zaokružiti)

15. Koliki je prihod na godišnjem nivou od ove parcele? _____

16. Da li ćete nastaviti da se bavite poljoprivredom nakon eksproprijacije ovog poljoprivrednog zemljišta.

DA **NE** **NE BAVIM SE POLJOPRIVREDOM** (zaokružiti) Zašto?

17. Da li planirate da kupite novo poljoprivredno zemljište?

DA **NE** **NE BAVIM SE POLJOPRIVREDOM** (zaokružiti)

Ukoliko se NE bavite poljoprivredom, pojasniti zašto?

18. Da li se na zemljištu nalaze pomoćni objekti? **DA** **NE** (zaokružiti)

Ako DA, navesti vrstu i površinu objekata:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

IV – Izvori egzistencije

19. Ukupan mjesečni prihod domaćinstva (zbirno za svaku vrstu prihoda i za sve članove domaćinstva)

Prihod od rada (EUR/mjesečno)

Prihod od stalnog zaposlenja	Prihodi od sopstvenog privrednog subjekta	Prihod od povremenog rada	Prihod od penzije	Prihod od poljoprivrede (ukupno godišnje)

EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
-----	-----	-----	-----	-----

Prihodi od socijalne pomoći (EUR/mjesečno)

Materijalno obezbjeđenje porodice sa niskim primanjima	Invalidnina	Dječji dodatak
EUR	EUR	EUR

Prihodi od nekretnina i ostali prihodi (EUR/mjesečno)

Prihod od nekretnina		Ostali prihodi
Izdavanje kuće ili stana	Izdavanje poljoprivrednog zemljišta	
EUR	EUR	EUR

20. Dugovanja domaćinstva. Da li domaćinstvo ima obavezu mjesečne otplate kredita?

NE DA (zaokružiti)

21. Kako planirate da potrošite novac dobijen od eksproprijacije?

- 1. Za sticanje građevinskog zemljišta, kuće ili stana
- 2. Za pokretanje biznisa
- 3. Za stricanje dodatnog poljoprivrednog zemljišta
- 4. Za stricanje poljoprivrednih mašina
- 5. Za lijekove i liječenje
- 6. Za štednju
- 7. Za obrazovanje djece i/ili unučadi
- 8. Za troškove svakodnevnog života
- 9. Za sticanje automobila
- 10. Ostalo, navesti _____

22. Da li znate kome da se obratite radi zaštite i ostvarivanja svojih prava u vezi sa postupkom eksproprijacije i izgradnjom autoputa?

1. Da, znam
2. Ne, ne znam kome se mogu obratiti
3. Pokušaću da se samostalno informišem

Ako znate, navesti kontakt podatke sa kojima ste upoznati:

Dodati eventualne komentare u vezi sa pripremnim radovima za dionicu autoputa Mateševo – Andrijevića do ovog trenutka:

Hvala na izdvojenom vremenu!

Upitnik popunio/la: _____ Datum i vrijeme intervjua: _____

V: DODATNA PITANJA ZA DOMAĆINSTVA KOJA SE FIZIČKI RASELJAVAJU

Ime vlasnika: _____

1. Površina placa / okućnice na kojoj se nalazi objekat predviđen za eksproprijaciju
_____m²

2. Namjena objekta: (zaokružiti):

- Za stalno prebivalište vlasnika i/ili članova domaćinstva
- Za odmor i rekreaciju članova porodice i rodbine
- Za poljoprivredne radove
- Za izdavanje
- Ne koristi se, nije zauzeto

3. Bruto površina objekta je _____ kvadratnih metara

4. Godina izgradnje/rekonstrukcije objekta _____

5. Vrsta materijala: čvrsti materijal; improvizovani materijal

6. Sadržaji u objektu (zaokružiti i dodati po potrebi):

- kuhinja
- kupatilo
- priključak na vodovod
- priključak na kanalizaciju ili septičku jamu
- ima struju
- garaža
- ostalo: _____

7. Da li planirate da kupite ili izgradite novi stambeni objekat? **DA NE** (zaokružiti)
Ukoliko je odgovor DA, navesti gdje će se objekat nalaziti (naziv naselja/grada):
(zaokružiti)

- Još nije odlučeno
- U istom naselju
- U centru iste opštine
- U gradu izvan ove opštine
- Nije u planu kupovina ili izgradnja novog stambenog objekta

VI: DODATNA PITANJA KOJA TREBA POSTAVITI SAMO VLASNICIMA KOJI GUBE POSLOVNU DJELATNOST

Ime vlasnika _____

1. Da li se poslovni prostor nalazi: (zaokružiti)

- U okviru stambenog objekta
- U posebnom objektu
- U nekom od pomoćnih objekata (garaža itd...)

2. Broj katastarske parcele _____ i površina parcele ukoliko se poslovni prostor nalazi na posebnoj parceli _____ m²

3. Bruto površina objekta / poslovnog prostora _____ m²

4. Vrsta privrednog subjekta: _____

5. Broj zaposlenih u privrednom subjektu (uključujući vlasnika/vlasnike subjekta i članove porodice).

- Ukupan broj _____
- Od njih su _____ članovi domaćinstva
- Broj stalno zaposlenih _____
- Broj sezonski zaposlenih _____
- Druga vrsta zaposlenja _____
- Prosječna mjesečna zarada zaposlenih (sve gore navedene kategorije). _____

6. Da li je potrebno preseljenje opreme, inventara i mašina? Ako jeste, navesti glavne stavke.

7. Da li bilo šta od opreme, inventara ili mašina zahtijeva demontažu od strane specijalizovanih kompanija? Ako je tako, navedite vrstu opreme i specifičnosti procesa demontaže.

8. Da li planirate da nastavite istu poslovnu djelatnost na nekom drugom mjestu: **DA NE** (zaokružiti)

AKO JE ODGOVOR DA, navesti gdje to planirate:

- U istom naselju
- U drugom selu unutar iste opštine
- U centru iste opštine
- Izvan ove opštine

AKO JE ODGOVOR NE, zašto _____

9. Da li je ovaj privredni subjekt važan izvor prihoda za domaćinstvo? (zaokružiti)

- Da, to je jedini izvor
- Da, to je značajan izvor
- To je jedan od nekoliko izvora sličnih prihoda
- Ne, nije značajan

ANEKS 2 – MINIMALNI SADRŽAJ PLANA ZA OTKUP ZEMLJIŠTA I PRESELJENJE (LARP)

Indikativni prikaz sadržaja LARP-a

Izvršni rezime

1. Predmet plana preseljenja: Uvod

1.1 Predmet i sadržaj ovog Izvještaja

1.2 Ključne definicije

2. Opis projekta i potencijalni uticaj

2.1 Ciljevi projekta, lokacija, obrazloženje i koristi od projekta

2.2 Ključne komponente projekta (treba da budu kratke, uz mogućnost upućivanja na procjenu ESIA za više pojedinosti)

2.3 Zahvat projekta i njegovi uticaji na zemljište (sa relevantnim mapama, opisom i fotografijama)

2.4 Izbjegavanje i minimizacija raseljavanja pod uticajem projekta izgradnje (treba da se objasni iterativni proces izmjena i prilagođavanja tehničkog projekta kako bi se uticaji raseljavanja izbjegli i sveli na minimum, kao i ishode takvog procesa, sa relevantnom tabelarnom i kartografskom ilustracijom)

3. Pravni okvir (koji treba prilagoditi kontekstu u konkretnoj jurisdikciji)

3.1 Ustav (ili bilo koji drugi temeljni zakon, koji obično uspostavlja načela na visokom nivou u vezi sa javnim interesom i eksproprijacijom naspram zaštite prava privatne svojine)

3.2 Zakon o eksproprijaciji (pregled načela i procesa)

3.3 Režim posjeda nad zemljištem (uključujući relevantne običajne i neformalne režime)

3.4 Zakonodavni procesi (ako su relevantni)

3.5 Politika EBRD-a o nedobrovoljnom preseljenju (kratak pregled PR5 i ove smjernice)

3.6 Pregled razlika (poređenje domaćeg zakonodavstva sa politikama EBRD i identifikacija potencijalnih razlika, ako ih ima, sa predloženim načinom ispunjavanja Uslova za realizaciju 5 (PR5))

4. Načela, ciljevi i procesi

4.1 Ključna načela i ciljevi (trebalo bi da budu formulisani na formalan način i na visokom nivou, bez pojedinosti, uz ključne obaveze koje projekat preuzima u pogledu usklađenosti sa PR5)

4.1.1 Izbjegavanje prinudnih iseljenja

4.1.2 Datum presjeka i kvalifikovanost

4.1.3 Naknada u visini troškova zamjene

4.1.4 Ponovno sticanje uslova za egzistenciju gdje god je egzistencija ugrožena

4.1.5 Razmatranje slučajeva ranjivih lica

4.1.6 Mehanizmi za konsultacije i žalbe

4.1.7 Monitoring i eksterne provjere

4.1.8 Ključna načela za implementaciju koja proističu iz sporazuma sa vladom ili iz zakona,

naročito u slučaju kada vlada igra obaveznu ulogu u implementaciji

4.2 Pregled postupka

4.2.1 Ispregovarana poravnanja (proces za postizanje sporazuma putem pregovaranja, kolektivni a zatim pojedinačni pregovori, ponude, odbijanja, prihvatanje, formalizacija sporazuma)

4.2.2 Postupak u slučaju da se ne postigne sporazum · sa eksproprijacijom (formalizovano vlasništvo) · bez eksproprijacije (neformalno zauzimanje)

5 Polazni podaci o imovini i licima na koja projekat utiče

5.1 Popis imovine i domaćinstava na koje projekat utiče

5.1.1 Metodologija

5.1.2 Implementacija

5.1.3 Rezultati

5.2 Socio-ekonomska istraživanja polaznog stanja

5.2.1 Metodologija

5.2.2 Implementacija

5.2.3 Rezultati (uključujući uslov za egzistenciju, demografska obilježja, kulturu,

5.3 Zemljište na koje projekat utiče

5.3.1 Procjene potencijalno potrebnih površina

5.3.2 Kategorizacija potreba za zemljištem (trajne, privremene)

5.3.3 Režimi posjeda nad zemljištem

5.4 Objekti na koje projekat utiče

5.4.1 Procjene broja objekata na koje projekat utiče

5.4.2 Kategorizacija objekata

5.4.3 Režim vlasništva nad objektima

5.5 Privredni subjekti na koje projekat utiče

5.5.1 Procjene broja privrednih subjekata na koje projekat utiče

5.5.2 Kategorizacija privrednih subjekata

5.5.3 Režim vlasništva nad privrednim subjektima

5.6 Lica na koja projekat utiče

5.6.1 Procijenjeni broj domaćinstava i lica na koja projekat utiče

5.6.2 Ekonomsko i fizičko raseljavanje

5.6.3 Sažeti socio-ekonomski opis i kategorizacija lica na koja projekat utiče

5.6.4 Poželjne naknade

6 Strategija preseljenja i naknade

6.1 Prava

6.1.1 Kvalifikovanost za naknadu

6.1.2 Matrica prava na naknadu

6.2 Procjena vrijednosti imovine na koju projekat utiče

6.2.1 Zemljište

6.2.2 Objekti

6.2.3 Usjevi i drveće

6.2.4 Privredni subjekti

6.3 Paketi pomoći u slučaju preseljenja (za projekte koji uključuju fizičko raseljavanje – kategorija (ii)
Uslova za realizaciju 5 (PR5), stav 41)

6.4 Novčana naknada

6.4.1 Cijene za sve različite vrste imovine

6.4.2 Proces plaćanja

6.4.3 Ublažavanje rizika kod gotovinskog plaćanja (uključujući obuku iz domena finansija, plaćanje u ratama ili druge odgovarajuće mjere ublažavanja rizika)

6.5 Postepeni otkup zemljišta (kontinuirani otkup manjih dijelova zemljišta tokom trajanja izgradnje i eksploatacije projekta, van predmeta ovog plana preseljenja)

6.5.1 Predmet

6.5.2 Postupci (uključujući konsultacije)

6.6 Procjena rodne osjetljivosti u smislu predloženih prava na naknadu (rodna analiza i ublažavanje svih identifikovanih rodno zasnovanih rizika)

7 Ponovno sticanje i unapređenje uslova za egzistenciju

7.1 Načela (kvalifikovanost, ključni aspekti prava na ponovno sticanje i unapređenje uslova za egzistenciju)

7.2 Ponovno sticanje i unapređenje uslova za egzistenciju zasnovanu na prihodima od zemljišta

7.3 Ponovno sticanje i unapređenje uslova za egzistenciju koja nije zasnovana na prihodima od zemljišta (poboljšanje mogućnosti zaposlenja, nabavke i zaposlenje u okviru projekta itd.)

7.4 Obuka

7.5 Specifični rodni aspekti

7.6 Specifični aspekti koji se odnose na ranjivost

7.7 Partnerstva i veze za planiranje i sprovođenje ponovnog sticanja i unapređenja uslova za egzistenciju

8 Konsultacije i objavljivanje informacija

8.1 Glavni rezultati konsultacija održanih u pripremi za plan preseljenja

8.2 Plan angažovanja zainteresovanih strana za dalje faze

8.3 Objavljivanje informacija

9 Sistem za upravljanje žalbama i njihovo rješavanje

9.1 Ključna načela

9.2 Evidentiranje žalbi

9.3 Prvostepeno mirno rješavanje

9.4 Mehanizam za rješavanje sporova i medijacija

9.5 Sudska žalba

10 Ranjiva lica

10.1 Analiza ranjivosti

10.1.1 Definicija ranjivosti i kriterijumi u kontekstu projekta

10.2 Potencijalne aktivnosti za pomoć ranjivim licima

10.3 Pripreme za implementiranje i budžetiranje pomoći ranjivim licima

11 Praćenje i evaluacija

11.1 Opšti ciljevi praćenja i evaluacije

11.2 Revizija i praćenje tokom implementacije

11.2.1 Predmet i sadržaj – interne aktivnosti

11.2.2 Predmet i sadržaj – eksterne provjere

11.2.3 Pokazatelji, uključujući ključne pokazatelje učinka

11.2.4 Izvještavanje

11.3 Revizija na završetku

11.3.1 Ciljevi i predmet

11.3.2 Kriterijumi uspješnosti/završetka

11.3.3 Vremenski okvir i pripreme za sprovođenje revizije na završetku

12 Odgovornost za implementaciju i finansiranje

12.1 Odgovornost za implementaciju

12.2 Budžet i aranžmani za finansiranje

12.3 Vremenski raspored (uključujući provjeru usklađenosti rasporeda preseljenja sa cjelokupnim rasporedom izgradnje i razvoja projekta)

Upravljanje promjenama – Prilog A.

Detaljni rezultati popisa i socio-ekonomskog istraživanja Prilog B.

Popisna dokumentacija i metodologija Prilog C.

Šablon obrasca za evidentiranje potraživanja i dalje postupanje po njima, zajedno sa svim ostalim relevantnim priložima.

ANEKS 3 - Obrazac za podnošenje žalbi

OBRAZAC ZA PODNOŠENJE ŽALBE -	
INFORMACIJE O PODNOSIOCU ŽALBE	
Zavodni broj:	
Puno ime Napomena: ukoliko želite, možete ostati anonimni ili zatražiti da se Vaš identitet ne otkriva trećim stranama bez Vašeg pristanka	Ime _____ Prezime _____ ☐ Želim da anonimno podnesem žalbu ☐ Zahtijevam da se moj identitet ne otkriva bez moje saglasnosti
Kontakt informacije: Označite na koji način želite da Vas kontaktiramo (pošta, telefon, e-mail)	☐ Poštom: Molimo navedite poštansku adresu: _____ ☐ Telefonom: _____ ☐ E-mailom: _____ ☐ Ne želim da me kontaktirate a pratiću rješavanje na internet stranici MONTEPUTA
Poželjni jezik za komunikaciju	☐ Crnogorski ☐ Drugi, navesti:
Opis incidenta ili žalbe:	Šta se desilo? Gdje se to dogodilo? Kome se to desilo? Šta je posljedica tog problema?
Datum incidenta / žalbe	☐ Jednokratni incident / žalba (datum _____) ☐ Desilo se više puta (koliko puta? _____) ☐ U toku (trenutno imamo problem)
Na koji način biste željeli da se problem riješi?	
Potpis: _____ (nije obavezno u slučaju anonimnih žalbi) Datum: _____	
Dostaviti ovaj obrazac na: Društvo sa ograničenom odgovornošću „Monteput“ Podgorica Prima: Žalbeni mehanizam za projekat Mateševo - Andrijevića n.r. osoba zadužena za Žalbeni mehanizam Milica Bijelović grievance@monteput.me office@monteput.me Adresa: Avda Međedovica 130 Telefon: +382 (20) 224 493 81100 Podgorica	

PRILOG 4 – OBRAZAC ZA PRAĆENJE EVIDENCIJE

-Opšte informacije-

Br.	Lokacija	Potreban otkup zemljišta	Završen otkup zemljišta	Broj vlasnika zemljišta (predmeta)	Broj vlasnika zemljišta koji su dobili naknadu	Broj vlasnika zemljišta (predmeta) u sudskom postupku	Broj vlasnika zemljišta kojima tek treba ponuditi naknadu	Broj vlasnika zemljišta koji nijesu dobili naknadu	Broj fizički raseljenih domaćinstava	Trajanje eksproprijacije, na osnovu uzorka
		(u ha)	(u ha)							
1	Dodavati redove	0,00	0,00	0	0	0	0	0	0	0
UKUPNO		0,00								